

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

Yıl-Year
2022

Cilt/Vol
5

Sayı/Issue
1

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

AMAÇ VE KAPSAM

R&S-Research Studies Anatolia Journal; yayın kapsamındaki bilimsel çalışmaları yayımlayarak, söz konusu alanlara katkıda bulunmayı amaçlayan, 2018 yılında yayın hayatına başlamış bir sosyal bilimler dergisidir. Kalite ve güvenden ödün vermeden kalıcılığı ile akademik camiada önde gelen yayınlardan olma iddiasındadır. Ulusal ve uluslararası kamuoyuna hitap eden, yeni fikirler ve açılımlar ortaya koyan, karar mekanizmalarında çalışanlara ve uygulayıcılara kadar her kademeye referans olabilecek bir yapıya sahip olmak ve yaygınlaşmak isteğindedir.

R&S-Research Studies Anatolia Journal dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler bünyesinde yer alan Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi konularındaki; Konferans Bildirisi, Araştırma Makalesi, Derleme, Çeviri, Sistemantik Derlemeler ve Meta Analiz, İnceleme Makalesi, Teorik Makale, Kısa Bildiri gibi bilimsel çalışmaları yayımlayan, uluslararası indekslerde taranan, hakemli bir dergidir.

ETİK KURUL İZİNİ

Yazarlarımızın çalışmaları ile birlikte intihal raporlarını ve telif devir formlarını da sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Sisteme yüklenen çalışma, dergi yazım kurallarına uygun şekilde hazırlanmış olmalıdır. Bu kuralların dışında yapılan yüklemeler, ön kontrol aşamasında iade edilecektir.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalar (anket ya da ölçek uygulamayı gerektiren, görüşme ve gözlem içeren; döküman, resim, anket vb.. diğerleri tarafından geliştirilen ve kullanım izni gerektiren çalışmalar) için etik kurullardan ya da komisyonlardan gerekli izinlerin alınması, bunların makale içeriğinde belirtilmesi ya da ek olarak sunulması gerekmektedir. Bu izinlerin olmaması durumunda yayın ön inceleme safhasında yazara iade edilir.

YAZIM DİLİ

TÜRKÇE & İNGİLİZCE

YAYIN ARALIĞI

OCAK - NİSAN - TEMMUZ - EKİM

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

KURULLAR

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Arif YILDIZ
(Adıyaman Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ
(Batman Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ASLAN
(Adıyaman Üniversitesi)

EDİTÖR YARDIMCISI

Dr. Ezgi KOVANCI
(Adıyaman Üniversitesi)

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Sadık ÇALIŞKAN
(İnönü Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatma ZEREN
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Murat KAYIKÇI
(Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa BÜTE
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN
(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Mücahit ÇELİK
(Adıyaman Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan ELMACI
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ
Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Prof. Dr. İsmail BAKAN
Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK
Prof. Dr. Mahmut YAVAŞI
Prof. Dr. Muhsin HALİS
Prof. Dr. Mustafa BÜTE
Prof. Dr. M. Hanifi AYBOĞA
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN
Prof. Dr. Necati CEMALOĞLU
Prof. Dr. Orhan ELMACI
Prof. Dr. Özcan ÖZKAN
Prof. Dr. Ramazan YELKEN
Doç. Dr. Barış AYTEKİN
Doç. Dr. Bengü HIRLAK
Doç. Dr. Ceyda AYSUNA TÜRKYILMAZ
Doç. Dr. Fatih VAROL
Doç. Dr. Gamze Ebru ÇİFTÇİ
Doç. Dr. Gökhan KARHAN
Doç. Dr. Halil İbrahim AYDIN
Doç. Dr. Hamza ŞİMŞEK
Doç. Dr. İnci ERDOĞAN TARAKÇI
Doç. Dr. K. Kaan BÜYÜKİKİZ
Doç. Dr. Mahir KALFA
Doç. Dr. Mücahit ÇAYIN
Doç. Dr. Sabrina KAYIKÇI
Doç. Dr. Sevgi IŞIK EROL
Doç. Dr. Osman AĞIR
Doç. Dr. Yakup AKGÜL

Trakya Üniversitesi – Edirne / Türkiye
İnönü Üniversitesi - Malatya / Türkiye
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi – Ankara / Türkiye
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - K. Maraş / Türkiye
Ankara Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi – Ankara / Türkiye
Kocaeli Üniversitesi- Kocaeli / Türkiye
İstanbul Üniversitesi / İstanbul / Türkiye
Marmara Üniversitesi – İstanbul / Türkiye
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Kahramanmaraş / Türkiye
Gazi Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi – Kütahya / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı / Türkiye
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Kırklareli Üniversitesi / Kırklareli / Türkiye
Kilis 7 Aralık Üniversitesi / Kilis / Türkiye
Marmara Üniversitesi - İstanbul / Türkiye
İstanbul Üniversitesi – İstanbul / Türkiye
Hitit Üniversitesi / Çorum / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi- Bilecik / Türkiye
Gaziantep Üniversitesi / Gaziantep / Türkiye
Hacettepe Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Burdur / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Malatya İnönü Üniversitesi – Malatya / Türkiye
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Alanya / Antalya / Türkiye

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Yavuz AKÇİ
Doç. Dr. Zeliha TEKİN
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ŞEKER
Dr. Öğr. Üyesi Elvan ULUCAN ÖZKAN
Dr. Öğr. Üyesi Erhan AKARDENİZ
Dr. Öğr. Üyesi Esra SİPAHİ DÖNGÜL
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Banu BEYAZ SİPAHİ
Dr. Öğr. Üyesi Filiz SARIKAYA PEKACAR
Dr. Öğr. Üyesi Haluk KARADAĞ
Dr. Öğr. Üyesi Kadir DELİGÖZ
Dr. Öğr. Üyesi Mert ÖZGÜNER
Dr. Öğr. Üyesi Sevda DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Uyum ELİTOK
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ELİTOK
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KÖSE
Dr. Hüseyin ÇİÇEKLİOĞLU
Dr. Zümral GÜLTEKİN
Assoc. Prof. Thomas Dorson Anning
Assoc. Prof. Dhilip KUMAR
Assist. Prof. Biswa Mohana Jena
Assist. Prof. Rahul Jain
Albert Anani-Bossman- PhD, MCIPR, ICA

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Bolu / Türkiye
Muş Alpaslan Üniversitesi Muş Alpaslan Üniversitesi
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi- Çankırı / Türkiye
Gaziantep Üniversitesi – Gaziantep / Türkiye
Aksaray Üniversitesi - Aksaray / Türkiye
Tarsus Üniversitesi - Mersin / Türkiye
Çankırı Karatekin Üniversitesi/ Çankırı / Türkiye
Başkent Üniversitesi / Ankara / Türkiye
Erzurum Atatürk Üniversitesi – Erzurum / Türkiye
Adıyaman Üniversitesi / Adıyaman / Türkiye
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi / Osmaniye / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Batman Üniversitesi / Batman / Türkiye
Hasan Kalyoncu Üniversitesi / Gaziantep / Türkiye
Mersin Üniversitesi / Mersin / Türkiye
Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Samsun / Türkiye
University of the Witwatersrand, Johannesburg/South Africa
Artificial Intelligence and Computer Vision Applications / India
Assistant Professor in Commerce, NSCB Govt College, Sambalpur/India
Finance at American College / Dubai
Ghana Institute of Journalism / Ghana

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

A- GENEL İLKELER

1. R&S (Research Studies Anatolia Journal) hakemli, uluslararası birçok indekste taranan e-dergi olup, yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayınlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayınlanabilir.
2. R&S Dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler temel alanında yer alan Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi konularındaki çalışmalarını yayınlayan bir dergidir. Yalnızca özgün bilimsel makalelere ilişkin metinleri yayımlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla kongre ve sempozyum bildirimleri de makale çalışması olarak yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.
3. R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının yayın değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.
4. Herhangi bir yazının R&S Dergisi'ne elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.
5. Başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.
6. Yayınlanması için R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. R&S Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.
7. R&S Dergisi'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce dilinde gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

B- ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİNE İLİŞKİN DERGİ POLİTİKASI

1. Etik Kurul izni gerektiren çalışmalar (anket ya da ölçek uygulamayı gerektiren, görüşme ve gözlem içeren; doküman, resim, anket vb. diğerleri tarafından geliştirilen ve kullanım izni gerektiren çalışmalar) için etik kurullardan ya da komisyonlardan gerekli izinlerin alınması, bunların makale içeriğinde belirtilmesi ya da ek olarak sunulması gerekmektedir. Bu izinlerin olmaması durumunda yayının ön inceleme safhasında yazara iade edilir.
2. Hakem değerlendirmelerinde olan araştırmalara ilişkin ham verilerin hakemler tarafından talep edildiğinde sunulması şarttır. Verilerin makalenin yayını sonrasında da gerektiğinde sağlanması zorunludur.

C- MAKALE BENZERLİK RAPORU VE BENZERLİK ORANINA İLİŞKİN DERGİ POLİTİKASI

1. Aday makaleler akademik intihal engelleme programından (Ithenticate, intihal.net vb.) geçirilmektedir. Adayın bu kapsamda çalışmasına ilişkin intihal raporunu makale gönderimi esnasında sisteme yüklemesi gerekmektedir.
2. Benzerlik oranı %20'ye kadar olan çalışmalar değerlendirme sürecine kabul edilmektedir.
3. Benzerlik oranı %20'nin üzerinde olan çalışmalar ön kontrol aşamasında yazar(lar)a iade edilecektir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

D- YAZARLAR İÇİN ETİK KURALLAR

1. Yazarlar çalışmalarının özgün olduğunu garanti eder ve diğer araştırmacıların fikir, dil, resim, grafik ve tablolarına çalışmalarında yer verdikleri zaman bunu alıntı olarak belirtmek durumundadır. Kaynağı belirtmeden yapılan alıntı intihal nedenidir.
2. Çalışmada adı geçen her yazar çalışmanın içeriğinden aynı oranda sorumludur. Çalışmaya katkısı olup da araştırmacının ismine yer verilmemesi veya katkısı olmadığı halde haksız yere adına yer verilmesi kabul edilemez bir durumdur.
3. Yazarlar araştırmalarının bulgularına sadık kalmalıdır. Bulguların değiştirilmesi, bulgu ve sonuç uydurmak ve bunlardan yola çıkarak araştırma yapmak söz konusu değildir. Veriler ve materyaller üzerinde oynama, silme, çıkarma ya da baş etmesi güç verilerin yorumlanma işlemi atlama gibi durumlar güven kırıcıdır.
4. Çalışmanın dergilere eş zamanlı gönderimi söz konusu olamaz. Yazarlar önceden yayımlanmış çalışmalarını da dergiye gönderemezler.

E- HAKEMLER İÇİN ETİK KURALLAR

1. Hakemler değerlendirme sürecinin gizli olduğunu ve üçüncü kişilerle paylaşılmaması gerektiğini bilmelidir.
2. Hakemler, belirlenen süre içerisinde çalışma ile ilgili objektif, tarafsız, bilimsel, anlaşılır ve yapıcı bir değerlendirme raporu sunmalıdır.
3. Hakem raporları, makalenin bilimsel niteliği (ele aldığı konu, kullanılan yöntem ya da ilgili literatürün uygun kullanımı) ile ilgili değerlendirme de içerecektir. Bu değerlendirme olumlu ya da olumsuz, içerik hakkında mutlaka yapılmalıdır.
4. Çalışmanın intihal olduğu ya da önceden başka bir yerde yayımlandığı anlaşılması üzerine hakemler durumu editöre bildirmelidir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

F- DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. R&S Dergisi'nin sistemine yüklenen her yazı, ilk olarak editör veya editör yardımcıları tarafından yazım ve yayın ilkelerine uygunluğu bağlamından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler olursa, yazı, editörler tarafından düzeltme istenerek yazara iade edilir.
2. Yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.
3. Yazım ve yayın ilkeleri açısından değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar hakemlere yönlendirilir. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir.
4. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.
5. Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 25 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem tayin edilir.
6. Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlamp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir.
7. Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi sistem tarafından otomatik olarak hakeme gönderilir.
8. Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

9. R&S Dergisi'nin elektronik sistemine eklenen yazıların değerlendirme sürecinin hangi evresinde olduğu, yazarlar tarafından kendi üyelik bilgileri kullanılarak takip edilebilir. Hakem süreci titizlikle izlenmeli, sistem yalnızca bir kez değişiklik hakkı verebildiğinden dolayı yapılması muhtemel değişiklikler için her iki hakem değerlendirmesinin de sonuçlanması ve raporların sisteme girilmesi beklenmelidir.

10. Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

11. R&S Dergisi'ne yüklenen makaleler için tasarım şirketi hesabına yatırılmak üzere 235 TL/50 USD ücret alınmaktadır. Bu ücret, makalenin yazar tarafından sisteme yüklenmesinden sonra dergi tarafından gönderilen bilgi mesajı uyarınca, hakem sürecinin başlatılmasından önce yatırılır. Yayın ücreti yatırıldıktan sonra yazarlardan gelen dekontlar dergi yönetimi tarafından tasarım şirketine gönderilir ve çalışmanın hakem süreci başlatılır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

YAYIN POLİTİKASI

1. R&S (Research Studies Anatolia Journal) ulusal, hakemli, endeksli e-dergi olup, yılda 4 sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim) yayınlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayınlanabilir.
2. R&S Dergisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarındaki çalışmalarını yayınlayan bir dergidir. Yalnızca özgün bilimsel makalelere ilişkin metinleri yayınlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla kongre ve sempozyum bildirileri de makale çalışması olarak yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.
3. R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce herhangi bir mecrada yayınlanmamış olması ve sisteme eklendiğinde bir başka yayın organının yayın değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.
4. R&S Dergisi'ne yayınlanması için çalışma göndermek isteyenlerin, yazılarını <http://dergipark.org.tr/rs> adresi aracılığıyla göndermeleri gerekir.
5. Herhangi bir yazının R&S Dergisi'ne elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.
6. Başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki bütün işlemler elektronik ortamda gerçekleşir.
7. Yayınlanması için R&S Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayım hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. R&S Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.
8. R&S Dergisi'nin yayım dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce dilinde gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

e-ISSN: 2630-6441

Vol: 5
Issue: 1

RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

e-ISSN: 2630-6441

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. R&S Dergisi'nin sistemine yüklenen her yazı, ilk olarak editör veya editör yardımcılar tarafından yazım ve yayın ilkelerine uygunluğu bağlamından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler olursa, yazı, editörler tarafından düzeltme istenerek yazara iade edilir.
2. Yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.
3. Yazım ve yayın ilkeleri açısından değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar hakemlere yönlendirilir. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir.
4. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.
5. Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 25 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem tayin edilir.
6. Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlanıp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir.
7. Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi sistem tarafından otomatik olarak hakeme gönderilir.
8. Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.
9. R&S Dergisi'nin elektronik sistemine eklenen yazıların değerlendirme sürecinin hangi evresinde olduğu, yazarlar tarafından kendi üyelik bilgileri kullanılarak takip edilebilir.
10. Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

<https://dergipark.org.tr/rs>
rsanatolia@gmail.com

R&S
RESEARCH STUDIES
ANATOLIA JOURNAL

Vol/Cilt : 5
Issue/Sayı : 1
Yayın Tarihi : 31.01.2022
ISSN : 2630-6441
Toplam
Makale Sayısı : 8

EDİTÖRDEN

Bilim Dünyasının Değerli İnsanları,

R&S-Research Studies Anatolia Journal; İktisadi ve İdari Bilimler alanlarındaki özgün, araştırma ve güncel gelişmeleri bilim insanlarına duyurma ve paylaşma amacıyla 3 ayda bir yayımlanan akademik süreli bir yayındır. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler bünyesinde yer alan Davranış Bilimleri, Endüstriyel İlişkiler ve İşgücü, Halkla İlişkiler, İktisat, İletişim, İşletme, Kamu Yönetimi, Siyasi Bilimler, Uluslararası İlişkiler, Yöneylem Araştırma ve Yönetim Bilimi konularındaki bilimsel çalışmaları yayımlayan dergi; bilimsel araştırma bulguları, analiz, değerlendirme, tartışma vb. içerikli yazılara yer veren, bilimsel nitelikteki dergilerin uyduğu standartlaşmaları kendi bünyesinde barındıran ve elektronik ortamda yayım yapan “bilimsel ve akademik” bir dergidir.

R&S-Research Studies Anatolia Journal; belirlemiş olduğu kapsam çerçevesi içerisinde bilimsel çalışmaları yayımlayarak, kapsamı içerisindeki bilimsel alanlara katkıda bulunmayı amaçlayan, 2018 yılında yayım hayatına başlamış olan bir İktisadi ve İdari Bilimler dergisidir. Kaliteden ödün vermeden kalıcılığı ile akademik camiada önde gelen ve söz sahibi yayınlardan olma iddiasındadır. Ulusal ve uluslararası kamuoyuna hitap eden, yeni fikirler ve açılımlar ortaya koyan, karar mekanizmalarında çalışanlardan uygulayıcılara kadar her kademeye referans olabilecek bir yapıya sahip olmayı ve yaygınlaşmayı hedeflemektedir.

R&S-Research Studies Anatolia Journal, 2022 yılı Ocak ayı itibariyle editör, danışma ve yayım kurullarını zenginleştirmiştir. Dergi bünyesinde yapılan bu yeniliklerin yanı sıra derginin dışa dönük yüzü olan logo ve kapak tasarımlarında da güncellemeler yapılmıştır. **2022 Ocak (Cilt 5: Sayı:1)** sayısı itibariyle Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren uluslararası bir dergi olarak yayım hayatına devam etmektedir.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak amacıyla çıkmış olduğumuz bu yolculukta, beşinci yılına girmiş uluslararası bir dergi olmanın mutluluğunu taşımaktayız. Bu mutluluğa ortak olmak amacıyla bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayım kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu üyesi ve yazar olmak üzere **R&S -Research Studies Anatolia Journal** ailesinin bir üyesi olarak görmekten büyük gurur duyacağımızı belirtmek isteriz.

Akademik yayım hayatının beşinci yılının ilk sayısında (**2022 Ocak – Cilt: 5; Sayı: 1**), birbirinden değerli 8 çalışmayı sizlerle buluşturan yazarlarımıza, dergi yönetim kurulumuzun çok değerli üyelerine; danışma, yayım ve hakem kurullarında görev yaparak birikimlerini bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza editör kurulu olarak teşekkür ederiz.

Yeni sayımızın hayırlı olması temennisi ile siz değerli bilim insanlarına ve okurlarımıza R&S – Research Studies Anatolia Journal ailesi olarak teşekkür eder, saygılar sunarız.

Editör Kurulu

<http://dergipark.org.tr/rs>

rsanatolia@gmail.com

**R&S
RESEARCH STUDIES
ANATOLIA JOURNAL**

Vol/Cilt : 5
Issue/Sayı : 1
Yayın Tarihi : 31.01.2022
ISSN : 2630-6441
Toplam : 8
Makale Sayısı

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

1-204

Mehmet KARAHAN & Ziya ABBAS

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI: SAHRA ALTI
AFRİKA ÜLKELERİNDE MAARİF VAKFI FAALİYETLERİ**

1-25

The Use of Soft Power in Turkish Foreign Policy: Maarif Foundation Activities in Sub-Saharan African Countries

Azer Ebru MUTLU & Fazıl Hüsnü ERDEM

**DEVLET DENETLEME KURULUNUN İDARİ TEŞKİLAT ÜZERİNDE
ETKİNLİĞİ HAKKINDA: RAPORLARININ İCRAİLİĞİ**

26-49

On the Effectiveness of the State Supervisory Board on the Administrative Organization: Execution of its Reports

Kemalettin Mustafa ÇETİN & Fatma Gül BİLGİNER ÖZSAATCI

**KÜTÜPHANELERDE ALGILANAN HİZMET KALİTESİ İLE KULLANICI
MEMNUNİYETİ İLİŞKİSİ: HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ
ÖRNEĞİ**

50-85

The Effect of Perceived Service Quality in Libraries on User Satisfaction: The Example of Hasan Kalyoncu University Library

Burcu YİĞİT

**TÜKENMİŞLİK SENDROMU KONUSUNDA YAZILAN TEZLERİN KATEGORİK
OLARAK İNCELENMESİ**

86-99

The Categorical Investigation of Thesis on Burn Out Syndrome

Zeynep ERGEN IŞIKLAR & Ceren YEŞİLTUNA	
SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	100-120
<i>Bibliometric Analysis of Sustainable Supply Chain Management Studies</i>	
Emre AKCAGÜNDÜZ	
CAN BLOCKCHAIN TECHNOLOGY INCREASE PARTICIPATION IN LOCAL GOVERNMENTS? A REVIEW ON BLOCKCHAIN-BASED VOTING SYSTEMS IN LOCAL GOVERNMENTS	121-147
<i>Blokzincir Teknolojisi Yerel Yönetimlerde Katılımı Artırabilir Mi? Yerel Yönetimlerde Blokzincir Tabanlı Oylama Sistemleri Üzerine Bir İnceleme</i>	
Ayşegül Berrak KÖTEN	
STATISTICAL EVALUATION OF EXCHANGE PERFORMANCE OF BANKS TRADED IN THE SUSTAINABILITY INDEX	148-163
<i>Sürdürülebilirlik Endeksinde İşlem Gören Bankaların Borsa Performanslarının İstatistiksel Değerlendirilmesi</i>	
Gökhan ALPTEKİN	
RUSYA’NIN YAKIN ÇEVRESİNİ KORUMA POLİTİKASI VE SOĞUK SAVAŞ İZLENİMLERİ (2008 RUSYA-GÜRCİSTAN SAVAŞI VE 2014 UKRAYNA KRİZİ)	164-204
<i>Russia’s Policy to Protect It’s Near Abroad and Cold War Impressions (2008 Russia – Georgia War and 2014 Ukraine Crisis)</i>	

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI: SAHRA ALTI
AFRİKA ÜLKELERİNDE MAARİF VAKFI FAALİYETLERİ ***

The Use of Soft Power in Turkish Foreign Policy: Maarif Foundation Activities in Sub-Saharan African Countries

Mehmet KARAHAN

Bakanlık Müfettişi, Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı,
karahanmehmet_27@hotmail.com Ankara/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-5188-887X>

Ziya ABBAS

Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü, ziyaabbas@aksaray.edu.tr Aksaray/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0003-3701-1400>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1004896>

Karahan, M. & Abbas, Z. (2022). "Türk dış politikasında yumuşak güç kullanımı: Sahra altı Afrika ülkelerinde Maarif Vakfı faaliyetleri", *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 1-25

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 05.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.12.2021

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

* Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında tamamlanmış olan "Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Maarif Vakfının Türkiye'nin Uluslararası İlişkilerindeki Rolü" konulu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Devletler, günümüz dünyasında daha etkin söz sahibi olabilmek için nitelikli insan kaynağına dün olduğundan daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Nitelikli insan kadrolarını arttırmak üzere kullandıkları araçların başında da eğitim yer almaktadır. Bu sayede toplumlar sahip oldukları insan kaynağını temelden planlayarak, geleceklerini kontrol etme niyetini taşımaktadırlar. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında dış politikasında birtakım değişikliklere gitmiş, bu anlamda daha ziyade dış yardımlar ve kültürel diplomasiyi tercih etmiştir. Bu yaşanan değişimle birlikte hükümet dışı ve hükümet içi kuruluşlar aracılığı ile dış politikasını çeşitlendirmiş, çok yönlü ve çok amaçlı stratejilerini Maarif Vakfı ve buna benzer kuruluşlarla desteklemiştir. Türkiye'nin zengin kültürel varlığı yumuşak güç kapasitesini arttırmakta, bu anlamda oluşturulan yeni kurum ve kuruluşlar da yumuşak güç kapasitesine önemli katkı sunmaktadır. 6721 sayılı yasa ile kurulan, Türkiye Maarif Vakfı (TMV), kamu yararı esasıyla çalışan ve kâr amacı taşımayan bir vakıf olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanarak Maarif Vakfı ile ilgili gözlem ve doküman analizi şeklinde veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sürecinde Maarif Vakfı'nın faaliyetlerine yönelik olaylar ve olgular gerçekçi bir ortamda, bütüncül bir şekilde incelenmeye çalışılmış, vakfın faaliyet gösterdiği bölgelerindeki toplum ve coğrafyaların üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Böylece bir yumuşak güç unsuru olarak, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde Türkiye Maarif Vakfı'nın oynadığı rol ve önem açıklanmaya çalışılmıştır. Zira Türkiye Maarif Vakfı'nın faaliyet yürüttüğü coğrafya ve toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları ile sistemlerinin derinliklerini keşfetmek bu toplumlarla kurulan bağlar ve ilişkilerin küresel anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin gücüne güç katacağı ve etkinliğini arttıracacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Yumuşak Güç, Sahra-altı Afrika, Maarif Vakfı.

ABSTRACT

States need qualified human resources more than yesterday in order to have a more effective say in today's world. Education is one of the tools they use to increase their qualified human staff. In this way, societies intend to control their future by planning their human resources from the ground up. After the Cold War, Turkey made some changes in its foreign policy, and in this sense, it preferred foreign aid and cultural diplomacy. With this change, it diversified its foreign policy through non-governmental and in-government organizations, and supported its multi-faceted and multi-purpose strategies with the Maarif Foundation and similar organizations. Turkey's rich cultural presence increases its soft power capacity, and new institutions and organizations created in this sense make a significant contribution to its soft power capacity. The Turkish Maarif Foundation (TMV), established with the law numbered 6721, is defined as a non-profit foundation working on the basis of public interest.

In this study, data collection methods in the form of observation and document analysis about the Maarif Foundation were used by using qualitative research method. During the research process, the events and facts related to the activities of the Maarif Foundation were tried to be analyzed in a holistic way in a realistic environment, and their effects on the societies and geographies in the regions where the foundation operates were examined. Thus, as a soft power element, the role and importance of the Turkish Maarif Foundation in Turkey's international relations has been tried to be explained. It is thought that exploring the depths of the social, economic and cultural structures and systems of the geographies and societies in which the Turkish Maarif Foundation operates, the ties and relations established with these societies will add strength and increase the effectiveness of the Republic of Turkey in a global sense.

Keywords: International Relations, Soft Power, Sub-Saharan African, Maarif Foundation

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası değişen dünya düzeniyle birlikte devletlerin, uluslararası sistemde dış politikalarında sert güç yerine yumuşak güç kullanmayı tercih etme yönünde bir anlayış geliştirdikleri görülmektedir. Küreselleşmenin yaygınlaşması ile birlikte güç ve gücün unsurlarının değişmesi devletlerin, ulus-ötesi toplulukları yaygınlaştırarak dış politikalarını bu doğrultuda yenilemelerini kaçınılmaz kılmıştır. Devletlerin temel hedeflerinden en önemlisinin, mevcudiyetlerini güvenli olarak devam ettirebilme ve yüksek hedeflerini gerçekleştirebilme düşüncesi olduğu söylenebilir. Bu yüksek hedeflere ulaşma aracının anahtarı ise “güç” kavramı ile açıklanmaktadır. Devletlerin, temel hedeflerini gerçekleştirebilmek maksadı ile uyguladıkları politikalarının vazgeçilmez bir unsuru olan güç kavramının dinamiklerinde zaman içerisinde bir takım değişimler meydana gelmiştir. Devletler de bu değişimle birlikte güçlerini sınırlandırma durumunda kalmışlardır. İnsanlığın varoluşundan itibaren yaşamın devam nedeni olan güç olgusu, devletlerinde kendi varlıklarının devamı için elzem bir gereksinim olmuştur. Sanayi devrimine kadar devletlerin sahip oldukları gücün göstergesi askeri güç iken, Birinci ve İkinci dünya savaşları sonucunda iktisadi güç askeri güç karşısında önem kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte artan iletişim faaliyetleri, yaygınlaşan uluslararası örgütler ve sivil toplum yapısı devletlerin politika değiştirmelerini zorunlu kılmıştır. Devletler, etki alanlarını genişletmek ve yüksek çıkarlarını devam ettirebilmek maksadıyla sistemsizliğe gitmiş, yumuşak güç uygulamalarını kullanmaya başlamışlardır. Bu anlamdaki paradigma değişikliğinin temel nedenleri arasında sert güç olarak tanımlanan askeri ve iktisadi gücün yüksek maliyetler içermesi gösterilebilir.

YUMUŞAK GÜÇ

Kolasi (2013: 152), değişen dünya düzeninde, İkinci Dünya savaşı sonrası başlayan ve 1990’da sona eren Soğuk Savaş döneminin barışçıl olarak sona ermesinin uluslararası ilişkilerin o zamana kadar ki teorilerine bir meydan okuma olarak görüldüğünü belirtmektedir. İkinci

Dünya savaşının hemen ertesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) gelişen Sovyet tehdidine karşı geliştirdiği Truman Doktrini, Marshall Yardımları ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulması gibi hamlelerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Varşova Paktı, Kominform ve Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) gibi çeşitli hamlelerle karşılık vermesi güç literatürü açısından dünyanın farklı bir anlayışa evirildiğinin bir göstergesi kabul edilebilir (Yiğenoğlu, 2016: 330).

Savaşın ve silahlı müdahalelerin devletler üzerindeki maliyetinin yadsınamaz derecede yüksek olması, uluslararası sistemin ileri düzeyde bir yapıya kavuşmuş olması gibi nedenlerle savaşın, gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerde bir araç olarak kullanılma özelliğinin ortadan kalktığı ileri sürülmektedir (Baharççek, 2000: 275). Gerek İkinci Dünya savaşı sonrasında gerekse de Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletlerin etki alanlarını arttırma çabalarının, bariz bir şekilde kimlik değişikliğine uğradığı görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde, devletlerin etki alanlarını genişletme içgüdüleri, güç kavramına işaret etmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi daha çok askeri ve ekonomik salıklere dayanan sert güç kullanımı, zamanla etkisini kaybetmiş yerini daha az maliyet içeren ama sonuçları bakımından daha etkili olan yumuşak güç kullanımı almıştır. Savaşa daha az başvurulmasını gerektiren başka bir sebep ise gücün kaynağı konusunda yaşanan anlamsal değişimler gösterilebilir. Günümüzde bir ülkenin gücünü yalnızca askeri kapasitesi ile tarif etmenin gerçekçi olmadığı, hatta devletlerin savaş ve askeri güç dışındaki araçlarla da güçlü bir devlet olarak tanımlanabileceği anlaşılmıştır (Mueller, 1989: 223).

1990'lı yılların sonunda Nye tarafından ortaya ayılan 'Soft Power' yani yumuşak güç kavramı, devletler açısından güç dengesi bakımından yeni bir döneme işaret etmektedir. Nye, devletleri etkilemenin bazen değer ve refah seviyesine hayran bırakarak ta olabileceğini ifade ettikten sonra "gücün ikinci yüzü" tanımlamasını kullanarak yumuşak güce atıfta bulunmuştur (Nye, 2005: 14). Yılmaz, Kalın'ın "İnce Güç" olarak da belirttiği, yumuşak güç kavramını,

diğer devletlerin, kaba güç kullanmadan sizin hedeflerinizi kabul etmesi olarak açıkladığını aktarmaktadır (Yılmaz, 2018: 13). Aydoğan benzer bir tanımlama ile yumuşak gücü, sadece geçici bir imaj olarak değil; tersine istenilen sonuçlara varmak için, ikna ve cazibe gibi yöntemler ile başkalarının amaç ve değerlerinizi paylaşmasını sağlayabilmek olduğunu dile getirmektedir (Aydoğan, 2011: 15). Çağlar ise yumuşak güç kavramının, güç kavramının kendisi gibi zor anlaşıldığını dile getirmektedir (Çağlar, 2015: 3-4). Steven Lukes (1974), güç kavramı üzerindeki çalışmaları sonucunda gücü üç boyutta sınıflandırılmıştır. Birinci boyutta gücün gözlemlenebilir yönü üzerinde yoğunlaşmış, birbiriyle bağlantılı davranışların neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymuştur. Bu yaklaşıma davranışsal ya da ilişkisel yaklaşım denilmektedir. Gücün ikinci boyutunu ortaya çıkarmaya yönelik çalışma Peter Bachrach ve Morton Baratz'ın "Two Faces of Power"n çalışmasıdır. İkinci boyutun temel özelliği diğer aktörlerin kararlarını etkilemek için doğrudan etki, karar alma süreçlerine katılım ve kararları yönlendirme gibi açık yöntemler yerine, kulis çalışmalarıyla ve gözden uzak bir biçimde gündemin belirlenmesi gibi kolaylıkla gözlemlenemeyen yöntemlerin tercih edilmesi söylenebilir. Üçüncü boyutu tanımlayan en önemli unsur ise, sadece gündemin değil, aktörlerin tercihlerinin şekillendirilmesi olarak açıklanabilir. Burada İlk iki boyuttan farklı olarak güç yalnızca davranışsal ya da ilişkisel bir kavram olarak kalmayıp, aynı zamanda kurumsal, algısal ve/veya geleneksel süreçlerden etkilenen yapısal bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Karabulut, 2017: 335).

Yumuşak Güç Bileşenleri Nelerdir?

Devletler, uluslararası ilişkiler denkleminde eylemsel pratiklerini gerçekleştirilebilmek için birtakım enstrümanlara ihtiyaç duyarlar. Güç kullanmak ta bu enstrümanlardan biridir. Güç yukarıda izah edildiği şekliyle temel olarak sert güç ve yumuşak güç olarak temel iki formatta bilinmektedir. Nasıl sert gücü tanımlarken savaş, askeri müdahaleler, ekonomik baskı gibi kavramlar kullanılıyorsa, yumuşak gücün de kendine has belirtici kavramları bulunmaktadır.

Bunlardan en belirginini takip edilebilme kapasitesidir (Nye, 1990: 166). Yumuşak gücün hedeflenen etkiyi yapması için belirli bileşenlere ihtiyaç vardır. Yumuşak güç temelde üç bileşeni üzerinden uygulanmaktadır. Bu bileşenlerin pozisyonunu etkileneceği düşünülen aktörlerin genişliği ve çeşitliliği belirlemektedir. Genel olarak yumuşak güç bileşenlerini Devlet Kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör kuruluşları olarak üç grupta sayabiliriz.

a) Devlet Kurumları; Devletin yapmış olduğu etkinlikleri, amaç, yöntem ve içerik şeklinde düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının tamamı olarak TDK sözlüğünde yer alan politika kavramının en belirleyicisi ve en temel aktörü bizatihi devletin kendisi olmuştur. Devletlerin dış politika araçlarından olan yumuşak güç kullanma tercihi devlet yetkisinde olan siyasi bir karardır. Devletin olmadığı yerde güç kavramından, dolayısıyla da yumuşak güçten bahsedilemez. Ekşi'ye göre geleneksel Türk dış politikası, cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak 2000'li yıllara kadar sert güce dayanan bir çizgide hareket etmiştir (Ekşi, 2014: 72). Kamu diplomasisi; diplomatik araçlar kullanılarak bir başka devletin kamuoyunu etkileme girişimi olarak ifade edilebilir. Bu kavram ilk defa 1965'te, Edmund Gullion tarafından dile getirilmiştir. (Karadağ, 2016: 12). Kamu diplomasisi, devletlerin menfaatleri ile potansiyel tehditlerini karşılıklı değerlendirmeleri sonucu oluşturdukları ve diğer ülkelerin kamuoylarını etkilemek maksadıyla uyguladıkları önemli bir dış politika aracıdır (Doğan, 2012: 13). Devletin, bizatihi kendisi yumuşak güç uygulama noktasında bulunabilir. Devletler tarafından yapılan siyasi açıklamalar kitlesel kazanımlar yaratabilir. Yumuşak gücün bütün argümanları aslında devlet kontrolündedir. Devletin, bu kaynakları uygun bir strateji ile kullanması durumunda harici aktörleri yönlendirmesi kolay hale gelir. Aksi bir durumda, devletin kendisi yönlendirilme tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Dış politika için dil, elzem bir öneme sahiptir. Dil olmadığında yumuşak güç politikaları amacına ulaşamaz (Çamır, 2009).

b) Sivil Toplum Kuruluşları; Sivil toplum, Devletle toplum arasında yer alır. Aslında sivil toplum, daha ziyade devlet mekanizması dışındaki toplumsal grupların hâkimiyet sürdüğüleri

alanı belirtmekte kullanılan bir kavramdır (Gündüz ve Kaya, 2014: 132). Sivil toplum kavramı son zamanlarda anlamını genişleterek katılıma açık, farklılaşmış, demokratik bir toplumu ifade için kullanılmaktadır. Hatta bugün için sivil toplumla demokratik toplum birbirinin yerine kullanılır hale gelmiştir. Bir yönüyle sivil toplumu taşıyan örgütlerin sivil toplum örgütleri olduğu söylenebilir. Bu tür yapılar uluslararası literatürde “Hükümet Dışı Kuruluşlar” (Non Governmental Organizations) olarak tanımlanırken, Türkiye’de ise bu yapılar, “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK) veya “Sivil Toplum Örgütleri” (STÖ) kavramları ile ifade edilmektedirler (Çaha, Çaylak ve Tutar, 2013: 13). Son yıllarda dış politikada, yalnızca devlet mekanizmasının olmadığı görülmektedir. Bu noktada farklı toplumsal kesimlerin de ya da farklı grupların toplumsal yarar kavramı çerçevesinde uluslararası ilişkiler alanına müdahil olmaya çalıştıkları görülmektedir (Doğan ve Mazlum, 2006: 13-14).

c) Özel Sektör Kuruluşları; Kamu Diplomasisi olgusunun aktörlerinin neler olduğu konusunda farklı yaklaşımlar bulunsa da bu farklı yaklaşımların ortak noktalarından hareketle sivil toplum örgütlerinin, üniversiteler ve okulların, kanaat önderlerinin, medya ve haber ajanslarının, iç hedef kitlenin, küresel işletmeler ve özel sektör kuruluşlarının, baskı grupları ile Devlet üstü kuruluşların kamu diplomasisinin aktörleri arasında sayıldığı görülmektedir (Sancar, 2012: 91). Yukarıda da açıklandığı üzere kamu diplomasisinde tek aktör yalnızca devlet değildir. Günümüzde şirketler, özel sektör temsilcileri ve küresel işletmeler de kamu diplomasisinin önemli birer aktörü konumundadırlar. Çok uluslu şirketlerin etki gücü yükseldikçe kamu diplomasisi potansiyelleri de artırmaktadır. Bu şirketlerin kurucu ülkeleri, sadece kazanç sağlamamakta aynı zamanda diğer ülkelere kendi kültürel değerlerini aktarmaktadırlar (Özkan, 2015: 11).

Diğer yumuşak güç aktörlerinden farklı olarak özel sektör, maddi çıkar esasına göre hareket etmektedir. Ekonomik parametreler, dış politikanın önemli konuları arasında bulunmaktadır. Firmalar, ekonomik hayatta merkezi bir konumda bulunmaktadır. Bu bakımdan özel sektör

kuruluşlarını da yumuşak güç politikasının önemli aktörleri arasında gösterebiliriz. Özel sektör, sivil toplum kuruluşlarının yurtdışındaki faaliyetlerinde kolaylaştırıcı bir araç konumunda bulunarak aynı zamanda sivil toplum kuruluşları ile de ilişki içerisinde yer almaktadır (Tağraf, 2008: 352-353).

DIŞ POLİTİKA KAVRAMI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ

Dış politika, uluslararası konumdaki siyasi sorunları, ülkelerin amaçları, siyasi değerleri ve davranışları açısından değerlendirip, bu sorunlara karşı üretilen politikaları incelemektedir (Arı, 2008). Dış politika, bir devletin çıkarlarını elde etmek amacıyla belirlediği ve kendisi haricinde kalan diğer siyasal aktörlere yönelttiği eylemler bütünüdür. Burada dikkat edilmesi gereken önemli konu, yöneltilen eylemlerin devletin hükümrancılık alanı dışında olması gerçeğidir (Baharççek ve İnan, 2013: 103). Aslında dış politika kavramı devletlerarası ilişkilerde kendi tarihleri kadar geçmişe sahiptir. Fakat tartışmalara konu edilmesi ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında hukukçular ile siyaset bilimciler tarafından tartışılan kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu sefer uluslararası ilişkiler içerisinde tartışma konusu olmuştur (Kürkçüoğlu, 1980: 310). Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasında da değişimler başlamıştır. Türkiye, önceleri ulusal güvenliği açısından dış politikasını kuzeydeki komşusundan gelebilecek tehdit ve tehlikeleri önlemek amacıyla oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tehdidin ortadan kalkması sonucunda Türkiye'nin Batı güvenlik düzenlemeleri eski anlamını kaybetmiş, bu durum karşısında savunma yapısının ve ittifak ilişkilerinin yeni gelişmelerden olumsuz etkileneceği kaygısı egemen olmaya başlamıştır. Özellikle Körfez Krizi sırasında Türkiye isminin daha sık gündeme gelmesi, Batı ile ilişkilerinin yeniden hareketlilik kazanması, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu Avrasya coğrafyasında kurulan yeni devletlerle ilişkilerin artırılması ön plana çıkmış, böylece Avrasya coğrafyasının merkezinde yer alan Türkiye kendini bir istikrar adası olarak görmeye başlamıştı (Çiftçi, 2007: 464).

Türkiye Soğuk Savaş sürecinde, olası bir Sovyet tehdidi algısı ile Batı ile yakınlaşmayı hedeflemiştir. Bu yakınlaşmanın başka bir gerekçesi ise bölge ülkelerinin Türkiye karşıtlığı üzerinden birlikte hareket etme düşünceleri gösterilebilir. Türkiye'nin soğuk savaş döneminde yaptığı bir başka hamle ise NATO üyesi olarak Ortadoğu coğrafyasında ABD ile birlikte hareket etmesidir (Yetim, 2011: 457). 1960'larda Kıbrıs sorunu çerçevesinde Batının gösterdiği refleks, Türkiye'de olumsuz bir hava yaratmış, bu durum hem Batı dünyasına karşı yeni arayışları beraberinde getirmiş hem de eleştirilerin başlamasını sağlamıştır (Gönlübol ve Ülman, 2014: 331-332). Ayrıca 1970'lerin son çeyreğinde Afrika ülkeleriyle temasa geçilmesini de Kıbrıs konusunda destek çabaları olarak görebiliriz (Oran, 2013: 140). 1973 yılında patlak veren petrol krizi ve sonrasında yaşanan ekonomik sorunlar ile 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması, Türkiye'nin İslam dünyası ile temasa geçmesinin önünü açmış ve Türkiye 1976 yılında İslam Konferansı Teşkilatına üye olmuştur (Yetim, 2011: 459). 1980'lerin başından itibaren Türkiye yeniden Batıyla iyi ilişkiler kurma arayışına girmiştir. Bu tarihlerde Türkiye-Amerika arasında var olan tansiyon düşmüş, Türkiye'nin NATO'daki konumuyla ilgili tartışmalarda sona ermiştir. Öte yandan Sovyetler Birliği'yle ilişkilerde gerginlik başlamıştır. 1979'de yaşanan iki temel olay Türkiye'nin konumunu daha da güçlendirmiştir. Bu olaylardan biri İran Devrimi, diğeri de SSCB'nin Afganistan'a saldırmasıdır (Erendor, 2020: 161). 1990'lardan itibaren Türk dış politikasında dönüşüm yaşanmış, olaylara tepkisel yaklaşım pratiği terk edilerek yerine kuvvet kullanımı da dâhil olacak şekilde inisiyatif alan bir yaklaşıma geçilmiştir (Ege, 2008: 324). Burada dikkat çekilmesi gereken olgulardan bir tanesi de küreselleşme olgusudur. Çünkü iç politika ile dış politika arasında soğuk savaş döneminde görülen belirgin sınırlar, küreselleşme sürecinde yıkıma uğramış, iç politikada yaşanan gelişmeler dış politikanın da bir parçası haline gelmiştir. Bu yüzden dış politikanın yapımı süreçleri iç politik gelişmelerden doğrudan doğruya etkilenmeye başlamıştır (Özkan, 2015: 3). Dış politika oluşumunu iç politikadan bağımsız,

yekpare bir siyaset olarak ele almak yanlış bir tutum oluşturmaktadır. Bu manada Türkiye'nin dış politikasındaki değişim ve kırılmaları iç politikada yaşanan iktidar mücadeleleri ve kimlik tartışmaları üzerinden okumak gerekmektedir (Balcı, 2013: 17). 2000 sonrasında, daha ziyade Orta Doğu ağırlıklı ve çok yönlü bir dış siyaset uygulama isteğinin sıklıkla dile getirildiği anlaşılmaktadır. Aslında bu siyasi akıl, 2000 öncesine dayanmaktadır. Türkiye Soğuk Savaş sonrası ilişkilerini çeşitlendirmek için 1985'te Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), 1992'de Karadeniz Ekonomik İşbirliği Asamblesi (KEİ), ve 1997 yılında da D-8 gibi girişimlere öncülük etmiştir. Davutoğlu, bu girişimlerin rasyonel temellere oturtulmadıkları ve kısa dönemli bunalımların etkisinde motivasyonlarını kaybettikleri için başarısız olduklarını dile getirirse de (Davutoğlu, 2004: 282) aslında bu kuruluşların, çok taraflı dış politika anlayışının öncü girişimleri olduğu söylenebilir (Güder ve Mercan, 2012: 60).

2002'ye kadar Türk dış politikasında iki temel ilke hâkim olmuştur. Bu ilkelerden Batıcılık, temelde ABD ile kurulan ilişkiler bağlamında devam ettirilmiş, statükoculuk ise, aktif dış politika anlayışında 1990'lardan başlayan dönüşümün devamı olarak benimsenmiştir (Oran, 2013: 134). Türkiye geleneksel dış politikasında yaygın olarak kullandığı "bekle-gör" anlayışını terk ederek, bunun yerine krizlerin ortaya çıkış süreçlerinde ve özellikle çözümünde etkin rol alması gerektiği yaklaşımını ön plana çıkarmıştır. 2005 yılında yapılan Afrika açılımı ile 2006 yılında Latin Amerika ve 2010 yılında Doğu Asya politikalarında yaşanan derinleşmeler vizyon odaklılık anlayışının en temel örnekleri olarak gösterilebilir. Bu politikanın en önemli pratik sonuçlarından biri olarak Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliğine ilişkin oylamada Afrika ülkelerinin tamamının oyunu alması gösterilebilir (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 13).

Yumuşak güç kavramı; dış politika, diplomasi, kültür, diyalog, işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve tarihsel birikim gibi birçok unsur üzerine inşa edilen bir anlayışı temsil etmektedir (Kalın, 2011'dan akt. Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 13). Yumuşak güç kavramı üç temel üzerine

kurulmuştur. Bu temeller; tarihsel/kültürel bağlantılar, demokratik gelenek ve kurumlar ile gelişen serbest piyasa ekonomisi olarak sıralanabilir. 2002 sonrası Ak parti hükümetleri tarafından uluslararası ilişkilerde dış politika aracı olarak kullanılan kavram özü itibariyle “istediğinizi elde etmek için karşınızdakini ikna etme” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’nin yeni dış politika perspektifinde yumuşak güç, adil, akıllı ve inandırıcı politikalar izlenerek muhataplarını “inandırma” çabası olarak uygulanmaktadır (Kalın, 2009’dan akt. Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 13). Türk dış politikası genel olarak değerlendirildiğinde, büyük ölçüde Atatürk tarafından şekillendirilen temel ilkelerinden vaz geçilmediği, zaman içerisinde uluslararası koşullar ile birlikte bazı değişikliklere uğrasa da Türk dış politikasının temel iki yönelimi olan batıcılık ve statükoculuğu her zaman koruduğu görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar gelen tüm hükümetlerin dış politika eğilimleri birbirlerinden çok farklı gibi görünse de, aslında, Türk dış politikasının yöneliminde sadece bazı üslup farklılıkları taşıdıkları söylenebilir (Çalış, 2001: 9).

TÜRKİYE MAARİF VAKFI

Sosyal bilimcilere göre bilginin sosyal üretimi ve güç ilişkisi ideoloji, hegemonya ve söylem kavramları merkeze alınarak açıklanmaktadır (Stoddart, 2007: 191). Foucault, bilgi ile güç arasındaki ilişkinin birbirinden bağımsız ele alınamayacağını belirterek, güç ile bilgi arasında doğrudan bir ilişkiye vurgu yapmaktadır. İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratırken bilgi de iktidarın etkilerine sebep olmaktadır. Bilgi olmadan iktidarın devam etmesi imkânsız olduğu gibi bilginin de güç üretmemesi düşünülemez (Foucault, 2007: 36). Yumuşak gücün önemli öğelerinden biri de eğitimidir. Eğitim, bu anlamda kasıtlı kültürlenme yaratarak bireyi topluma faydalı hale getirme amacı taşımaktadır Bu sayede toplumsal hafıza ve ortak bilinç yaratarak toplumsal kimlik oluşmasına önemli katkı sağlar. Türkiye’nin yumuşak güç unsurlarından olan ve kamu yararı felsefesiyle hareket eden Türkiye Maarif Vakfı (TMV) faaliyette bulunduğu ülkelerde, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar eğitimin her kademesinde yer almak

maksadıyla kurulmuştur. TMV kendini “Türkiye’nin eğitim hizmetinde dünyaya açılan kapısı” olarak tanımlamaktadır (www.turkiyemaarif.org). TMV’nın temel organları 6721 sayılı kanuna göre; Mütevelli Heyeti ile Yönetim ve Denetim Kurullarıdır. Türkiye Maarif Vakfı teşkilatı hem 6721 sayılı kanun hem de vakfın iç tüzüğünde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

1-Mütevelli Heyeti; On iki üyeden teşekkül ettirilmiştir. Karar organı olarak görev yapmaktadır. On iki üyenin yedisi sürekli üye olarak atanır. Sürekli üyelerin dördü Cumhurbaşkanı, üçü de Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir. Sürekli üyeler dışında kalan beş üyenin ikisi Millî Eğitim Bakanlığı temsilcisi olacak şekilde Dışişleri Bakanlığı temsilcisi, Maliye Bakanlığı temsilcisi ile Yükseköğretim Kurulu temsilcilerinden oluşturulur.

2-Yönetim Kurulu; İcra organı olarak TMV’ni temsil etme yetkisine sahiptir. Kurul, bir başkan ve altı üyeden teşekkül ettirilmiştir. Üyeler ve başkan Mütevelli Heyeti tarafından beş yıllık süre için atanırlar. Atanan üyeler gerektiğinde aynı usulle görevden alınabilirler. Yönetim Kurulu üyeleri Mütevelli Heyeti içerisinde olabileceği gibi dışarıdan da seçebilirler.

Yönetim Kurulu Üyeleri hukuk, finans, iletişim, eğitim, eğitim yöneticiliği, uluslararası ilişkiler alanlarında uzmanlaşmış kişiler arasından belirlenir. Bu üyeler bir yandan da kendine bağlı olan ana hizmet birimlerine başkanlık ederler (www.turkiyemaarif.org, 2021).

3-Denetim Kurulu; Mütevelli Heyeti namına Vakfın faaliyet ve hesaplarını denetlemekle görevlidir. Kurul, Mütevelli Heyeti tarafından beş yıllığına atanan beş asil ve beş yedek üyeden teşekkül ettirilir. Kurulun teşekkülünde Millî Eğitim ile Maliye Bakanlığının temsilcileri de bulunur. Denetim Kurulu Asil ve Yedek Üyeleri, aynı anda Vakfın diğer organlarında görev alamazlar (www.turkiyemaarif.org, 2021).

Bir Yumuşak Güç Unsuru olarak Türkiye Maarif Vakfı

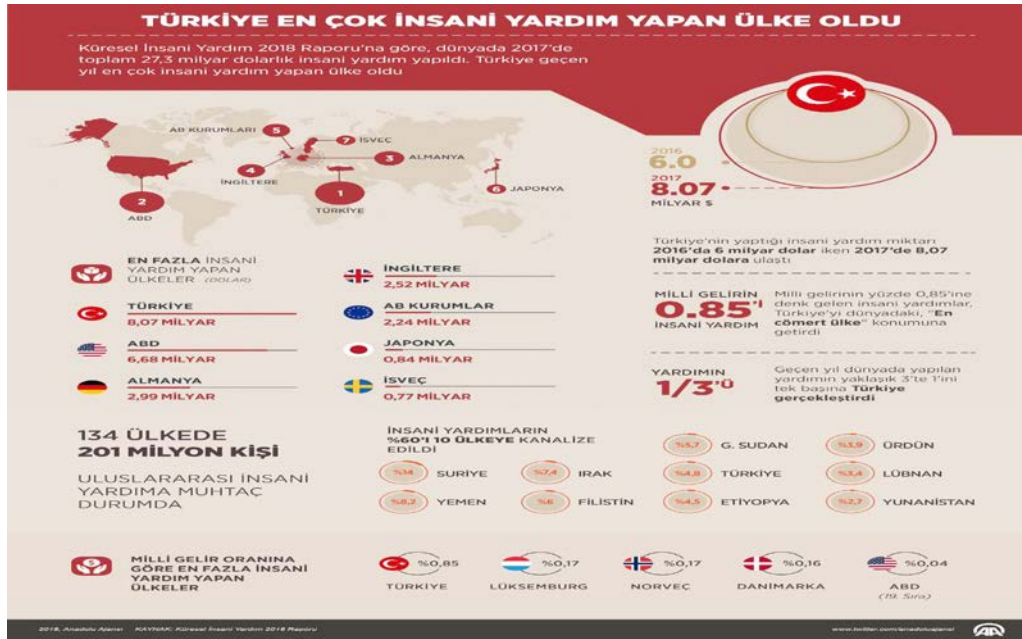
Devletler, uluslararası siyasal sistem içerisinde faaliyetlerini daha etkin hale getirebilmek için kamu adına “diplomasi” denilen iletişim faaliyetlerinde bulunurlar. Kamu diplomasisi, devletlerin yumuşak gücü olarak lanse edilmektedir. Günümüzde, diplomasi faaliyetleri farklı

bileşenlerin rol aldığı daha karmaşık bir yapıya dönüşmüştür (Yağmurlu, 2007: 9). Kamu diplomasisinin etkin bileşenlerinden biri de eğitim diplomasisidir. Eğitim diplomasisinin yürütülmesi maksadıyla, Türkiye'nin uluslararası eğitim alanında dünyaya açılan kapısı konumunda bulunan Türkiye Maarif Vakfı kurulmuştur. Türkiye Maarif Vakfı'nın (TMV) eğitim faaliyetleri konusunda yaptıkları ve taşıdığı potansiyel, Türk eğitim diplomasisi açısından oldukça önem arz etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) haricinde Türkiye adına yurt dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluş olma özelliğini taşıyan TMV, okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitimin tüm kademelerinde yurt dışında faaliyet yürütmek amacıyla 17 Haziran 2016'da kurulmuştur (Güder, Çemerek ve Mercan, 2020: 155). Türkiye Maarif Vakfı kendine amaç olarak, Anadolu irfan geleneğini insanlığın evrensel değerleri ile buluşturarak tüm dünyada iyi insan yetiştirmeyi seçmiştir, bu anlamda Türkiye'nin eğitim alanında dünyaya açılan penceresi olan olarak lanse edilmektedir. Vakıf, 2016 yılında kurulmasına rağmen hızlı bir gelişim göstererek 6 kıtada eğitim faaliyeti sürdürmektedir. Türkiye Maarif Vakfı, özellikle yurt dışında devletin diğer kurumlarıyla beraber önemli hizmetler yürütmekte, bu anlamda cazibe merkezi olarak Türkiye'nin bir yumuşak güç unsuru konumunda yer almaktadır.

İnsani Yardım Faaliyetleri

2000'li yıllardan başlayan dış politika anlayışında yaşanan değişim ve dönüşüm aynı zamanda Türkiye'de İnsani diplomasinin önem kazanmasını sağlamıştır. 2013 yılında Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Davutoğlu'na göre Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımı üç temel üzerinden şekillendirilmiştir. Buna göre insani diplomasinin ilk boyutu Türkiye'nin kendi ülke vatandaşlarına ilişkin tutumu, ikinci boyutu kriz bölgelerinde yaşanan olaylara yaklaşımı, üçüncü boyutu ise küresel düzeyde ve özellikle BM sisteminde kapsayıcı insani bakışı kapsamaktadır. Beşinci Büyükelçiler Konferansı, 2013, akt. Yıldırım ve Küçüksolak, 2020: 594). Türk dış politikası Dışişleri Bakanlığının resmi sitesinde "Girişimci ve İnsani Dış

Politika” olarak lanse edilmektedir. Bu çerçevede Türkiye milli gelir oranı baz alındığında fert başına düşen insani harcama miktarına göre dünyanın en eli açık ülkesi konumundadır. Bu gösterge Türk dış politikasında insani faaliyetlerin önemini dile getirmektedir (<https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa.>).

Görsel.1 Milli Gelir Oranına Göre En fazla İnsani Yardım Yapan Ülkeler

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2018

Türkiye sahip olduğu birikim, geçmişten gelen insan odaklı yaklaşım vizyonu çerçevesinde gerek devlet kurumları gerekse de sivil toplum kuruluşları ile dünyada insani yardım faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmektedir. İnsani yardım faaliyetlerinde yer alan kurumlardan biri de Türkiye Maarif Vakfıdır. Maarif Vakfı, tüm dünyada, Türkiye'nin sahip olduğu olumlu imajı kullanarak etkin bir diplomasi yürütmek üzere kurulmuştur. Vakıf, tüm dünyada insanlığın ortak birikim ve değerlerini esas alan, güvenilir ve kuşatıcı eğitim faaliyetleri yürütmek amacıyla temas yürütmektedir. Türkiye Maarif Vakfı 193 ülkede olma hedefini taşımakta ve Türkiye'nin eğitim diplomasisi anlamında dünyayla bütünleşmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Vakfın temel gayesi "Erdemli İnsan" yetiştirmektir (<https://turkiyemaarif.org/post/7-bizim-derdimiz-iyi-insan-yetistirmek-129?lang=tr>, Erişim

Tarihi, 02.06.2021). Maarif Vakıf İnsani faaliyetlerini yaygınlaştırmak maksadıyla 55 Belediye, STK ve Kamu Kurumları ile yurt içi ve dışında eğitim faaliyetleri yürütmekte; insani yardım, bilimsel, kültürel, akademik, sosyal, sportif ve sağlık alanlarında ortak projeler geliştirilmesi için protokoller imzalamaktadır (Maarif Bülteni, 2019: 9).

Türkçe Öğretimi

Maden'e göre (2020: 1825) Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesine dönük tam bir programının olmaması son yıllarda tartışılan bir konu olmuştur. Türkçe öğretimine duyulan ilgi ve talep, bu hususta önemli adımlar atılmasına sebep olmuştur. Türkçenin yabancılara öğretimi için hazırlanan önceki programlara bakıldığında ilk defa 1986 yılında yapılmış bir program olduğu, 2000 yılında da Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ayrıca bir program hazırlandığı görülmektedir. Son yıllarda Türkçe öğrenmeye duyulan arzu, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı, üniversiteler bünyesinde hizmet veren Türkçe öğretim merkezleri (TÖMER'ler) gibi kuruluşların harekete geçmesine neden olmuş, bu kapsamda Türkçe öğretiminde standart sağlanması için "Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni" oluşturulmuş, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için sorumluluk üstlenilmiştir (Balcı ve Melanlıoğlu, 2020: 174). Türkiye Maarif Vakfı faaliyette bulunulan ülke öğrencilerine, kendi ana dillerinin yanı sıra uluslararası geçerliliğe sahip bir yabancı dili ile birlikte Türkçeyi de çok iyi seviyede öğretmeyi hedeflemektedir. Bu anlamda okul öncesinden başlayarak öğretim süreçlerinin her kademesinde Türkçe dersleri, uluslararası dil öğretimi standartları doğrultusunda planlanmakta ve öğrencilerin en az B2 seviyesinde Türkçeyi kullanma becerisiyle mezun olmaları amaçlanmaktadır (Gültekin, vd., 2019: 5). 21. yüzyılın ilk yarısından itibaren dünya genelinde Türkçe öğretimi çalışmaları hızlanmıştır. Türkiye'nin dünya genelinde Türk dilini ve kültürünü tanıtmaya maksadı, farklı ülke öğrencilerinin yükseköğrenimlerini Türkiye'de tamamlama düşünceleri, Türk dizilerine olan yoğun ilgi,

düzenli düzensiz göç hareketliliğinde Türkiye'nin stratejik konumu, Suriye'deki iç savaş sonrası geçici koruma altındaki milyonlarca Suriyelinin Türkiye'de bulunması Türkçe öğrenme isteğinin artış nedenleri arasında gösterilebilir. Türkçe öğrenmeye olan yoğun talebin özellikle Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar, Türkistan coğrafyası, Doğu Avrupa, Afrika kıtasının geneli ile Orta ve Güney Amerika'dan olduğu görülmektedir. Bu amaçla Yunus Emre Enstitüsü, çeşitli üniversitelerin Türkoloji bölümleri, Türkçe öğretim merkezleri, Maarif Kolejlere ile özel kurslar gerek Türkiye'de gerekse de yurt dışında faaliyetler sürdürmektedirler (Çelik, 2020: 109).

TÜRKİYE MAARİF VAKFI'NIN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ŞEKİLLENMESİNDE YERİ VE ÖNEMİ

Türkiye kamu diplomasisi bağlamında yürüttüğü çalışmalarına soğuk savaş sonrası dönemde hız kazandırmıştır. 1990'lı yıllardan beri Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi resmi kurumlar vasıtasıyla yurtdışında gerçekleştirilen, insani yardım faaliyetleri ile eğitim kapsamında yapılan sivil toplum çalışmaları Türkiye'nin yürüttüğü diplomasi faaliyetlerine hız katmıştır. Türkiye, 2000 sonrası dış politikasını yeniden revize etmiş, bu bağlamda aktif bir uluslararası ilişkiler yöntemi tercih edilmiştir. Ak Parti hükümetlerinin bu konuyu daha öncelikli bir biçimde ele aldıkları, belli bir strateji ve program çerçevesinde uygulamaya başladıkları görülmektedir (Kocabıyık, 2019: 172). Türk kültürünü ve tarihini tanıtmak ve aktarmak amacıyla 2016'da ihdas edilen Türkiye Maarif Vakfı, bir kamu diplomasisi kurumu olarak faaliyette bulunan oluşumdur. Vakıf ilk başlarda Orta Doğu temelli faaliyet gösterse de, sonrasında gerek Balkan coğrafyasında da gerekse de tüm dünyada etki alanını genişletmek amacıyla projelere başlamıştır. Türkiye Maarif Vakfı, yeni bir oluşum olmasına karşılık etki sahasını gün geçtikçe arttırmakta ve Türkiye'nin önemli dış politika araçlarından biri haline dönüşmektedir (Paçacıoğlu, 2020: 56). Türkiye Maarif Vakfı yurtdışında, eğitim kanalıyla kültürel diplomasi uygulamasında bulunmaktadır. TMV, yurt dışında eğitim kurumları açarak bu kurumlarda Türkiye'yi tanıtmayı kamu diplomasisi

bakımından önemli bir faaliyet olarak görülmektedir. Kamu diplomasisinin en önemli hedefi halklarla iletişime geçmek ve münasebet inşa etmek olduğu gerçeğinden hareketle Türkiye Maarif Vakfı önemli bir aktör olarak görev yürütmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde faaliyette bulunan vakfın, Türkiye'nin uluslararası imajına katkı sağladığı aşikardır (Arslan, 2019: 59).

TÜRKİYE MAARİF VAKFININ SAHRA-ALTI AFRİKA'DAKİ FAALİYETLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

İlk olarak 1998 yılında uygulamaya konulan “*Afrika'ya Açılım*” politikası çerçevesinde, Afrika ülkeleriyle iyi ilişkiler kurulması sağlanmış, birçok alanda ortak projeler gerçekleştirilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de iktidara gelmesi neticesinde açılım politikası hız kazanmış, 2003 yılında “*Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi*” programı başlatılmış, 2005 yılı “*Afrika Yılı*” olarak ilan edilmiştir. “*Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi*” toplantılarının ilki 2008 yılında gerçekleştirilmiş, 2013'den itibaren Afrika Açılım Politikası yerini Afrika Ortaklık Politikasına bırakmıştır. Bu ortaklık politikası daha kapsayıcı ve bütüncül bir anlayışı içermektedir. TİKA, AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları gibi kurumları bu anlayışta önemli bir yer tutmaktadırlar (<https://www.tuicakademi.org/kamu-diplomasisi-baglaminda-turkiyenin-afrikaya-yardimlari/>).

Türkiye'nin uyguladığı Afrika açılım politikasında kamu diplomasisi faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, Türk Hava Yolları (THY), TİKA ve Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Sahra-altı Afrika ülkelerine dönük yürüttüğü önemli projeler ile kıta ülkeleri üzerinde görünür hale gelmeyi, kıta halkları üzerinde de bilinir olmayı hedeflemektedir. Kamu diplomasisi faaliyetlerinin özünde yatan, muhatabı tarafından tanınır ve bilinir olarak tercihlerini etkileme yatmaktadır. Türkiye de bu amaçla Sahra-altı Afrika ülkelerinde uyguladığı bu faaliyetlerinde kıta ile yakından iletişim kurarak bölge halklarıyla kuvvetli bağlar oluşturmayı amaçlamaktadır (Tepeciklioğlu ve Ünal, 2018: 605-606).

Afrika da etkin bir faaliyet yürüten Maarif Vakfı ile Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Türkiye Bursları programı kapsamında seçilen bursiyer öğrencileri mezun olduktan sonraki dönemde de koordineli takip çalışmalarını devam ettirmektedir. Bu sayede Afrika’da var olan Türk eğitim sistemi, Avrupalıların uyguladıkları eğitim perspektiflerinin aksine Afrikalılık kimliğini yok eden değil ihya eden bir mekanizmaya sahip olacaktır. Böylece Türkiye’nin varlığı, Afrika kıtasında daha etkin hissedilecektir (<https://afam.org.tr/dunya-siyasetinde-afrika-ve-kitanin-gelecegi/>). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 19-21 Ekim 2017 tarihleri arasında düzenlenen Türkiye-Afrika Ülkeleri Eğitim Bakanları Konferansına 28 ülkeden 53 üst düzey yetkilinin yanı sıra Türkiye Maarif Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Yunus Emre Enstitüsü, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı yetkilileri katılmıştır. Konferansta Afrikalı bakanlara hitap eden Başbakan Binali Yıldırım, kadim medeniyetin temsilcileri olan Afrika’nın, aynı zamanda insanlığın ve medeniyetin de beşiği olduğunu, Türkiye olarak Afrika’nın değerlerine hep saygı duyduklarını, Afrika ülkelerinin bağımsız, özgür ve barış içinde olmaları yönünde bir dış politika izlediklerini belirtmiştir. Türkiye Maarif Vakfı aracılığıyla Afrikalı öğrencilerin daha kaliteli ve fırsat eşitliği taşıyan bir eğitim imkanına sahip olacakları belirtilmiştir (Maarif Bülteni, 2017: 31-32).

Görsel 2. Türkiye-Afrika Ülkeleri Eğitim Bakanları Konferansı

Kaynak: Maarif Bülteni Sayı 1, 2017.

Doğu Afrika ülkesi olan Etiyopya'nın Harar şehrinde yaklaşık yüz yıl önce inşa edilen ve yakın zamana kadar metruk halde bulunan Osmanlı konsolosluk binası, TİKA tarafından restore edilerek "Maarif Eğitim ve Kültür Merkezi" olarak hizmete açılmıştır. Açılış törenine Harar'da yaşayan Osmanlı bakiyesi Türk kökenli aileler de katılmıştır. Açılan merkezde Türkçe öğretiminin ve mesleki eğitim çalışmalarının yanında kaybolmaya yüz tutan tarihin de kurulacak müzeyle yaşatılacağını vurgulanmıştır (Maarif Bülteni, 2019: 12).

Görsel 3. Etiyopya'da Maarif Eğitim ve Kültür Merkezi Açılışı

Kaynak: Maarif Bülteni Sayı 6, 2019

Afrika kıtasının, 21. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak uluslararası sisteme daha etkin katılım sağlaması, ayrıca küresel sahnede etkin bir konumda olması beklenmektedir. Özellikle Afrika kıtasının sahip olduğu ticari ve ekonomik potansiyel birçok ülke ve girişimciyi kendine doğru çekmektedir. Türkiye'nin Kıtaya bakış şekli ise karşılıklı çıkar bağlamında "Afrika'nın sorunlarına Afrikalı çözümler" ilkesi penceresinden olmaktadır. Bu anlamda Türkiye Afrika ile sahip olduğu derin tarihi tecrübesinin yanında siyasi ve kültürel birikimini de paylaşmakta, Türk dış politikasında Büyükelçilikler ile birlikte TİKA, AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Anadolu Ajansı, Türk Hava Yolları gibi kurumları da bu anlamda etkin bir şekilde kullanmaktadır (<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>)

SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, soğuk savaş sonrası değişen dünya düzeniyle birlikte devletlerin, uluslararası sistemde dış politikalarını yumuşak güç kullanma yönünde belirledikleri ayrıca 2016 yılında kurulan maarif vakfının Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde bir yumuşak güç unsuru olarak önemli rol oynadığı görülmüştür.

Uluslararası ilişkiler disiplinin tarihi araştırıldığında güç kavramının ön planda olduğu görülmektedir. Yine bu bağlamda zorlama, korkutma, tehdit etme ve caydırma gibi yöntemleri içeren sert gücün çok uzun yıllar boyu uluslararası aktörler tarafından kullandığı görülecektir. Ancak, günümüzde ise güç kavramı denildiğinde ekonomik ve askerî güç haricinde uluslararası sistem tarafından tercih edilen, maliyeti daha düşük olan “yumuşak güç” kavramı akla gelmektedir.

J. Nye tarafından literatüre kazandırılan yumuşak güç, artık birçok ülke tarafından kullanılan politik bir araç haline gelmiştir. Özellikle dış politikalarının diğerleri tarafından meşru kabul edilmesini isteyen devletler, bu amaçlarına yumuşak güç ile ulaşma gayreti içerisine girmişlerdir. Burada belki de temel çıkmaz yumuşak güç ile beklenen sonuçların kısa vadede ulaşılamaz olmasıdır. Ayrıca yumuşak güç politikası uygulanırken olası birtakım engellerle karşılaşılması gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.

2000'li yıllar sonrası gerek söylemsel olarak gerekse de eylemsel olarak Türk dış politikasında nüfuz bulan yumuşak güç kavramının, Türkiye'nin uzun vadeli planlarını gerçekleştirebilmesi açısından önemli bir araç olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. Yürütülen bu politik anlayış içerisinde kamu diplomasisi yöntemlerine de sıklıkla başvurulmakta, bu sayede Türkiye'nin uluslararası camiada saygınlığının arttırılması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin, özellikle 2002 sonrası bir “Dünya Devleti” olma hedefini taşıdığı görülmekte, dış politikasını da bu doğrultuda revize etmektedir. İşte bu bağlamda Türk dış politikası içerisinde yer alan yumuşak güç stratejisinde Türkiye Maarif Vakfı önem arz etmektedir.

Araştırma sonucunda “Soğuk savaş sonrası değişen dünya düzeniyle birlikte devletlerin, uluslararası sistemde dış politikalarını sert güç kullanmak yerine yumuşak güç kullanmaya doğru değiştirme yönüne evrildikleri görülmektedir” ve “Bir yumuşak güç unsuru olarak maarif vakfı Türkiye’nin uluslararası ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır” hipotezleri doğrulanmıştır. Zira Maarif Vakfı’nın faaliyet yürüttüğü coğrafya ve toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı ile sistemlerin derinliklerinin keşfedilerek bu toplumlarla kurulacak bağlar ve ilişkiler sayesinde küresel anlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin gücüne güç kattığı ve etkinliğini arttırdığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2008). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*, Marmara Kitap.
- Arı, T. (2016). *Uluslararası ilişkiler kuramları-I*, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Arslan, M. M. (2019). *Türkiye'nin ve Rusya'nın Orta Asya'ya yönelik kamu diplomasisi faaliyetleri: Karşılaştırmalı bir inceleme*, (Tez No. 584556) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi].
- Baharççek, A. (2000). Bir dış politika aracı olarak savaş. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 271-279.
- Baharççek, A. & İnan, C. E. (2013). Dış politikanın belirlenmesinde ulusal güvenlik algısının rolü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1),101-120.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye dış politikası: İlkeler, aktörler, uygulamalar*, Etkileşim Yayınları.
- Balcı, M. & Melanlıoğlu, D. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi programı üzerine. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*, 10(2), 173-198.
- Çalış Ş. H. (2001). Ulus, devlet ve kimlik labirentinde Türk dış politikası. Çalış Ş. H., Dağı İ. D. ve Gözen R. (Eds.), *Türkiye'nin dış politika gündemi: kimlik, demokrasi, güvenlik*, (s.3-34). Liberte Yayınları.

- Çamır, M. (2009). *Yumuşak güç kavramı ve türk dış politikasında yumuşak güç*, (Tez No. 240230). [Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı].
- Çiftçi, K. (2007). *Siyasal kimlik algılamalarının türk dış politikasının oluşumuna etkisi*, (Tez No. 207539). [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi].
- Doğan, E. & Mazlum, C. S. (2006), Türkiye'nin dış politikası: Yeni sorunlar ve yeni aktörler, Doğan, E. ve S. Mazlum (Eds), *Sivil toplum ve dış politika*, (s. 11-22). Bağlam Yayınları.
- Doğan, N. (2006). Uluslararası ilişkilerde güç kullanımı ve new haven ekolü, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 103-113.
- Ege, A. (2008). Türk dış politikasında 1990'lı yıllar: Soğuk savaş sonrası dönüşüm ve istikrar, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 24(1), 321-335.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu diplomasisi ve Ak Parti dönemi Türk dış politikası*. Siyasal Kitap.
- Erendor, M.E. (2020). *Türk dış politikası*, Acar, H. (Ed.). Atlas Akademik Basım Yayın.
- Foucault, M. (2007). *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4*. Işık Ergüden (çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Gönlübol, M. & H. Ülman. (2014). İkinci dünya savaşından sonra Türk dış politikası (1945-1965). Gönlübol, M. (Ed.). *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)*, (s. 189-334) Siyasal Kitabevi.
- Güder, S. & Mercan, M.H. (2012). 2000 sonrası Türk dış politikasının temel parametreleri ve orta doğu politikası, *İnsan & Toplum*, 2(3), 57-92.
- Güder, S., Çemerek, M. & Mercan, M.H. (2020). Geleceğin Türkiye'sinde dış politika, *İlim Kültür Eğitim Vakfı*, 23(5), 1-202.
- Gültekin, İ. vd. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programı*, Gültekin, İ. (Ed), Türkiye Maarif Vakfı.
- <https://turkiyemaarif.org/>, Erişim Tarihi: 13.05.2021.
- <https://turkiyemaarif.org/post/7-bizim-derdimiz-iyi-insan-yetistirmek--129?lang=tr>, Erişim Tarihi, 02.06.2021.

<http://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/106-kt-ueyes-uelkeler-ve-kamu->

diplomass, Erişim Tarihi: 21.05. 2021.

<https://www.tuicakademi.org/kamu-diplomasisi-baglaminda-turkiyenin-afrikaya-yardimlari/>,

Erişim Tarihi, 04.06.2021

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi, 04.06.2021

Karadağ, H. (2016). *Uluslararası ilişkilerde yeni bir boyut kamu diplomasisi*, Nobel Yayınları.

Kocabıyık, H. (2019). Değişen diplomasi anlayışı, kamu diplomasisi ve Türkiye, *Avrasya Etüdüleri*, 55(1), 163-196.

Kolasi, K. (2013). Soğuk savaşın barışçıl olarak sona ermesi ve uluslararası ilişkiler teorileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2), 149-179.

Kürkçüoğlu, Ö. (1980). Dış politika nedir? Türkiye'deki dünü ve bugünü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 309-335.

Maden, A. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programlarında söz varlığını zenginleştirme, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 13(XLVI). 1822-1857.

Maarif Bülteni, (2017). 1. sayı, Türkiye Maarif Vakfı.

Nye, J. S. (1990), Soft power. Foreign policy, No. 80, Twentieth anniversary (Autumn, 1990). 153-171.

Nye J. S. (2005). *Yumuşak güç*, İnan, R. (Çev.), Elips Kitap.

Oran, B. (2013). 2001-2012: 11 Eylül olayı ertesinde AKP dönemi. Oran, B. (Ed.). *Türk dış politikası kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (Cilt III. 2001-2012)* (1st ed..), (s. 13-248.) İletişim Yayınları.

Özkan, A. (2015). 21. *Yüzyılın stratejik vizyonu kamu diplomasisi ve Türkiye'nin kamu diplomasisi imkânları*, Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi, Stratejik Rapor No:70.

Paçacıoğlu, E.H. (2020). Balkanlar'da Türkiye ve Avrupa Birliği'nin yumuşak gücü, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 35-69.

- Sancar, A. (2012). *Kamu diplomasisi ve uluslararası halkla ilişkiler*. Beta Yayınları.
- Tağraf, H. (2008). Küresel stratejilerden çok uluslu stratejilere geçiş: Küresel düşün yerel davran, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 348-366.
- Yetim, M. (2011). Türkiye'nin değişen ortadoğu algısı: İdeoloji-Güvenlikten Ekonomi Medeniyete. (İnat, K., Ataman, M. Çakmak, C. (Eds). *Ortadoğu yıllığı 2009* (1st ed.). Küre Yayınları.
- Yıldırım, E. & Küçüksolak, Ö. K. (2020). Türk dış politikasında insani diplomasi ve Suriyeli sığınmacıların Türkiye algısı: Gaziantep ili örneği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(7), 593-617.
- Yiğenoğlu, K. (2016). İkinci dünya savaşından günümüze değişen güç dengeleri ve ABD'nin pasifik bölgesi stratejisi: Trans-pasifik ortaklığı örneği", *Akademik Bakış Dergisi*, (58), 327-34.

**DEVLET DENETLEME KURULUNUN İDARİ TEŞKİLAT ÜZERİNDE ETKİNLİĞİ
HAKKINDA: RAPORLARININ İCRAİLİĞİ***

On the Effectiveness of the State Supervisory Board on the Administrative Organization:

Execution of its Reports

Azer Ebru MUTLU

Arş. Görevlisi, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, İdare Hukuku
Anabilim Dalı, azer.mutlu@inonu.edu.tr, Malatya/ TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-4882-520X>

Fazıl Hüsnü ERDEM

Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi fherdem@yahoo.com, Diyarbakır / TÜRKİYE
<https://orcid.org/0000-0002-1428-0643>

Doi: <http://doi.org/10.33723/rs.1015413>

Mutlu, A. E. & Erdem, F. H. (2022). "Devlet Denetleme Kurulunun İdari Teşkilat Üzerinde Etkinliği Hakkında: Raporlarının İcraİLİĞİ", *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 26-49

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 27.10.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 27.11.2021

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31/01/2022

* Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Bölümünde, Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem danışmanlığında, Azer Ebru Mutlu tarafından yürütülmekte olan "Devlet Denetleme Kurulunun İdari Teşkilat Üzerinde Etkinliği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Devlet Denetleme Kurulu, 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu sonrasında 5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmiştir. Soruşturma görev ve yetkisi de tanınan Kurul, soruşturma ve ivedi durum raporları hazırlayabilir. Kurulun raporlarının icrailiği, geçmişten günümüze tartışılmalıdır. Cumhurbaşkanının doğrudan talimatıyla harekete geçen Kurulun, yardımcı kurum olarak yaptığı işlem ve eylemler ve hazırladığı raporlar, hazırlık işlemi sayılmaktadır. Hazırlık işlemleri, kesin ve yürütülebilir olmadıklarından icrai değildirler. Ancak, Kurulun, soruşturma ve ivedi durum raporlarında alabileceği bazı tedbirler vardır. Bu tedbirlerden biri açıkça 5 sayılı Kararnamede düzenlenen görevden uzaklaştırma tedbiridir. Bu tedbirler, icraidir, dava konusu edilebilirler. Ayrıca bu tedbirler ve icrai olması durumu Kurul için büyük bir yeniliktir.

Anahtar Kelimeler: Devlet Denetleme Kurulu, İdarenin Denetlenmesi, Raporların İcraailiği, 5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

ABSTRACT

The State Supervisory Board was regulated by the Presidential Decree No. 5 after the Constitutional Amendment Law No. 6771. The Board, which is also given the duty and authority to investigate, can prepare investigation and emergency reports. The execution of the reports of the Board has been discussed from past to present. Transactions, actions and reports prepared by the Board as an auxiliary institution, which takes action upon the direct instruction of the President, are considered preparatory. Preparatory operations are not enforceable as they are not final and executable. However, there are some measures that the Board can take in investigations and emergency reports. One of these measures is the measure of removal from office explicitly regulated in Decree No. 5. These are enforceable measures and can be prosecuted. In addition, these measures and their having enforceable power are a great innovation for the Board.

Keywords: State Supervisory Board, Supervision of Administration, Execution of Reports, Presidential Decree No. 5

GİRİŞ

6771 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile Türkiye’de hükümet sistemi üzerinde değişikliğe gidilmiştir. 1982 Anayasasında yapılan değişiklik ile parlamenter hükümet sisteminden Türkiye’ye özgü başkanlık sistemine geçilmiştir. Değişiklikten önce çift başlı olan, yani Başbakan, Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı’dan oluşan yürütme kanadının yerine, Cumhurbaşkanı tek, yürütme kanadının başına getirilmiştir. Bu değişikliğin doğal sonucu olarak Cumhurbaşkanı’na tanınan yetkiler arttırılmıştır. Cumhurbaşkanı’nın Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi, bu arttırılan yetkilerden bir tanesidir. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı’na bağlı, ilgili kurum ve kuruluşlar da bu değişiklikten etkilenecek yeni yetkiler ile donatılmıştır. Devlet idaresinin başkent teşkilatında yer alan Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanlığı, merkez teşkilatının başında yer almaktadır. Devlet Denetleme Kurulu da, Cumhurbaşkanlığı’nın idari teşkilatı içerisinde, Cumhurbaşkanı’na doğrudan bağlı denetim organı olarak görev yapmaktadır.

Cumhurbaşkanı’na doğrudan bağlı olan ve Cumhurbaşkanı’nın talimatıyla faaliyete geçen Devlet Denetleme Kurulu da, 6771 sayılı Değişiklik Kanunundan sonra yeniden düzenlenen mercilerden bir tanesidir. Devlet Denetleme Kurulu, ilk olarak, 1 Nisan 1981 tarih, 2443 sayılı “Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun” ile kurulmuştur. Bu Kanuna dayanarak, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan 5 Kasım 1981 tarihli “Devlet Denetleme Kurulunun Teşkilat Görev ve Çalışma Düzeni Hakkında Yönetmelik” ile 1982 Anayasasından önce mevzuatta yerini almıştır. 1982 Anayasasının halkoylamasıyla kabulünden sonrada anayasal bir kurum vasfına bürünmüştür. 6771 sayılı Değişiklik Kanunu sonrasında, Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanan “5 sayılı Devlet Denetleme Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile Devlet Denetleme Kurulu yeniden düzenlenmiştir.

Devlet Denetleme Kurulu hakkında mülga 2443 sayılı Kanun ile yeni çıkarılan düzenlemeler arasındaki farklılıklara bakıldığında önemli değişiklikler görülür. Bunlardan ilki Kurulun görev alanına giren ilgili kurum ve kuruluşlardır. Kurul artık silahlı kuvvetleri de denetleyebilecektir. İkincisi ise, Kurulun görev ve yetkileri hakkındaki artıştır. Kurula artık soruşturma görev ve yetkisi de verilmiştir. Cumhurbaşkanının yürütme içinde güçlenmesine paralel olarak, Devlet Denetleme Kurulunun da görev ve yetki açısından güçlendiği görülmektedir.

Kurulun kurulduğu ilk günden beri, tartışılmalı olan mevzu, Kurul raporlarının icari mi, istişari mi olduğudur. Çalışmamızda, Kurulun, 6771 sayılı Değişiklik Kanunu sonrası yürütmenin başı haline gelen Cumhurbaşkanının denetim organı olarak, yaptığı işlemler ve hazırladığı raporlarla, idare üzerinde icrai bir etki yaratabilecek midir sorusuna yanıt aramaya çalışacağız. Bunu yaparken, idarenin denetimi, Devlet Denetleme Kurulunun dün ve bugün, Kuruldan önce Kurul benzeri denetim organlarının varlığı, Kurulun görev alanı, Kurulun raporları ve idari işlemin icrailiği üzerine kısa değerlendirmelerde bulunup, sonuçta çalışmanın temeli olan soruya cevap aramaya çalışacağız.

İDARENİN DENETİMİ

Tarih boyunca yaşanan devlet anlayışındaki farklılıklarla birlikte, idarenin denetlenmesi kavramının doğuşu ve gelişimi de farklılık göstermiştir (Mutta, 2005: 129). Mülk devletinden polis devletine, polis devletinden demokratik hukuk devletine doğru geline süreçte, idarenin denetimi, iktidarın sınırlandırılması ve insan haklarının korunmasıyla bir tutulmaya başlanmıştır (Atay, 2014: 1). Devletin, toplumdaki en önemli iktidar olması vesilesiyle, devlet iktidarının kendi içinde bölünerek sınırlandırılması ve insanların devlete karşı hak ve özgürlüklerinin korunması temelinde kuvvetler ayrılığı terisi geliştirilmiştir (Teziç, 2020: 493). Kuvvetlerin işlevsel olarak, yani yasama ve yürütmenin birbirini dengelemesi ve

denetlemesiyle, yargının da bu ikisinden bağımsız ve tüm idareyi denetler şekilde birbirinden ayrılmasıyla iktidar sınırlanabilir, bireyler özgürleşebilir (Erdoğan, 2017: 221).

Kuvvetler ayrılığının yan yana anıldığı kavramlardan biri demokrasidir. İktidarın sınırlandırılması ve parçalanmasıyla, temsili iktidar arasında kuvvetli bir bağ vardır (Teziç, 2020: 489). Bireylerin hak ve özgürlükleri ile kuvvetler ayrılığının yakın bir ilişkisi bulunmaktadır. İktidarı sınırlandırılan devlette bireyler daha da özgürleşecek, demokratikleşme yolunda adımlar atarak demokratik kurumları devlette işlevsel ve görünür kılacaktır (Yokuş, 2010: 18-19). Halkın, kendisi için, kendini yönetmesi ya da kendini yönetenleri kendisinin seçmesi olan demokraside, bu kararları alma sürecine bireylerin dâhil edilmesi için iktidarın sınırlandırılması hayati önemdedir (Uygun, 2014: 181). Demokratik devlet ise, diktatörün, tiranın, otoriter devletin karşıtı olan hukuk devletine karşılık gelmektedir (Sartori, 2015: 201).

Hukuk devleti ise, kamu gücünü elinde tutan, ilgililerin hukuki durumlarında değişiklik yapabilen yani icrai işlemler yapan devletin, yaptığı bu icrai işlemlerin yargı karşısında hesabını vermesi yani idarenin işlem ve eylemlerinden dolayı hukuk karşısında sorumlu olmasıdır (Gözler, 2020: 230). Devletin, kendi kurallarını ürettiği hukuka uymasının da yolu idarenin gözetim, denetim ve bu denetim sonucunun etkinliğinden geçmektedir (Akıncı, 2017: 4).

1982 Anayasasının 125. maddesine göre: “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır”. Hukuk devleti ilkesinin doğrudan yansıması olan Anayasanın 125. maddesi idarenin yargısal denetiminin anayasal temelini oluşturur. İdarenin yargısal olmayan yollardan denetimi ise farklı yollardan gerçekleşebilmektedir. Bu yollardan biri de idarenin yürütme organı tarafından yani Cumhurbaşkanı tarafından denetlenmesidir. Bu denetim ve gözetim görevi, Cumhurbaşkanına Anayasa tarafından verilmiş anayasal bir görevdir.

6771 sayılı Değişiklik Kanunu sonrası yeniden düzenlenen Anayasanın 104. maddesine göre Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri arasında “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır.

Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder” hükmü sayılmıştır. Devletin düzenli ve uyumlu çalışması görevine istinaden de Anayasanın 108. maddesi Devlet Denetleme Kurulunu düzenler. Aynı şekilde 6771 sayılı Değişiklik Kanunu ile değişikliğe uğrayan 108. madde de “İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü idari soruşturma, inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar. Yargı organları, Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır. Devlet Denetleme Kurulunun Başkan ve üyeleri, Cumhurbaşkanınca atanır. Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi, üyelerinin görev süresi ve diğer özlük işleri, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir”.

5 sayılı Kararnamenin 1. maddesine göre “a) Devlet Denetleme Kurulunun kuruluşu, görevleri ve işleyişi, Cumhurbaşkanı adına Kurul tarafından yapılacak denetleme, inceleme, araştırma ve soruşturmalarla ilgili usul ve esasları, mensuplarının nitelikleri, atanmaları ve görevlendirilmeleri, görev ve yetkileri ve diğer özlük işleri ile ilgili esasları, b) Kamu kurum ve kuruluşlarındaki Teftiş Kurulları ile soruşturmacının faaliyet, yetki, görev ve sorumluluk esasları” düzenlemektir. Mevzuattaki düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere, idarenin yargı dışı yollardan denetiminde Devlet Denetleme Kurulunun konumu önemlidir.

DEVLET DENETLEME KURULU

Devlet Denetleme Kurulunun, Danışma Meclisinde Anayasa metnine eklenmesi aşamasında yapılan görüşmeler, Kurulun özellikle kuruluş amacı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

6.9.1982 tarihli Danışma Meclisinin 144. oturumunda, milletvekili Cahit Tutum, Devlet Denetleme Kuruluna denetim açısından neden ihtiyaç olmadığını şu sözlerle açıklar: “Yalnız, ülkemizde denetim sistemi konusu, sanıyorum ki dünyanın hiçbir ülkesinde rastlanmayacak bir garabet arz etmektedir. Katlı, adeta birbirinin üstünde, pramit gibi denetim organları vardır. Türkiye’de icraat yoktur, denetim vardır. Denetim, olmayan icraatı denetlemek için kurulur. Bütün güçler denetime verilmiştir. Şimdi, bütün bu yürütme, kendi iç denetimini bu organlar aracılığıyla yapmaya çalışır. Eğer Türkiye’de yetki ve sorumlulukların devredilmesi, yetki ve sorumlulukların tarif edilmesi alanına, denetime verildiği önem kadar önem verilmiş olsaydı, belki bu kadar denetim ağını kurmaya gerek kalmazdı. Şimdi, yanılmıyorsam 1947’lerde, 1948’lerde bir deneme yapıldı; Başbakanlığa bağlı bir Merkezî Teftiş Heyeti kuruldu. Değerli arkadaşlar; işlemedi, yürümedi ve kaldırıldı. Bakanlıkların teftiş, kurulları son derece güçlü ve seçkin organlar niteliğindedir ve bakanlık hiyerarşisinde de başta gelir. Bizim, aslında denetim eksikliğinden çok, Türkiye’de yakınmamız gereken, güçsüz icranın, yetkisiz birtakım idari kademelerin yaratılmış olmasıdır. Cılızlık buradadır, denetimde değildir. O halde, hastalık yanlış teşhis edilmiştir” (Danışma Meclisi, 1982: 644-645). Kurulun varlığını savunanlar ise, güçlü idare ve yönetimin, güçlü devlet demek olduğunu, bunun iyi bir denetim gerektirdiğini ve tarafsız cumhurbaşkanına bağlı bir kurulun bunu layıkıyla yerine getireceğini vurgulamışlardır (Danışma Meclisi, 1982: 647).

1982 Anayasası ile yasama karşısında güçlenen yürütme kanadında, cumhurbaşkanının da konumunu güçlendirme eğilimi izlendi. Anayasal kurum haline getirilen Devlet Denetleme Kurulu ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, cumhurbaşkanının yürütme kanadı içindeki konumunu güçlendirmek için atılan adımlardandı. Bu iki kurum, kuruldukları dönemde, klasik parlamenter sistemin merkezi idarede yardımcı kurulları gibi kurulmuşlarsa da, altta yatan anlam farklıydı. Yürütme kanadında cumhurbaşkanının konumunu güçlendirmek için atılmış

bu adımlar, aslında Amerikan başkanlık sistemine doğru atılmış ilk adımlar olarak değerlendirildi (Soysal, 1993: 210).

Devlet Denetleme Kurulu, 1982 Anayasasının kabulünden önce, 1 Nisan 1981 tarih, 2443 sayılı “Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun” ve buna dayanan, cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan 5 Kasım 1981 tarihli “Devlet Denetleme Kurulunun Teşkilat Görev ve Çalışma Düzeni Hakkında Yönetmelik” ile mevzuatta yerini almıştır. Kurul, 12 Eylül Rejiminin ilk dönemi olarak adlandırılan, yani askeri müdahalenin yapıldığı ve Danışma Meclisinin toplandığı 12 Eylül 1980 – 23 Ekim 1981 tarihleri arasında, yasama yetkisini elinde bulunduran Milli Güvenlik Kurulu tarafından kurulmuştur. Kurulun kurulmasıyla, siyasi rejimin ve yeni yapılacak Anayasasının nasıl şekilleneceği yönünde önemli sinyaller verilmiştir (Kaya, 1992: 62).

Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı Anayasada şöyle belirtilmişti: “... Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek teşekküllerinde, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar. Silahlı kuvvetler ve yargı organları Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır”.

Devlet Denetleme Kurulunun kurulmasının gerekçesinde, ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşlar üzerinde inceleme, araştırma ve denetleme yetkisine haiz olacağı, Cumhurbaşkanının doğrudan talimatıyla harekete geçeceği ve idaredeki denetim açığının tarafsız cumhurbaşkanı eliyle kapatılacağı belirtilmişti. Bu noktada, mevcut denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığı olasılığı akla gelmekteydi. Yürütmenin iki başlı olduğu, yani tarafsız cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan yürütmede, idareyi denetleyen kurumların başında başbakanlığa bağlı Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu vardı. Ayrıca Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Yüksek Hakem Kurulu da bulunmaktaydı.

DEVLET DENETLEME KURULU ÖNCESİ KURULMUŞ İDARİ DENETİM ORGANLARI

Devlet Denetleme Kurulu öncesi kurulmuş idari denetim organlarından Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna bakılacak olursa, ilk olarak, Umumi Murakabe (Denetleme) Heyeti, 1938 yılında kabul edilen, 3460 sayılı (Resmi Gazete, 4.7.1938: 3950) “Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadî Teşekküllerin Teşkilâtile İdare ve Murakabeleri Hakkında” Kanun ile kurulmuştur. Kanun’un 1. maddesine göre “Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan ve bu kanun hükümlerine tâbi tutulması kendi kanunlarında yazılı bulunan iktisadî Devlet teşekküllerinin teşkilâtile idare ve murakabeleri bu kanuna göre tanzim ve icra olunur”. Kanun, 4. maddesinde kamu iktisadi teşebbüslerini denetleme organları olarak “Umumî heyet, Umumî murakabe heyeti, İdare meclisi ve Umum müdürlük”lerini saymıştır.

3460 sayılı Kanununun 10. maddesine göre Umumî Murakabe Heyetinin görevi, 3460 sayılı Kanun hükümlerine tâbi teşekküllerle aynı Kanun 26. maddeye göre kurulacak müesseselerin idare şekil ve tarzlarını ve gayelerine ve iktisadî, ticarî ve sınaî esas ve icaplara uygun ve verimli ve rasyonel bir şekilde işleyip işlemediklerini ve hususiyle mevcut şartlara göre emsali müesseselerle mukayeseli maliyet hesaplarının her hesap yılı içinde en az bir defa tetkik, tahlil ve murakabe etmek ve buna dair raporlarını İktisat vekâletiyle alâkalı vekâlete ve teşekküle vermektaydi. Umumi Murakabe Heyetinin kuruluş, görev ve esaslarını düzenleyen 3460 sayılı Kanun, dönemin kamu iktisadi teşebbüslerinin denetim, yönetim ve çalışma usullerini düzenliyordu ve raporlarını başbakanlığa sunuyordu (Güçlü Marşap & Kurt, 2009: 1). Yine Başbakanlık, Umumi Murakabe Heyetinden, ilgili kamu iktisadi teşebbüsünü denetlemesini isteyebilirdi.

Daha sonrasında, 3460 sayılı Kanuna ek 15 Temmuz 1960 tarih ve 23 sayılı Kanununun 10. maddesi, Umumi Murakabe Heyetini, Meclis Başkanlığına bağlayarak Umumi Murakabe

Heyetinin hazırlayacağı raporları da Meclis Başkanlığına sunacağını düzenlemiştir. Kurulun adı, aynı ek Kanun ile Yüksek Denetleme Kurulu olmuştur. Kurul, 12.05.1964 tarihli 468 sayılı Kanunun 6. maddesi ile Başbakanlığa bağlanmıştır.

20 Ekim 1983 tarihli “72 sayılı Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin (RG, 20.9.1983: 18197) 1. maddesine göre “Bu Kanun Hükmünde Kararnamenin amacı, Yüksek Denetleme Kurulunun kuruluş ve görevleriyle ilgili esasları düzenlemektir. Bu Kanun Hükmünde Kararname: a) Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, b) Özel kanunlarında Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi olduğu belirtilen kurum ve kuruluşların, c) Sosyal Güvenlik kuruluşlarının, denetimini kapsar”. Böylece, Yüksek Denetleme Kurulunun, kanun hükmünde kararname ile kendi özel düzenlemesi olmuştur. Kurul, 72 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesinde “Başbakanlığa bağlı, tüzel kişiliğe sahip yüksek bir denetleme organı” olarak tanımlanmıştır.

Kurulun görevleri 72 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4. maddesinde şöyle sayılmıştır: “Denetleme Kurulunun görevleri şunlardır: 1. Bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamına giren kuruluş ve kurumları iktisadi, mali, idari, hukuki ve teknik yönden sürekli olarak gözetim ve denetim altında bulundurmak, 2. Başbakanın görevlendirmesi üzerine incelemelerde bulunmak”. Yüksek Denetleme Kurulu denetim temelini Anayasanın 165. maddesinden almaktaydı. Kurul, belirtilen kurum ve kuruluşlarda uygunluk, finansal ve performans denetimi yapmaktaydı (Stratejik Plan, 2008: 20). Raporları ise yıllık denetim raporu, ivedi durum raporu, özel inceleme raporu ve genel rapordur (Stratejik Plan, 2008: 22).

Devlet Denetleme Kurulunun kuruluşundan önce, ayrıca Başbakanlığa bağlı Teftiş Kurulu Başkanlığı bulunmaktaydı. 13.9.1946 tarihinde temelleri atılan Teftiş Kurulu Başkanlığına, 4952 sayılı “Başbakanlık Kuruluşu Hakkındaki 4443 sayılı Kanuna Ek Kanun” ile Genel Teftiş Başmüşaviri ve Genel Teftiş Müşaviri kadroları verilmişti. 4952 sayılı Kanun ile Devletin teftiş teşkilâtının denetimini yapmak üzere, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Genel Teftiş

Başmüsavırlığı, istatistikî bilgi toplamanın dışında bir faaliyette bulunamadığı ve kuruluş amacından beklenen yarar görülmediğinden 06.12.1948 tarihinde kaldırılmıştır. Daha sonra, 3.10.1980 tarihli ve 5105-00199 sayılı olurla Teftiş Kurulu Başkanlığı kurulmuştur. 8.6.1984 tarihinde yeniden kuruldu ve Başbakanlık Danışma ve Denetim Birimlerinde yer aldı (Karaer, vd., 2014: 176)

Teftiş Kurulu Başkanlığının görevleri ise 3056 sayılı Kanununun 20. maddesinde şöyle sıralanmıştır: "a) Bütün kamu kurum ve kuruluşlarıyla, kamu iktisadi teşebbüslerinde teftişin etkin bir şekilde yürütülmesi hususunda genel prensipleri tespit etmek ve personelin verimli çalışmasını teşvik edici teftiş sistemini geliştirmek, b) 1. (a) bendinde sayılan kuruluşlarla bunların iştirak ve ortaklıklarında, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, teftiş, denetim veya bu maksatla kurulmuş olan birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını haiz olarak her türlü inceleme, araştırma, soruşturma ve teftiş yapmak veya yaptırmak, 2. Vakıflarda, derneklerde, kooperatiflerde, her seviyedeki (...) işveren teşekküllerinde teftiş, denetim veya bu maksatla kurulmuş olan birimlerin görev, yetki ve sorumluluklarını haiz olarak gerektiğinde her türlü inceleme, araştırma, soruşturma ve teftişi yapmak veya yaptırmak, 3. Gerektiğinde, imtiyazlı şirketlerle, özel kuruluşları da mali yönden teftiş ve denetlemek, c) Başbakanlık merkez teşkilatında araştırma, inceleme ve soruşturma ile bağlı ve ilgili kuruluşlarında her türlü inceleme, araştırma, teftiş ve soruşturma yapmak".

Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu ve Teftiş Kurulu Başkanlığının yanı sıra her bakanlığın kendi teftiş kurulları mevcuttur. Tüm bunlara ek olarak, 24.12.1980 tarih ve 2364 sayılı "Süresi Sona Eren Toplu İş Sözleşmelerinin Sosyal Zorunluluk Hallerinde Yeniden Yürürlüğe Konulması Hakkında Kanun" ile "Yüksek Hakem Kurulu" görevlendirilmiştir. Yüksek Hakem Kuruluna, "toplu iş sözleşmelerini yeniden düzenleme ve yürürlüğe koyma, Bakanlar Kurulunun teşmil yetkisini kullanmasında görüş bildirme, grev ve lokavt yasaklarının

bulunduğu hallerde ve toplu hak uyuşmazlıklarında zorunlu tahkim işlevi üstlenme görevleri” verilmiştir (Doğan, 2014: 10).

Devlet Denetleme Kurulu kurulup, anayasal özellik kazanana kadar Türkiye’de ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşları denetleyen önemli merciler zaten mevcuttu. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Bakanlıkların Teftiş Kurulları ve Yüksek Hakem Kurulu gibi mercilerin, ilgili merciler üzerinde inceleme, araştırma, denetleme ve soruşturma görev ve yetkileriyle donatıldığı görülmektedir. Tüm bunlar mevcutken, yürütmenin tarafsız kanadı olan cumhurbaşkanına bağlı bir denetim organının kurulmak istenmesinin arkasında cumhurbaşkanını yürütme kanadı içinde güçlendirilmesi fikri yatmaktaydı değerlendirmesi yapılmıştır (Yokuş, 2010: 92).

6771 SAYILI DEĞİŞİKLİK KANUNUNDAN SONRA DEVLET DENETLEME KURULU

Danışma Meclisinde yapılan tartışmalardan günümüze kadar, gerek Türkiye’de yürütme kanadının güçlendirilmesi adına gerekse Devlet Denetleme Kurulunun görev ve yetki alanının genişletilmesi adına önemli değişiklikler yapılmıştır. 1982 Anayasası, 6771 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile 20. kez değişikliğe uğramıştır. Bu 20. değişiklik ile yürütme tek başlı hale getirilmiş, cumhurbaşkanı devletin ve yürütmenin başı olmuştur. Cumhurbaşkanı tarafsız değildir, siyasi partilere üye olabilir. Başbakan ve bakanlar kurulu kaldırılmış, bakanlar ve teşkilatı, cumhurbaşkanının sekreteryası konumuna getirilmiştir. Cumhurbaşkanının düzenleme yetkisi artırılmış, cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanının yürütme başı olarak, konumunun güçlenmesinin paralelinde, cumhurbaşkanının talimatıyla harekete geçen Devlet Denetleme Kurulunun da görev ve yetkilerinde değişiklik olmuştur.

1982 Anayasasının Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin düzenlendiği 104. maddesi, cumhurbaşkanının denetim ve gözetim görevine de vurgu yapar. Anayasanın 108. maddesinde

de Devlet Denetleme Kurulu düzenlenmiştir. 5 sayılı Kararnamenin 1. maddesine göre, Kurulun inceleme, araştırma, denetleme görev ve yetkilerine soruşturma da eklenmiştir. Burada, mülga Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun soruşturma yetkisinin açığının, Devlet Denetleme Kuruluna verilen soruşturma yetkisiyle kapatılmaya çalışıldığı yorumu yapılabilir.

DEVLET DENETLEME KURULUNUN GÖREV ALANI

5 sayılı Kararnamenin 1. maddesinin 2. fıkrasına göre Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı açıklanmıştır: “Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi; a) Yargı organları dışında tüm kamu kurum ve kuruluşları ile bunların bağlı, ilgili ve ilişkili kurum ve kuruluşlarında, b) (a) bendinde belirtilenlerin sermayelerinin en az yarısından fazlasına katılmak suretiyle oluşturulan yurtiçi ve yurtdışı kuruluşlarda, c) Kamunun ortaklık hakları bakımından olmak üzere, (a) ve (b) bendinde sayılanlar dışında kalanların; kamunun yönetimde hâkim durumda, nitelikli paya sahip veya birlikte kontrol ettiği yurtdışı dâhil ortaklıklar ve her türlü birimlerinde, ç) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşları, kamuya yararlı dernekler, vakıflar, kooperatifler, birlikler ile bu kurum ve kuruluşların her türlü ortaklık ve iştiraklerinde, f) Genel Kurmay Başkanlığı, Kuvvet Komutanlıkları, Milli Savunma Üniversitesi ile her türlü askeri okul, birlik ve birimlerde, g) Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ve Savunma Sanayii Destekleme Fonunun kendi aralarında veya üçüncü kişilerle birlikte veya ayrı ayrı sermayelerinin en az yarısından fazlasına katılmak suretiyle oluşturulan ortaklıklarda, ğ) Mevzuatta, Kurul tarafından denetleneceği belirtilen kurum, kuruluş, ajans, organizasyon, fon, kaynak, muhtelif konu, iş ve işlemlerde; yapılacak denetlemeler ile ilgili düzenlemeleri kapsar”.

5 sayılı Kararnameden anlaşıldığı üzere, artık silahlı kuvvetler de dâhil tüm kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, kooperatifler ve birlikler ve bu sayılan mercilerle ilintili

kurum, kuruluş, ortaklık ve iştirakler Devlet Denetleme Kurulunun görev alanına girmektedir. Kamu kurum ve kuruluşları üzerinde görev ve yetkileri tanımlanmış Kurulun, ayrıca, meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, kooperatifler, birlikler üzerinde tanımlanmış görev ve yetkileri eleştiriye açıktır (Gözler, 2019: 370). Kurulun, silahlı kuvvetler dışında, görev alanının, aslında Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu ve Başbakanlık Teftiş Kurulunun görev alanıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Devlet Denetleme Kurulunun, görev alanının belirlenmesinde 6771 sayılı Değişiklik Kanunu ile genişleyen cumhurbaşkanının düzenleme yetkisi ve münhasır alan tartışmalarına da kısaca değinmek gerekecektir. Anayasanın, cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini sayan 104. maddesinin 17. fıkrasına göre: “Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir” hükmüyle cumhurbaşkanının düzenleme yetkisi ve sınırını belirtmiştir. “Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz” hükmü ile cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile düzenlenemeyecek alanlar belirlenmiştir.

Anayasanın 127. maddesine göre: "Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir. Mahalli

idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Cumhurbaşkanının izni ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır". Yine Anayasanın 135. maddesine göre: "Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları üzerinde Devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir". Bu iki maddede düzenlenen mercilerin Devlet Denetleme Kurulunun görev alanına girip girmediği tartışmalıdır. Devlet Denetleme Kurulunun işleyişi Anayasanın 108. maddesine göre cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir. 5 sayılı Kararnamede Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı sayılırken Anayasanın 127. ve 135. maddelerinde düzenlenen mercilerinde sıralanmış olması, bu durumun, Anayasanın 104. maddesinin 17. fıkrasına bir aykırılık teşkil edip etmeyeceği sorusunu akla getirmektedir.

DEVLET DENETLEME KURULU RAPORLARI

6771 sayılı Değişiklik Kanunundan önce, 2443 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliğinde, Devlet Denetleme Kurulunun raporları inceleme, araştırma ve denetleme raporlarıdır. 5 sayılı Kararnamenin 16. maddesine göre ise "Devlet Denetleme Kurulu, çalışmaları sonucunda denetim raporu, inceleme raporu, araştırma raporu, ön inceleme raporu, soruşturma raporu, disiplin soruşturması raporu ve ivedi durum raporu hazırlar".

Devlet Denetleme Kurulunun ilk raporu, "Gerkonsan Çelik Konstrüksiyon Fabrikası" için 1981 yılının sonlarında hazırlanmıştır (Sanal, 2002: 197). Kurulun, 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan önce, 79 adet Kenan Evren, 13 adet Turgut Özal, 82 adet Süleyman Demirel, 6 adet Ahmet Necdet Sezer, 34 adet Abdullah Gül (abdullahgul.gen.tr) döneminde açıklanmış 214 raporu bulunmaktadır (Sanal, 2002: 198). Hazırlanan raporların %32'si inceleme ve denetim raporu, %26'sı araştırma ve inceleme raporu, %16'sı inceleme raporu, %15'i denetim raporu, %7'si araştırma raporu, %4'ü inceleme, araştırma ve denetim raporudur (Sanal, 2002: 198). Kurulun en güncel raporu bir denetim raporu olan Türk Hava Kurumunu

denetlediği rapordur. 2021 yılının yaz aylarında çıkan orman yangınlarına müdahalede yetersiz ve etkisiz kalan Türk Hava Kurumu, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla denetlenmiştir. Kurulun denetim raporu sonucunda, denetlenen merciiin borca batık olduğu ve faaliyetlerinin etkili ve verimli olması için uyması gereken 116 öneride bulunulmuştur (Ay, 2021). Rapor, kamuoyuna, basına servis edildiği kadarıyla açıklanmıştır. Raporlar, Cumhurbaşkanı'na sunulduğu için ve Cumhurbaşkanı'nın talimatları doğrultusunda işleme tabi tutulduğundan, Cumhurbaşkanının inisiyatifinde Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığının veya İletişim Başkanlığının nezdinde, belli ölçülerde veya tamamıyla kamuoyu ile paylaşım yapıldığını düşünmekteyiz. Kamuoyuna açıklanan bilgilerden fazlasının nasıl elde edileceği konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Kurulun, Cumhurbaşkanlığı'nın web sitesinden ulaşılabilen raporlarına artık ulaşamamaktadır (Sever, 2017).

5 sayılı Kararnamede, eski düzenlemelere ek olarak, Devlet Denetleme Kurulu raporlarına, ön inceleme raporu, soruşturma raporu, disiplin soruşturması raporu ve ivedi durum raporu eklenmiştir. Kurulun raporlarının, idare üzerindeki etkinliğini görebilmek için, raporların ilgili oldukları konu yani ne üzerine, hangi amaçla düzenlendikleri önemlidir. Bunun sonucunda doğacak hukuksal etki ve sonuçlar da raporların hukuk aleminde ve ilgili mercii üzerinde bırakacağı etkiyi belirler. Bu noktada, raporların, yerindelik ve/ya hukukilik denetimine ilişkin olup olmadıkları da önemlidir. Hukukilik denetimi, bir işlemin, hukuk kurallarına uygunluğunun denetimidir. Yerindelik denetimi ise, bir işlemin kamu yararını gözetip gözetmediğinin denetimidir (Gözler, 2019: 299).

Anayasanın 125. maddesi “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” hükmüyle başlar. Dördüncü fıkrasında ise şu hüküm yer alır: “Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini

kaldırarak biçimde yargı kararı verilemez”. Aynı şekilde İdari Yargılama Usulü Kanunu 2/2. maddesine göre “ İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda ve cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı veremezler”. Sonuçta, mahkemelerin idareye emir verme yetkisi bulunmamaktadır.

Anayasanın 127/5. maddesi gereğiye “Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin, idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanmasıyla amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir”. Burada, kanun koyucunun, Kanunda sayıldığı ölçüde, vesayet makamına, yerindelik denetimi yapma yetkisi vermiş olabileceği söylenebilir (Gözler, 2019: 299).

Merkezi idarenin başkent teşkilatında yer alan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanlığının idari teşkilatı olarak, idare içinde konumlanmaktadır. Devlet Denetleme Kurulunun düzenlendiği Anayasanın 108. maddesine göre “İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla ... her türlü idari soruşturma, inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar”. Kurul, maddenin lafzından da anlaşıldığı üzere, “idarenin hukuka uygunluğunun sağlanması” amacıyla hukukilik denetimi yapabilmektedir. Yine aynı şekilde, “İdarenin düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla” da yerindelik denetimi yapabildiği anlaşılmaktadır.

Devlet Denetleme Kurulu raporlarında, inceleme, araştırma ve soruşturma kavramlarına bakılacak olursa, inceleme ve araştırma bir tespit ve önerinin ötesine geçmeyeceğinden, inceleme ve araştırma maksadıyla yapılan denetimde yerindelik denetimi var denebilir. Ancak, soruşturma amacıyla yapılan denetimin, soruşturmanın doğası gereği hukukilik denetimi içinde

değerlendirilebileceği sonucuna varılabilir. Özellikle 5 sayılı Kararname ile Devlet Denetleme Kuruluna tanınmış soruşturma yapabilme yetkisi ve buna bağlı olarak Kararnamenin 6. maddesinde belirtilen “görevden uzaklaştırma” yetkisi tanınmıştır. 5 sayılı Kararname ile Devlet Denetleme Kurulu, denetleme ve soruşturma grupları ile idari soruşturma faaliyeti yürütüp, ilgili kurum ve kuruluşlarda yürüttüğü bu soruşturma sonunda gerekli işlemleri yapma yetkisine sahiptir. Kurul, 6771 sayılı Değişiklik Kanunu öncesinde olduğu gibi, raporlarını gereği yapılmak üzere değerlendirmek yerine, yürüttüğü soruşturma sonucunda hazırladığı soruşturma raporuna göre soruşturmayı sonuçlandırabilecektir.

DEVLET DENETLEME KURULU RAPORLARININ İCRAİLİĞİ

6771 sayılı Değişiklik Kanunu sonrası, cumhurbaşkanının yürütmenin başı olarak yetkilerinin artmasının doğal sonucunda, Devlet Denetleme Kurulunun da görev ve yetkileri artmıştır. Bu yetkilerden en önemlisi de soruşturma görev ve yetkisidir. Bundan dolayı Kurulun hazırlayacağı soruşturma raporlarının niteliği de tekrar tartışmaya açılmıştır. Özellikle soruşturma raporlarının istişari nitelikte mi yoksa icrai nitelikte mi oldukları tartışılmaktadır.

Doktrinde, hükümet sistemi değişikliğinden sonra Kurulun soruşturma raporlarının “icrai işlemlere esas teşkil etmesi ihtimalinin arttığı” görüşünü savunanlar mevcuttur (Kaplan, 2020: 28). İcrai niteliğin raporlar üzerinden hissedileceği en etkili durumlardan birisi de soruşturma kavramı ve soruşturma raporlarıdır çünkü soruşturmacı veya soruşturma kurulu idari soruşturma sürecinde bir takım icrai yetkilerle donatılmıştır (Gözler, 2018: 354).

Bu noktada idari işlemin icrailik özelliği üzerinde durmak gereklidir. İdari işlem, kamunun gücü kullanılarak, idari makamlar tarafından idare işlevine ilişkin yapılan, tek taraflı ve idare edilenlere çeşitli hak ve sorumluluklar doğuran irade açıklamalarıdır. İdari işlemin icrailiği ise, kamu gücünü elinde bulunduran idarenin, bir başka işleme ihtiyaç duymaksızın, üçüncü kişiler ya da nesnelere üzerinde doğrudan doğruya hukuki sonuç doğuracak şekilde etkisini göstermesidir (Yılmaz, 2014: 26). Yani idari işlemin icrailiğinden anlamamız gereken, idarenin

tek başına yaptığı bir idari işlemin, hukuk düzeninde etki yaratması, sonuç doğurmasıdır. Burada bahsedilen etki fiili yani maddi bir etki değil, hukuki yani statüsel olan etkidir (Yılmaz, 2014: 28). Hukuk yönünden idari işlemin etkisi genel ve anidir, tamamlandıkları an ilgili olunan konunun hukuki durumda değişiklik yaratırlar (Akyılmaz vd., 2021: 345). İdari işlemin hukuki etkisi yani icrailiği ile işlemin iptal davasına konu olup olamaması durumu farklıdır. İşlem iptal edilmek isteniyorsa, yürürlüğe girmiş olması, kesinleşmesi, kişinin menfaatini ihlal etmesi gibi durumların varlığıyla ilgilidir. Bu sayılanlar gerçekleşmemiş olsa dahi bir idari işlem icrai ise, işlem uygulanmadan icrailik özelliğini kazanır (Akyılmaz vd., 2021: 346). 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu 14/3/d. Maddesine göreyse icrai işlem “kesin ve yürütülmesi gereken işlem” olarak tanımlanmıştır (Gözler, 2019: 805).

İdarenin icrai olan işlemlerinin yanı sıra icrai olmayan işlemleri de mevcuttur. İcrailik, hukuki sonuç doğurmak anlamında ise, icrai olmayan da ilgililer hakkında hukuki etki yaratmayandır denilebilir. İcrai olmayan işlemler, hukuk düzenin de bir değişikliğe yol açmazlar (Gözler, 2019CI:778). İcrai olmayan idari işlemler, geneli, idarenin iç işleyişiyle ilgili, hazırlık aşamasında, etki doğurmayan, görüş bildirmek amaçlı, açıklayıcı, bildirici nitelikte işlemlerdir (Yılmaz, 2014: 65). Hazırlık işlemleri, bir idari işlemin yapılmasından önce tesis edilen, asıl işlemin hazırlayıcısı konumunda olan, ardından sonuç doğurucu bir işlemin gelmesinin beklendiği işlemlerdir (Akyılmaz vd, 2021:346). Hazırlık işlemleri, karar almaya yetkili mercii bağlamaz ancak bu mercii bilgilendirir, aydınlatır ve yönlendirir (Gözler, 2019CI:806). Bu işlemler, idari işlemin hazırlık aşamasında yapıldıkları için iptal davasına da konu olmazlar çünkü icrai değildirler (Tan, 2020:241). Hazırlık işlemleri, araştırma ve incelemeler, danışma işlemleri, raporlar, teklifler, tutanaklar vb. şekillerde karşımıza çıkar (Akyılmaz vd., 2021: 346).

Hazırlık işlemi sayılan raporların, icrai olmadığını yani ihtiyari, istişari nitelikte olduklarını, bu sebepten dolayı da iptal davalarına konu edilemeyeceklerini belirttikten sonra, bu raporlar

hazırlanırken bir ilgili hakkında görevden uzaklaştırma kararı alınırsa bu yargı yoluna taşınabilir mi sorusuna cevap verilmelidir. Her ne kadar, denetim süreci ve bu kapsamda yapılan işlemler icrai olmadığından davaya esas teşkil etmese de, soruşturma kapsamında verilen görevden uzaklaştırma tedbir kararı icrai, kesin ve yürütülebilir bir işlem olduğundan dava konusu edilebilir.

5 sayılı Kararnamenin 6. maddesinde düzenlenen görevden uzaklaştırma tedbiri ayrıca Devlet Memurları Kanununun 137. maddesi ve devamında da düzenlenmiştir. Bu noktada, Kanun ile Kararname çelişirse Kanun dikkate alınacaktır. Devlet Denetleme Kurulunun, denetim yaptığı mercii Devlet Memurları Kanununa tabii bir mercii değilse, bu merciielerde kapsamında, denetim ve soruşturma esnasında uygulanacak tedbirlerde, kendi özel mevzuatlarının da dikkate alınması gerektiği unutulmamalıdır.

Tedbir kararlarının bahsedildiği diğer bir durum da 5 sayılı Kararnamenin 17. maddesinde belirtilen ivedi durumlarıdır. İvedi durum, 17. maddenin 1. fıkrasında şöyle açıklanmıştır: “Denetlemeler sırasında karşılaşılan ve ivedi tedbir alınmadığında onarımı güç sonuçlar doğuracağı anlaşılan olay, iş, işlem ve kararların vukuundan önce veya sonra oluşabilecek muhtemel zarar ve olumsuz hukuki sonuçların engellenmesi amacıyla incelenmesi ve araştırılması gereken hususların varlığı...”. 17. maddenin 3. fıkrasına göre: “İvedi Durum Raporlarında; raporun hazırlanma gerekçesi, durumun ivediliği, olay, iş ve işlemler ve kararların doğuracağı muhtemel sonuçlar ile alınması gereken tedbirlere yer verilir”. Madde metninde bahsedilen tedbirlerin ne olduğu, nasıl uygulanacağı, yargı kararlarına esas teşkil edip etmeyeceği konusunda belirsizliğin söz konusu olduğu vurgulanmalıdır. Zaten, ivedi durum raporları, 17. maddenin 4. fıkrasına göre “cumhurbaşkanına sunulup, cumhurbaşkanının talimatı doğrultusunda sonuçlandırılacağından”, ivedi durum raporlarında belirtilen tedbir kararlarının dava konusu yapıp yapılmayacağı ayrıca cumhurbaşkanının inisiyatifine bırakılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Hukuk devleti olmanın bir gereği olarak, idarenin etkin ve verimli bir şekilde devamlılığı için idarenin denetlenmesi gerekmektedir. İdarenin yargı dışı yollardan denetimini sağlayan makamlardan birisi de, cumhurbaşkanının doğrudan talimatıyla çalışan yardımcı kuruluşlardan Devlet Denetleme Kuruludur. Her ne kadar Devlet Denetleme Kurulu öncesinde ve Kurulun yakın tarihinde, benzer denetlemeleri yapan organlar olmuşsa da, 6771 sayılı Değişiklik Kanunu öncesi, tarafsız cumhurbaşkanına bağlı böyle bir kurulun, objektif, tarafsız ve etkin denetim yaparak, güçlü idare güçlü devlet anlayışına katkı sunacağı düşünülmüştür. 6771 sayılı Kanun sonrasında ise yürütmenin başı olan ve artık siyasi partilere üye olabilen cumhurbaşkanının görev ve yetkilerindeki değişikliklere paralel olarak Devlet Denetleme Kurulunun da görev ve yetkilerinde değişiklikler olmuştur. Kurulun görev alanı genişlemiş ve soruşturma görev ve yetkisiyle donatılmıştır. Tüm bu süreçte, 5 sayılı Kararnameyle düzenlenen Devlet Denetleme Kurulu, idare üzerinde, yaptığı işlemler ve hazırladığı raporlarla, icrai bir etki doğurabilecek midir sorusu yanıtlanmalıdır. Yardımcı kuruluşların aldığı kararlar icrai değildir, doğaları gereği bu kararlar tespit, tavsiye, öneri niteliğinde değerlendirilecektir. Devlet Denetleme Kurulu da cumhurbaşkanının talimatıyla faaliyete geçen yardımcı bir kuruluştur. Bu noktada üzerinde durulması gereken, Kurulun, soruşturma esnasında alabileceği görevden uzaklaştırma tedbir kararı ile ivedi durumlarda alabileceği tedbir kararlarının dava konusu olup olmayacağıdır. Ancak bu tedbir kararları, dava konusu edilebilirlerse, kesin ve yürütülebilir yani icrai olduğundan idare üzerinde bir etkinliği vardır denebilir. Yine bu noktada, Anayasanın 104. maddesi ve normlar hiyerarşisi çerçevesinde, 5 sayılı Kararnamenin mi yoksa tedbirlerin uygulandığı merciin tabi olduğu mevzuatın mı uygulanacağı noktasına önemle ve özenle dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, M. (2017). *Danıştay kararları ışığında idarenin gözetim ve denetim görevi*. Legal Yayıncılık.
- Akyılmaz, B., Sezginer, M. & Kaya, C. (2021). *Türk idare hukuku*. Savaş Yayınevi.
- Atay, E. E. (2014). Hukuk devleti ilkesi ışığında idarenin denetimi ve kamu denetçiliği kurumu. *Ombudsman Akademik*, 1(1), 1-30. doi: 10.32002/ombudsmanakademik.438220
- Ay, H. (2021). *Devlet denetleme kurulundan "THK" raporu*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/devlet-denetleme-kurulundan-thk-raporu/2364036>, Erişim Tarihi: 22.9.2021.
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi (6.09.1982), Yasama Yılı:1, 9(144. Birleşim- 3. Oturum), https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c009/dm__02009144.pdf.
- Devlet Denetleme Kurulu Raporları, <http://www.abdullahgul.gen.tr/ddk-raporlari/366/22504/devlet-denetleme-kurulu-raporlari.html>, Erişim Tarihi: 22.9.2021.
- Doğan, F. İ. (2014). *Toplu iş sözleşmelerinin teşmilinin türkiye açısından uygulanabilirliği: karşılaştırmalı inceleme* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü.
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal demokrasi*. Siyasal Kitapevi.
- Gözler, K. (2018). *Türk anayasa hukuku dersleri*. Ekin Basım Yayın.
- Gözler, K. (2019CI). *İdare hukuku cilt I*. Ekin Basım Yayın.
- Gözler, K. (2020CI). *Anayasa hukukunun genel teorisi cilt I*. Ekin Basım Yayın.
- Kaya, A. (1992). *Devlet denetleme kurulu* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kaplan, G. (2020). *İdari yargılama hukuku*. Ekin Yayım Basım.

- Karaer, İ., Erişti, R., Ceylan, A., Şener, M., Torunlar, M., Ersoy, D., Koçyiğit, M., Sabah, F. & Türkan, A. (2014). *Dünden bugüne başbakanlık 1920 - 2014, tc başbakanlık devlet arşivleri genel müdürlüğü, no: 25. Ankara.*
https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisiteden/yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/basbakanlik__tarihi.pdf. Erişim Tarihi: 14.9.2021.
- Marşap Güçlü, B. ve Kurt, G. (2009). *Türkiye’de Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetim uygulamalarına katkısı (1938-2008)*,
https://www.researchgate.net/publication/339383987_TURKIYE'_DE_BASBAKANLIK_YUKSEK_DENETLEME_KURULUNUN_DENETIM_UYGULAMALARIN_A_KATKISI_1938-2008, Erişim Tarihi: 18.8.2021.
- Mutta, S. (2005). *İdarenin denetlenmesi ve ombudsman sistemi*. Kazancı Kitap.
- Resmî Gazete, (4.7.1938). “3460 sayılı Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadî Teşekküllerin Teşkilâtile İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun”, Sayı: 3950, Kabul Tarihi: 17.6.1938.
- Resmî Gazete, (20.9.1983). “72 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”, Sayı: 18197.
- Sanal, R. (2002). Türkiye’de yönetsel denetim ve devlet denetleme kurulu, *Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü*.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş*, Karamustafaoğlu, T. Turhan, M. (Çev.), Yetkin Yayınları.
- Sever, A. (2017). “Devletin çöken kurumları (2) - DDK’nın bir adı vardı, o da gitmiş!”
<https://t24.com.tr/yazarlar/ahmet-sever/devletin-coken-kurumlari-2--ddknin-bir-adi-vardi-o-da-gitmis,18599>, Erişim Tarihi: 22.9.2021.
- Soysal, M. (1993). *100 soruda anayasanın anlamı*. Gerçek Yayınevi.
- Tan, T. (2020). *İdare hukuku*. Turhan Kitapevi.

- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, (2008). *2008 – 2021 Stratejik Planı*,
<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/g77Me+BasbakanlikYukseDenetlemeKuruluSP0812.pdf>, Erişim Tarihi: 19.08.2021.
- Teziç, E. (2020). *Anayasa Hukuku*. Beta Yayınları.
- Uygun, O. (2014). *Demokrasi, tarihsel, siyasal ve felsefi boyutlar*. XII. Levha Yayıncılık.
- Yılmaz, D. (2014). *İdari işlemin icrailik özelliği*. Astana Yayınları.
- Yokuş, S. (2010). *Türkiye’de yürütme erkinde değişen dengeler*. Yetkin Yayınları.

KÜTÜPHANELERDE ALGILANAN HİZMET KALİTESİ İLE KULLANICI MEMNUNİYETİ İLİŞKİSİ: HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ ÖRNEĞİ*

The Effect of Perceived Service Quality in Libraries on User Satisfaction: The Example of Hasan Kalyoncu University Library

Kemaleddin Mustafa ÇETİN

Kütüphane Müdürü, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Mütercim Asım Kütüphanesi,
mustafa.cetin@hku.edu.tr Gaziantep/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-3432-5095>

Fatma Gül BİLGİNER ÖZSAATCI

Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü, fatmagul.bilginer@hku.edu.tr Gaziantep/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-2407-5598>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1024946>

Çetin, K. M. & Bilginer Özsaatçı, F. G. (2022). “Kütüphanelerde algılanan hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti ilişkisi: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesi örneği”, *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 50-85.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 23.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 28.12.2021

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31/01/2022

* Bu çalışma Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında, Dr. Öğretim Üyesi Fatma Gül Bilginer Özsaatçı danışmanlığında, Kemaleddin Mustafa Çetin tarafından 26.05.2021 tarihinde tamamlanan, “Kütüphanelerde Algılanan Hizmet Kalitesi İle Kullanıcı Memnuniyeti İlişkisi: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesi Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

ÖZ

1990'lı yıllar ile birlikte sanayi sektörü parlamış, mal üretimleri maksimum seviyeye ulaşmıştır. Hizmet sektörünün doğası gereği, verilen hizmetin kalite düzeyi, mal üretiminin kalite düzeyi kadar kolay bir şekilde ölçülememektedir. Hizmet üreten tüm birimlerin temel amaçları kaliteli bir hizmet sunmak, kaliteli mal üretmek ve müşteriyi memnun etmek olmuştur. Kaliteli hizmet konusu bu çalışmada kütüphaneler aracılığıyla anlatılacaktır. Çalışmanın temel sorunu kütüphanelerde algılanan hizmet anlayışı ile müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Yapılan analizler sonucunda algılanan hizmet kalitesi ve algılanan hizmet kalitesi alt boyutları ile kullanıcı memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin eğitim durumuna ve bağlı bulunulan fakülteye göre de anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet, Hizmet kalitesi, Algılanan Hizmet Kalitesi, Kütüphanecilik, Kütüphane Hizmetleri.

ABSTRACT

In the 1990s, the industrial sector flourished and the production of goods saw the maximum level. Due to the nature of the service sector, the quality level of the service provided cannot be measured as easily as the quality level of goods production. The main objectives of all units that produce services have been to provide a quality service, to produce quality goods and to satisfy the customer. Quality service will be explained in this study through libraries. The main problem of the study is to determine the relationship between perceived service understanding in libraries and customer satisfaction. As a result of the analyzes made, it has been determined that there is a positive and significant relationship between the perceived service quality and the perceived service quality sub-dimensions and user satisfaction. In addition, it has been determined that the service quality and user satisfaction perceived by the

users in library services differ significantly according to the education level and the faculty they are affiliated with.

Keywords: Service, Service Quality, Perceived Service, Librarianship, Library Services

GİRİŞ

Hizmet sektörü, mal üretimi yapan sektörlerden daha hızlı bir şekilde gelişen ve pazar payını arttıran bir sektördür ve tüm dünyada bu şekilde kabul görmektedir (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1994: 111). Bu nedenle 90' lardan itibaren hizmet kavramı, akademik ve yönetim çevrelerince incelenen bir konu olarak kabul görmektedir (Kunts, 1996: 23). Levitt' e (1986) göre, tüm kuruluş, müşteri yaratan ve müşteriyi memnun eden bir organizma gibi görülmelidir. Levit' in saptamasından da anlaşılacağı üzere, müşteri kavramı iyi anlaşılmalı ve müşteri memnuniyeti için yönetimin hizmet sağlama noktasında bu hususları göz önünde bulundurması gereklidir. Bu durumdan dolayı araştırmanın problem cümlesi "Kullanıcıların algıladıkları hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasında ilişkisi var mıdır?" şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı kütüphane kullanıcıların algıladıkları hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyetine arasındaki ilişkiyi ölçmek ve elde edilen sonuçlara bağlı olarak öneriler geliştirmektir.

Bu çalışmada Gaziantep ilindeki Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesinde algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti araştırılmıştır. Bu bağlamda Gaziantep ilindeki Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesi kullanıcıları, çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir. Çalışmada katılımcıların algılanan hizmet kalitesi, algılanan hizmet kalitesi alt boyutları ve memnuniyet ölçeği sorularında; cinsiyet, medeni durum, yaş, gelir düzeyi, eğitim durumu, meslek ve yaşanılan yer gibi bağımsız değişkenlere göre değişiklik durumları incelenmiştir.

Üniversiteler bilgi ve düşüncelerin korunması, eğitim ve öğretim, araştırma, basım yayım, ilginin yorumlanması ve yayılması gibi etkinliklerden sorumlu kuruluşlardır. Üniversitenin bu işlevleri gerçekleştirebilmesi ancak gerekli alt yapı unsurlarının sağlanmasıyla olur. Kütüphane, akademik kurumlarda eğitim-öğretim etkinliklerini ve araştırmalarını direk desteklediği için üniversitenin altyapı unsurları arasında önemli bir yere sahiptir (Çelik, 1993:115). Kütüphaneler üniversitenin bilgi üretmek ve araştırma yapmak gibi amaçlarına hizmet ettiği için bilgi ihtiyacının karşılanması açısından üniversite faaliyetleri üzerinde diğer birimlerden çok daha önemlidir.

Hizmet üreten işletmelerin hemen hemen hepsinde olduğu gibi kütüphanelerde de sunulan hizmet kalitesinin iyileştirilebilmesi ve kullanıcı memnuniyetinin artırılması için ilk olarak hizmet kalitesi hakkında bilgi sahibi olunulmalıdır. Bunun içinde ölçülmesi gerekmektedir (Akbaşrak, 2005: 31). Hizmet üreten işletmeler olarak kütüphaneler de, kaliteli hizmet ve kullanıcı memnuniyeti vazgeçilmez bir amaç olarak kabul edilmeli, bu amaç gerek kütüphane yönetimleri gerekse kütüphane personeli tarafından kavranmalıdır. Kütüphaneler kullanıcı odaklı merkezler olma yolunda ilerlemelidir ayrıca bütün personeller kullanıcı ihtiyaçlarını ve isteklerini anlamak için çaba sarf etmelidir (Wilson, 1995:299). Kütüphaneler fikirleri güçlendiren yapılardır. Dolayısıyla kütüphaneler tarafından verilen hizmet, ilgili üniversitenin amaçlarına uygun olmalıdır. Kütüphanelerin vereceği hizmet kalitesi müşteri memnuniyeti ile doğru orantılıdır. İyi örgütlenmeli ve çağdaş bilimi takip etmelidir.

Yapılan bu çalışmada, hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti kavramlarından bahsedilmiş olup, algılanan hizmet kalitesi ile ilişkili kavramlar ele alınmıştır.

HİZMET VE ALGILANAN HİZMET KALİTESİ

Hizmet

Hizmet kavramı, fiziksel bir ürünle alakalı veya alakasız iş/performans olarak değerlendirilen ancak doğası gereği sahiplilik yani gözle görülür elle tutulur bir obje veya ürün vermeyen bir uğraş olarak da tanımlanmaktadır (Bayat, Baydaş & Atlı, 2015).

Verilen hizmetlerin tanımlanması genellikle zordur. Çünkü birçok hizmetin girişi ve çıkışı soyuttur. Hizmetin genel tanımı insanların yaşamış olduğu süreçleri kolaylaştırması ve insanın ihtiyaç duyduğu her konuda destek olabilmesidir. Ancak, hizmet sektörünün önemi bütün alanlarda arttığı için hizmetin tanımı konusunda bir fikir birliğine varılamamış ve bu da hizmetin birçok farklı şekilde tanımlanmasına yol açmıştır. Bu nedenle hizmet kavramı, yıllar boyunca araştırmacılar ve akademisyenler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır (Dagger ve Sweeney, 2006: 12).

Hizmetlerin Özellikleri

Hizmetlerin özelliklerini vurgulamak oldukça önemlidir. Çünkü bu özelliklerin iyi bir şekilde tanınması, yenilikçi yönetim bilgisinin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Hizmetleri mallardan ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler dört sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar; soyutlama (bağışıklık), eşzamanlılık (ayrılmazlık), heterojenlik (uçuculuk) ve kırılabilirlik (Awara ve Anyadighibe 2014: 35).

Soyutluk (Dokunulmazlık): Hizmetlerin en temel ve genel özelliği hizmetlerin nesnel olmadığı, verilen hizmetin eylemsel olarak bilinemeyeceği, görülemeyeceği, hissedilemeyeceği, tadına bakılamayacağı veya dokunulmayacağıdır (Lovelock, 1991: 44).

Eş Zamanlılık (Ayrılmazlık): Bazı hizmetler aynı anda üretilmekte ve tüketilmektedir. Bazı hizmetler, servis sağlayıcılardan ayrılamaz ve hizmeti alır almaz müşteriler de bu olgunun içerisine doğrudan katılırlar (Zeithaml vd., 2009: 67).

Heterojenlik (Değişkenlik): Değişkenlik, bir müşteri için sağlanan hizmetin, başka bir müşteri için sağlanan hizmetle aynı olamayacağı anlamına gelmektedir (Grönroos, 2000: 49).

Dayanıksızlık: Hizmetler tekrar satılamaz, iade edilemez ve daha sonra kullanılmak üzere kaydedilemez. Hizmetlerin üretimi ve tüketimi eşzamanlı eylemler olduğundan, hizmetler tüketilmediğinde kaybolma eğilimi göstermektedirler (Ylikoski ve Järvinen, 2011: 10).

ALGILANAN HİZMET KALİTESİ VE ÖLÇME YÖNTEMLERİ

Algılanan kalite: Fiziksel çevre ve müşteri algısının marka imajı üzerindeki etkisi hakkında fikir sahibi olma fırsatı vermektedir. Algılanan kalite ile ilgili olarak, müşterilerin kaliteyi birden fazla şekilde algıladıkları ve aynı zamanda kaliteyi algılayan birçok faktöre sahip oldukları iddia edilmiştir (Zeithaml vd. 2009: 213). Bazı araştırmacılar algılanan hizmet kalitesinin, fiyat-performans oranının yanı sıra, kişisel faktörleri ve durum faktörlerini yansıtan müşteri memnuniyetinin sadece bir bileşeni olduğuna, algılanan kalite beklenen kalitenin altındaysa, hem mevcut hem de yeni müşteriler işletmeden ayrılmaktadır (Lovelock ve Wirtz, 2007: 383).

Hizmet Kalitesinin Boyutları

En iyi bilinen hizmet kalitesi araştırmacıları arasında yer alan Parasuraman, Zeithaml ve Berry, kapsamlı hizmet kalitesi araştırması yapmış ve hizmet kalitesi değerlendirmesi için on kriter belirlemişlerdir. Bunlar; fiziksel unsurlar, güvenilirlik, coşku, yeterlilik, nezaket, iletişim, güvenilirlik, güven, erişilebilirlik, empatidir (Sriram, 2014: 38).

Fiziksel Unsurlar: Hizmet kalitesinin beş boyutu, her hizmet ortamının total bir görünümünü oluşturmaktadır (Knowles, 2011: 168). Her şeyden önce, mevcut ortamın fiziksel öğeleri iyi görünmelidir. Fiziksel öğelerin iyi görünmesi her durumun iyi olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Fiziksel yönler, işletme hakkında olumlu düşüncelerini sağlayan tesisler, ekipman, malzemeler ve teknolojilerle ilişkilendirilmektedir. Bu boyut aynı zamanda çalışanların görüntüsünü de içermektedir (Brink ve Berndt, 2008: 60).

Güvenilirlik: Güvenilirliğin tanımı vaat edilen hizmeti güvenilir ve düzgün bir şekilde yerine getirme yeteneğidir. Nyandoro'ya göre, güvenilirlik müşteri memnuniyeti için oldukça önemli

bir faktördür (El Saghier ve Nathan, 2013: 4). Bu boyuta göre, şirketin müşteriye ilk kez doğru hizmeti sunması gerekmektedir. Şirket vaatlerini belirli bir süre içinde yerine getirmelidir. Verilen hizmet düzgün yapılırsa, müşterinin algılamış olduğu kalite artacaktır. Sorunlara ulaşım, fiyat ve iş yaklaşımı konusunda vaat edilen hizmetlerin sağlanması, müşterinin işletmeyle olan güven ilişkisini yansıtmaktadır (Brink ve Berndt, 2008: 60).

Heveslilik: Heveslilik, şirketlerin ve çalışanlarının müşterilere yardımları, problemlerini çözümedeki iletişimlerini, hizmet sunumundaki gösterdikleri özen, samimiyetleri, sürekli hizmet vermeye istekli olmaları ve çalışanların yeterli bilgiye sahip olmaları, hizmet sunma becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Dale vd., 2007:240).

Güven: Hizmetin güven boyutu, çalışanların hizmet sunumu sırasında müşteriye güven duydukları anlamına gelmektedir (Kalidas, 2007: 87).

Empati: Empati, kendinizi başkasının yerine koyma yeteneğidir. Hizmet sektöründe ise bu başkası müşteridir. Hassas bir hizmet aracılığıyla müşteri, hizmetin merkezinde hissederek ve müşteriye önem verir (Knowles, 2011: 176).

Hizmet Kalitesinin Ölçümü

Hizmet kalitesinin ölçülmesi şirketler için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü hizmet kalitesinin ölçülmesi, şirketlere müşterilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için olası sorunları çözüme ve kaliteyi artırma çabalarını tanımlama yeteneği vermektedir. Ayrıca, hizmet kalitesinin ölçülmesi, müşterilerin şirket tarafından sunulan hizmetlerle ilgili deneyimlerini ve memnuniyetlerini analiz etmelerine yol açmaktadır (Ghotbabadi, 2015: 269).

Hizmet Kalitesi Ölçüm Modelleri

Grönroos'un Hizmet Kalitesi: Birinci boyut olan teknik kalite (sonuçların kalitesi), müşterilerin bir hizmet şirketi ile etkileşime girerek neler başardıklarını ifade etmektedir. Diğer bileşen fonksiyonel (proses) kalitedir, yani müşterinin teknik servisi nasıl aldığıdır. Bu

modelde hizmet kalitesinin üçüncü boyutu şirket imajıdır, yani müşterinin işletmeye veya markaya bakış açısıdır (Grönroos, 1984:36).

Lehtinen & Lehtinen'in Hizmet Kalitesi Modeli Lehtinen & Lehtinen tarafından sunulan hizmet kalitesinin üç boyutlu modeli şöyledir (Kiran ve Singh, 2016: 473): 1. "Fiziksel Kalite" 2. "Etkileşimli Kalite" 3. "Kurumsal Kalite" . Bu modelde, fiziksel kalite hizmetin belirli yönleriyle bağlantılıdır. Model hizmetlerin sağlanması için kullanılan binalar, ekipmanlar vb. fiziksel görünüm içermektedir (Kiran ve Singh, 2016: 473):

Gummesson 4Q Modeli: Gummesson 4Q modeli hem malları hem de hizmetleri dikkate alır. Bu model, tüketicinin beklentilerini, deneyimlerini, imajını ve markasını müşteri tarafından algılanan kalite ile karşılaştırır. Gummesson 4Q modeline göre, müşterilerin genel kalite algısı bir yandan şirketin imajını etkilemekte, diğer yandan da müşterilerin zihinlerinde yaratılan markaya belirleyici bir katkı sağlamaktadır (Palaima ve Banytè, 2006: 86).

KULLANICI MEMNUNİYETİ

Kullanıcı memnuniyeti kullanıcıların hizmeti kullanması durumunda ortaya çıkan değer hakkında olumlu veya olumsuz hisleridir. Hizmet üreten işletmeler az aralıklarla, memnun edilmeyen müşterilerinin geri gelmesi için kalite geliştirme süreçlerini tekrar başlatmaktadırlar (Stuart ve Tax, 1996: 62).

Kullanıcı Memnuniyetini Etkileyen Faktörler

Güven: Müşteriler, mal veya hizmet aldıkları işletmeye güvenmek istemektedirler. Bu nedenle; güven, müşteri sadakatini etkileyen en önemli faktördür. İşletmelerin mal ve hizmetinde müşteriye güven verilmesi ile, şirketler ile müşteri ilişkileri süreklilik kazanması ve müşterilerin zaman içinde sadık müşteriler haline gelmesi beklenmektedir.

Vazgeçilmezlik: Vazgeçilmezlik mal ve hizmetin iyi sunulması ile elde edilebilmektedir. Ancak, müşteri sadakatini artırmak ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak çok önemli bir faktördür. Bu aşamada, çapraz satış (mevcut ürün dışında pazarlama yeteneği) önemli bir faktördür.

Şirketler, müşterilerinin bilgilerini kullanarak, müşterilerinin ihtiyaçlarını belirleyerek ve buna göre iletişim kurarak satışlarını artırabilmektedir. Sonuç olarak, ihtiyaçları karşılanan müşterinin sadakati artacak ve bu iş vazgeçilmez olacaktır.

Umursanmak: Müşteriler şirketlerin bilgi, şikâyet veya olumsuz görüşlerine dönmesini beklemektedirler. Şirketlerin verilen bilgilere uygun hareket etmesi, bu bilgilere baktığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Ödüllendirme: Şirketler müşterilerini farklı şekillerde ödüllendirmektedirler. Örneğin; Müşterilere, zaman zaman hediyelerin verilmesi, müşterilerin kartlarında puan birikmesi vb. ödüllerin verilmesi mutlu olmalarını ve alışverişe devam etmelerini sağlayacaktır. Sadakatın yaratılmasına da katkıda bulunacaktır.

Hizmet Kalitesi: Müşteri sadakatine katkıda bulunan bir diğer faktör de hizmet kalitesidir. Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Fakat müşteri sadakatini sağlamada dolaylı olarak etkili olduğu da kanıtlanmıştır (Koçoğlu, 2009: 74).

KÜTÜPHANENİN TANIMI VE ÖNEMİ

İnsanlığın her döneminde daima niteliksel ve niceliksel olarak gelişen bilgi kütüphanelerin de temelini oluşturmaktadır. Yazının icadı ile bilginin gelecek nesillere aktarıldığı çeşitli biçimlerde yaratılan belge ve belgeleri alan kütüphanelerin ilk temel unsuru ve soyut nesnesi bilgidir (Keseroglu, 2010: 649). Dönemsel gelişmelere bağlı olarak kütüphanelerin birçok tanımı yapılmıştır (Rukancı ve Anameriç, 2004). Kütüphane Farsça ve Arapça kökenli kütüb ile Farsça hane kelimelerinden türemiştir ve kitapların evi anlamına gelmektedir. Belgelerin toplandığı yer (bina / oda), bilgilerin kaydedildiği farklı formatlardaki belgelerden oluşan koleksiyon (koleksiyon), bu koleksiyonu düzenleyen personel, bilgi merkezinin tüm ekonomik gelişimini ve kütüphanenin gelişimini sağlayan bütçe (ekonomi) ve bu dört hizmetin ana ögesi olan kullanıcı (toplum) kütüphanelerin temelini oluşturmaktadır.

Algılanan Hizmet Kalitesi ile Kullanıcı Memnuniyeti Arasında İlişki

Müşteri memnuniyetinin ve hizmet kalitesinin ilişkili olmasının nedeni, müşterilerin bu süreçte mal veya hizmet satın alıp tükettikten veya mal veya hizmetleri değerlendirdikten sonra kalite kavramını bir öncelik olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. İşletmelerin, faaliyetlerini sürdürmek için öncelikle yüksek kaliteli mal ve hizmetler üreterek müşteri memnuniyetini sağlamaları gerekmektedir. Çünkü hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti müşteri sadakati için temel değişken olarak belirtilmektedir (Barutçu, 2002: 71).

Literatürde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini sağlamak için önemli olduğunu vurgulamıştır. Memnun müşteriler malları ve hizmetleri yeniden alma eğilimindedir. Dolayısıyla müşteri memnuniyeti ile müşteri bağlılığı arasında doğru orantılı bir bağlantı olduğu görülmektedir (Başar, 2015: 40).

Müşteri memnuniyeti ve sadakat konularının birçok çalışmada ele alınan önemli konulardan biri olması nedeniyle, memnuniyet sadakate yol açan önemli bir faktördür ve sadakat ölçümlerinde sadakat seviyelerinin belirlenmesinde temel kriterlerden biri olarak kullanılmaktadır (Bayuk, 2004: 95).

Cristobal (2018) çalışmasında, kütüphane hizmet kalitesi ile kullanıcı memnuniyeti arasında anlamlı bir doğrudan bağlantı olduğu belirtilmektedir. Ek olarak, kullanıcı memnuniyetinin, kullanıcıların kütüphaneye ve hizmetlerine olan bağlılıkları ile de doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

Wang ve Shien (2006) tarafından Chang Jung Christian Üniversitesi kütüphanesinde yapılan çalışmada hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu yönde ve anlamlı etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında algılanan hizmet kalitesinin katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılaşmadığı da araştırma bulguları arasında yer almaktadır.

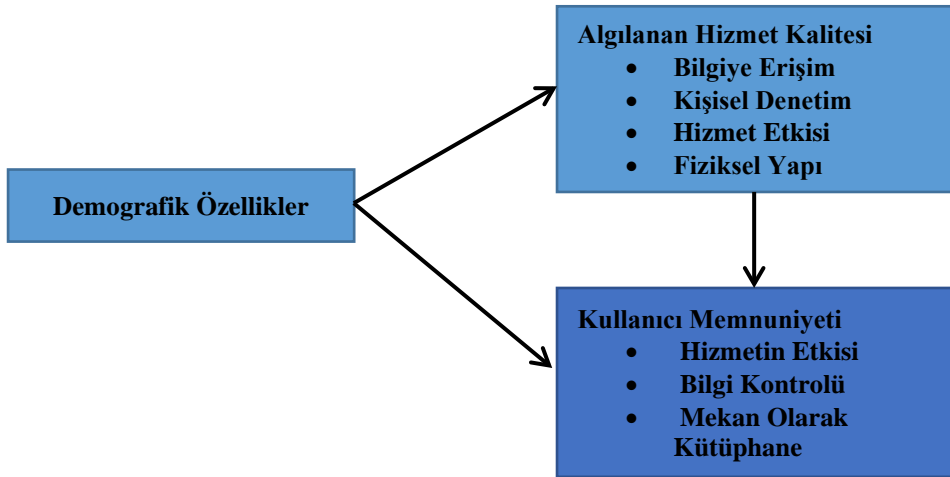
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın planında ve araştırma sürecinde nicel araştırma modellerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, seçilen bir kümenin belirli özellik ve niteliklerini incelemek amacıyla verilerin toplanmasını hedefleyen bir araştırma modelidir (Baltacı, 2018: 239).

Bu çalışmada “LibQUAL+™ Hizmet Kalitesi ölçeği kullanılarak, katılımcılar üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Bu anket Ocak-Agustos 2020 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini Gaziantep ilindeki HKÜ öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini anket çalışmasına katılmayı kabul eden öğretim üyeleri ve öğrenciler oluşturmaktadır. Hesaplamalarda 50.000 kişilik evren için %95 güven düzeyine göre örneklem sayısı belirlenmiştir (Sencer, 1989: 609).

Bu araştırmanın temel hedef kitlesi Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesinin hizmetlerinden faydalanan kişilerdir. Bu doğrultuda çalışma örneklemini Hasan Kalyoncu Üniversitesi akademik personeli ve öğrencilerinden 403 kişi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda: Algılanan Hizmet Kalitesinin Kullanıcı Memnuniyetine Etkisi: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesindeki Etkilerini Saptamaya Yönelik “kullanıcı memnuniyet ölçeği ve algılanan hizmet ölçeği” kullanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı bağlamında Şekil 1’ de gösterilen bir araştırma modeli oluşturulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın Hipotezleri

Algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti kavramları ile ilgili aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Kullanıcıların algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1a: Algılanan hizmet kalitesi boyutlarından bilgiye erişim ile kullanıcı memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1b: Algılanan hizmet kalitesi boyutlarından hizmet etkisi ile kullanıcı memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1c: Algılanan hizmet kalitesi boyutlarından fiziksel yapı ile kullanıcı memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1d: Algılanan hizmet kalitesi boyutlarından kişisel denetim ile kullanıcı memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1e: Kullanıcı memnuniyeti boyutlarından hizmetin etkisi ile algılanan hizmet kalitesi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1f: Kullanıcı memnuniyeti boyutlarından bilgi kontrolü ile algılanan hizmet kalitesi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H1g: Kullanıcı memnuniyeti boyutlarından mekân olarak kütüphane ile algılanan hizmet kalitesi arasında pozitif ve anlamlı ilişkiye sahiptir.

H2: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti yaşa göre farklılık göstermektedir.

H3: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H4: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir.

H5: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti üniversitedeki yılına göre farklılık göstermektedir.

H6: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti fakülteye göre farklılık göstermektedir.

H7: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti kütüphaneyi kullanma sıklığına göre farklılık göstermektedir.

H8: Kullanıcıların kütüphane hizmetlerinde algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti kütüphane web sayfasını kullanma sıklığına göre farklılık göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılmış ve kütüphanelerde hizmet kalitesinin ölçümü için yaygın olarak kullanılan “LibQUAL+™ Hizmet Kalitesi ölçeği” kullanılmıştır. Özgün LibQUAL+™ Hizmet Kalitesi Ölçüm Anketini Türkçe ye uyarlayıp kullanan Tabak (2009)’ın çalışmasından alınmıştır. Mart – Ağustos 2020 tarihleri arasında online anket Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesi ödünç verme biriminde kolayda örnekleme yöntemiyle uygulanmıştır. Bu örnekleme yöntemi tesadüfi olmayan

örnekleme yöntemlerindedir. Araştırmada verileri toplamak adına Kütüphanede Algılanan Hizmet Kalitesinin Kullanıcı Memnuniyetine Etkisi: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesindeki etkilerini saptamaya yönelik 25 soruluk anket formu kullanılmıştır. Bu çalışmada pandeminin de etkisi ile geleneksel yöntemlerle kullanıcı memnuniyeti ölçümü yapmanın dışına çıkarak, teknoloji ışığında Web-tabanlı kullanıcı memnuniyeti ölçümü gerçekleştirilmiştir.

Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği

LibQUAL+TM Hizmet Kalitesi Ölçümü Anketi'nde, ölçülebilir web ara yüzü ve protokolü kullanılarak kütüphane kullanıcılarının, kütüphane hizmetinden istemleri sorgulanmaktadır. Libqual ölçeğinde ölçümler Minimum Hizmet Düzeyi, İstenen hizmet Düzeyi ve Algılanan Hizmet Düzeyi olarak yapılmaktadır. Kullanıcıların kütüphanenin hizmet kalitesini, minimum [kullanıcı tarafından kabul edilebilir en düşük hizmet seviyesi], algılanan [kütüphanenin halen sağladığı düşünülen hizmet seviyesi] ve beklenen [kullanıcının kişisel olarak beklediği hizmet seviyesi] olmak üzere üç ayrı bölümde değerlendirmesine olanak vermekte ve bu bölümler arasındaki boşlukların (gaps) tanımlanmasını sağlamaktadır (LibQUAL+TM, 2005).

LibQUAL+TM Hizmet Kalitesi Ölçümü Anketi uygulanan kütüphanelerde eğer kütüphanenin verdiği hizmet seviyesi en düşük hizmet seviyesinin altında kalırsa, kullanıcının aldığı bu hizmet karşısında hoşnutsuzluğunu ifade ettiği düşünülmeli, bu konunun üzerine gidilmeli ve sorunun giderilmesine yönelik çalışılmalar yapılmalıdır. Literatürde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini sağlamak için önemli olduğunu vurgulamıştır (Başar, 2015: 40).

Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği

‘Kullanıcı memnuniyeti’, işletmelerde bulunan ‘müşteri memnuniyeti’ yaklaşımının kütüphanelere bir uyarlanması olarak oluşturulmuştur.

Kullanıcı memnuniyeti iki nitelikte ölçülebilir (Poll ve Boekhorst, 1996: 106):

1. Bir bütün olarak kütüphane hizmetlerinin genel olarak değerlendirecek olan kullanıcı memnuniyeti

2. Bireysel hizmetler veya kütüphanenin açık olduğu saatler, kütüphanecilerin davranışları gibi kütüphane hizmetlerinin bileşenlerini içeren kullanıcı memnuniyeti. Web tabanlı LibQUAL+™, ölçüm tekniğinin örnek alındığı anket çalışmasında, başlıca gaye, kullanıcı beklentilerini daha iyi anlamak, elde edilen verilerle ve bunlara ilişkin yorumlarla kütüphane yönetimine ve çalışanlarına yardımcı olmaktır.

LibQUAL+™ ölçüm tekniği, başlangıçta dört ölçüt içermektedir (hizmetin etkisi, mekân olarak kütüphane, kişisel kontrol, bilgi kontrolü). Ancak 'kişisel kontrol' ölçütü daha sonra yetkililer tarafından LibQUAL+™ den çıkartılmıştır. LibQUAL+™ tekniğinde kullanıcı memnuniyetini ölçmek için 3 ölçüt dikkate alınmaktadır. Bunlar:

1. Hizmetin Etkisi: Bu ölçüt dokuz sorudan oluşmaktadır ve bu sorular kütüphane personelinin mesleki yeterliliği ve kullanıcılara sergilediği tutumlar ile ilgilenmektedir.

2. Mekân Olarak Kütüphane: Bu ölçütte beş soru bulunmakta, bu sorular bireysel ve grup çalışma odaları ve dinlenme için kütüphanenin fiziksel çevresiyle mekânsal olarak ilgilenmektedir.

3. Bilgi Kontrolü: bu ölçütte sekiz soru bulunmakta Bilgi kontrolü ölçütü, kullanıcıların kimseye ihtiyaç duymadan, bağımsız şekilde aradıkları bilgiye erişip erişmemesiyle ilgilidir.

Her bir ölçütün (hizmetin etkisi, mekân olarak kütüphane, bilgi kontrolü), kendine ait soruları bulunmaktadır. Toplam 22 maddeden oluşan bu sorular, anket içerisinde iç içe yer almaktadır.

Verilerin İstatistiksel Analizi

Anket tekniğiyle elde edilen verilerin analizinde, 'SPSS 22.0 (Statistical Programming for Social Scientists) adlı programdan yararlanılmıştır. Elde edilen bu analiz sonuçlarına göre, kullanıcıların kütüphane hizmetleri hakkındaki düşünceleri ilgili değerlendirme ve

yorumlamalar yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma gibi tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerini gösteren cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim düzeyi, çocuk durumu, yaş değişkeni gibi değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Araştırmanın çoğunlukla bireylerin kategorilerden tercih yapması şeklinde cevaplandıracağı demografik değişkenlerden oluşması sebebiyle çoğunlukla frekans ve yüzde dağılımlarından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Katılımcılara yönelik demografik bulguların yer aldığı tablo 1 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Kütüphane Kullanıcıların Demografik Bilgiler

	Gruplar	Sayı (N)	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	170	42.2
	Kadın	233	57.8
Yaş	18-22	189	46.9
	23-30	167	41.4
	31-45	40	9.9
	46-65	7	1.7
Eğitim Durumu	Lisans Öğrencisi	271	67.2
	Y. Lisans Öğrencisi	53	13.2
	Doktora Öğrencisi	14	3.5
	Akademik Personel	41	10.2
	Diğer	24	6.0
Üniversitede Kaçınıc Yılıınız?	1	33	8.2
	2	95	23.6
	3	61	15.1
	4	121	30.0
	5 ve üzeri	93	23.1
Fakülte	Eğitim Fakültesi	87	21.6
	Hukuk Fakültesi	42	10.4
	İİSB Fakültesi	85	21.1
	GSM Fakültesi	42	10.4
	İletişim Fakültesi	17	4.2
	Mühendislik Fakültesi	40	9.9
	Sağlık Bilimleri Fakültesi	40	9.9
	Meslek Yüksekokulu	38	9.4
Diğer	12	3.0	

Kütüphaneyi Hangi Sıklıkla Kullanıyorsunuz?	Günlük	22	5.5
	Haftada Bir Kez	81	20.1
	Haftada Birden Fazla	92	22.8
	Ayda Bir Kez	124	30.8
	Ayda Birden Fazla	42	10.4
	Diğer	42	10.4
Kütüphane Sayfasını Ne Sıklıkla Kullanıyorsunuz?	Günlük	11	2.7
	Haftada Bir Kez	43	10.7
	Haftada Birden Fazla	41	10.2
	Ayda Bir Kez	148	36.7
	Ayda Birden Fazla	59	14.6
	Diğer	101	25.1

Tablo 1 incelendiğinde araştırma katılımcılarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 170' i (%42,2) erkek, 233' ü (%57,8) kadındır. Katılımcıların 271'i (%67,2) lisans öğrencisi, 53'ü (%13,2) yüksek lisans öğrencisi, 14'ü (%3,5) doktora öğrencisi, 41'i (%10,2) akademik personel, 24'ü (%6) diğer katılımcılardır. Katılımcıların 33'ü (%8,2) 1. Sınıf, 95'i (%23,6) 2. Sınıf, 61'i (%15,1) 3. Sınıf, 121'i (%30,0) 4. Sınıf 93'ü (%23,1)5. Sınıf ve üzeridir. Katılımcıların 87'si (%21,6) eğitim fakültesinde, 42'si (%10,4) Hukuk Fakültesinde, 85'i (%21,1) İİSB Fakültesinde, 42'si (%10,4) GSM Fakültesinde, 17'si (%4,2) İletişim Fakültesinde 40'ı (%9,9) Mühendislik Fakültesinde, 40'ı (%9,9) Sağlık Bilimleri Fakültesinde, 38'i (%9,4) Meslek Yüksekokulunda, 12'si (%3,0) diğer fakültelerde okumaktadır. Katılımcıların kütüphaneyi kullanma sıklığına bakıldığında 22'si (%5,5) günlük, 81'i(%20,1) haftada bir kez, 92'si (%22,8) haftada birden fazla, 124'ü (%30,8) ayda bir kez, 42'si (%10,4) ayda birden fazla, 42'si (%10,4) diğer şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların kütüphane web sayfasını ne sıklıkla kullandıklarına bakıldığında 11(%2,7) kişinin günlük, 43(%10,7) kişinin haftada bir kez, 41(%10,2) kişinin haftada birden fazla, 148 (%36,7) kişinin ayda bir kez, 59(%14,6) kişinin ise ayda birden fazla kez kullandığı görülmüştür.

Tablo 1: Araştırma katılımcılarının, Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği toplam puan ve alt boyutları ile Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği toplam puan ve alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutları	\bar{X}	S	En Küçük	En Büyük
AHKÖ	96.51	24.58	25	125
Bilgiye Erişim	18.56	5.18	5	25
Hizmet Etkisi	35.06	9.35	9	45
Fiziksel Yapı	19.61	5.36	5	25
Kişisel Denetim	23.26	5.53	6	30
KMÖ	88.55	17.91	22	110
Hizmetin Etkisi	36.01	7.22	9	45
Bilgi Kontrolü	32.59	6.65	8	40
Mekân Olarak Kütüphane	19.94	4.51	5	25

Tablo 2 incelendiğinde, araştırma katılımcılarının AHKÖ' den aldıkları en düşük puan 25, en yüksek puan ise 125' tir. AHKÖ puan ortalaması ise =96.51 (S=24.58)'dir. Bilgiye Erişimden aldıkları en düşük puan 5 en yüksek puan 25' tir. Bilgiye Erişimin puan ortalaması ise $X=18,56$ (S=5,18)' dir. Katılımcıların Hizmet Etkisinden aldığı en düşük puan 9, en yüksek puan 45' tir. Hizmet Etkisinin puan ortalaması $X=35,06$ (S=9,35)'dir. Katılımcıların Fiziksel Yapıdan aldıkları en düşük puan 5, en yüksek puan 25' tir. Fiziksel Yapının puan ortalaması ise $X=19,61$ (S=5,36)'dir. Katılımcıların Kişisel Denetimden aldıkları en düşük puan 6, en yüksek puan ise 30 dur. Kişisel Denetimin puan ortalaması $X=23,26$ (S=5,53)'dir.

Katılımcıların KMÖ'den aldıkları en düşük puan 22 en yüksek puan 110'dur. KMÖ'nün puan ortalaması $X=88,55$ (S=17,91)'dir. Katılımcıların Hizmetin etkisinden aldıkları en düşük puan 9 en yüksek puan ise 45' tir. Hizmet Etkisinin puan ortalaması $X=36,01$ (S=7,22)'dir. Katılımcıların Bilgi Kontrolünden aldıkları en düşük puan 8 en yüksek puan 40' tir. Bilgi Kontrolünün puan ortalaması ise $X=32,59$ (S=6,65)'dir. Katılımcıların Mekân Olarak Kütüphaneden aldıkları en düşük puan 5 en yüksek puan ise 25' tir. Puan ortalaması ise $X=19,94$ (S=4,51)'dir.

Tablo 2: Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği (AHKÖ) ve Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği (KMÖ)' nin Normallik Testi Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutları	Skewness	Kurtosis
AHKÖ	-1.42	1.48
Bilgiye Erişim	-1.03	0.51
Hizmet Etkisi	-1.39	1.38
Fiziksel Yapı	-1.42	1.36
Kişisel Denetim	-1.39	1.45
KMÖ	-1.27	2.34
Hizmetin Etkisi	-1.21	2.22
Bilgi Kontrolü	-1.37	2.71
Mekân Olarak Kütüphane	-1.11	1.33

Şencan (2005)' a göre verilerin normal dağıldığının anlaşılması için Kurtosis ve Skewness değerlerinin +1 ile -1 arasında olması verilerin gerekmektedir. Bu araştırmada Kurtosis ve Skewness değerleri +1 ile -1 değerlerinin üzerinde çıktığından verilerin normal dağılmadığı söylenebilir. Bu yüzden verilerin analizinde non parametrik testlerden Spearman Brown Korelasyon Testi, Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis Testi Analizi kullanılmıştır.

Tablo 4. Araştırma katılımcılarının, Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği toplam puan ve alt boyutları ile Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği toplam puan ve alt boyutları arasında Spearman Korelasyon Testi Sonuçları

	AHK	M	E	E	Y	D	E	K	OK
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Algılanan Hizmet Kalitesi	1								
2. Kullanıcı Memnuniyeti	.734**	1							
3. Bilgiye Erişim	930**	663**	1						
4. Hizmet Etkisi	960**	710**	847**	1					
5. Fiziksel Yapı	929**	663**	852**	870**	1				
6. Kişisel Denetim	910**	651**	802**	843**	791**	1			
7. Hizmetin Etkisi	733**	971**	669**	707**	655**	655**	1		
8. Bilgi Kontrolü	720**	973**	637**	700**	917**	637**	917**	1	
9. Mekân Olarak Kütüphane	698**	947**	44**	668**	884**	619**	884**	.904**	1

*p<0.5; **p<.01

AHK: Algılanan Hizmet Kalitesi, KM: Kullanıcı Memnuniyeti, BE: Bilgiye Erişim, HE: Hizmet Etkisi, FY: Fiziksel Yapı, KD: Kişisel Denetim, HE: Hizmetin Etkisi, BK: Bilgi Kontrolü, MOK: Mekân Olarak Kütüphane

Tablo 4 incelendiğinde algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile kullanıcı memnuniyeti arasında ($r=.734$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile bilgiye erişim arasında ($r=.930$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile bilgiye erişim arasında ($r=.663$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1a hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile hizmet etkisi arasında ($r=.960$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile hizmet etkisi arasında ($r=.710$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile hizmet etkisi arasında ($r=.847$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1b hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile fiziksel yapı arasında ($r=.929$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile fiziksel yapı arasında ($r=.663$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile fiziksel yapı arasında ($r=.852$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmet etkisi toplam puanı ile fiziksel yapı arasında ($r=.870$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1c hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile kişisel denetim arasında ($r=.910$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile kişisel denetim arasında ($r=.651$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile kişisel denetim arasında ($r=.802$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmet etkisi toplam puanı ile kişisel

denetim arasında ($r=.843$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel yapı toplam puanı ile kişisel denetim arasında ($r=.791$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1d hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.733$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.971$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.669$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmet etkisi toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.707$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel yapı toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.655$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişisel denetim toplam puanı ile hizmetin etkisi arasında ($r=.655$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1e hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.720$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.973$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.637$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmet etkisi toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.700$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel yapı toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.917$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişisel denetim toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.637$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmetin etkisi toplam puanı ile bilgi kontrolü arasında ($r=.917$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1f hipotezi kabul edilmiştir.

Algılanan hizmet kalitesi toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.698$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kullanıcı memnuniyeti toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.947$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgiye erişim toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.644$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmet etkisi toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.668$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel yapı toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.884$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişisel denetim toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.619$, $p=0.00$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Hizmetin etkisi toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.884$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bilgi kontrolü toplam puanı ile mekân olarak kütüphane arasında ($r=.904$, $p=0.00$) pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre H1g hipotezi kabul edilmiştir.

Verilerin normal dağılım gösterme durumları Skewness ve Kurtosis değerlerine göre kontrol edilmiştir. Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği (AHKÖ) ve Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği (KMÖ)'nin normallik dağılımları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Algılanan Hizmet Kalitesi Ölçeği (AHKÖ) ve Kullanıcı Memnuniyeti Ölçeği (KMÖ)'nin Normallik Testi Sonuçları

Ölçekler ve Alt Boyutları	Skewness	Kurtosis	
AHKÖ	Bilgiye Erişim	-1.42	1.48
	Hizmet Etkisi	-1.03	0.51
	Fiziksel Yapı	-1.39	1.38
	Kişisel Denetim	-1.42	1.36
KMÖ	Hizmetin Etkisi	-1.39	1.45
	Hizmetin Etkisi	-1.27	2.34
	Bilgi Kontrolü	-1.21	2.22
	Mekân Olarak Kütüphane	-1.37	2.71
		-1.11	1.33

Şencan (2005)' a göre verilerin normal dağıldığının anlaşılması için Kurtosis ve Skewness değerlerinin +1 ile -1 arasında olması verilerin gerekmektedir. Bu araştırmada Kurtosis ve Skewness değerleri +1 ile -1 değerlerinin üzerinde çıktığından verilerin normal dağılmadığı söylenebilir. Bu yüzden verilerin analizinde non parametrik testlerden Spearman Brown Korelasyon Testi, Mann-Whitney U Testi ve Kruskal-Wallis Testi Analizi kullanılmıştır.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin yaş değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 6' da yer verilmiştir.

Tablo 6: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Yaş Değişkeni

Bakımından Karşılaştırılması

Kruskall-Wallis	Grup	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
Algılanan Hizmet Kalitesi	18-22	189	192.83	3	2.88	0.41	
	23-30	167	208.87				
	31-45	40	219.93				
	46-65	7	183.29				
Kullanıcı Memnuniyeti	18-22	189	203.94	3	0.31	0.95	
	23-30	167	200.62				
	31-45	40	202.33				
	46-65	7	180.64				

Tablo 6'da algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre H2 hipotezi reddedilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin cinsiyet değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 7' de yer verilmiştir.

Tablo 7: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Cinsiyet Değişkeni

Bakımından Karşılaştırılması

Mann Whitney U Testi	Grup	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Algılanan Hizmet Kalitesi	Erkek	170	199.53	33920.00	19385.00	0.71
	Kadın	233	203.80	47486.00		

Kullanıcı	Erkek	170	196.74	33445.00	18910.00	0.43
Memnuniyeti	Kadın	233	205.84	47961.00		

Tablo 7’ de algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanlar için uygulanan Mann Whitney U Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre H3 hipotezi reddedilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin eğitim durumu değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 8’ de yer verilmiştir.

Tablo 8: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Eğitim Durumu Değişkeni Bakımından Karşılaştırılması

Kruskall-Wallis	Grup	n	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
Algılanan Hizmet Kalitesi	Lisans	271	205.40	4	6.27	0.18	
	Y. Lisans	53	167.49				
	Doktora	14	193.50				
	Akademik P.	41	214.01				
	Diğer	24	224.23				
Kullanıcı Memnuniyeti	Lisans	271	204.01	4	13.85	0.00	1>2
	Y. Lisans	53	164.38				1>5
	Doktora	14	186.89				2>5
	Akademik P.	41	203.24				5>3
	Diğer	24	269.10				4>5

Tablo 8’ de algılanan hizmet kalitesinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskall Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bununla birlikte kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanların eğitim durumu değişkeni açısından $H=13.85$, $sd=4$, $p<0.05$ farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Kruskall Wallis testi sonucunda elde edilen istatistiksel farkın kaynağını belirlemek amacıyla parametrik olmayan post hoc testleri sonucunda ise kullanıcı memnuniyeti puanlarının lisans öğrencilerinde yüksek lisans ve diğer öğrencilerden yüksek; yüksek lisans öğrencilerinin diğer öğrencilerden yüksek; diğer öğrencilerin doktora öğrencilerinden yüksek; akademik personelin diğer

öğrencilerden yüksek olduğunu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre H4 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin üniversitedeki yıl değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 9’ da yer verilmiştir.

Tablo 9: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Üniversitedeki Yıl Değişkeni Bakımından Karşılaştırılması

Kruskall-Wallis	Grup	N	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
Algılanan Hizmet Kalitesi	1	33	204.77	4	7.08	0.13	
	2	95	194.37				
	3	61	183.11				
	4	121	224.21				
	5 ve üzeri	93	192.29				
Kullanıcı Memnuniyeti	1	33	211.12	4	2.97	0.56	
	2	95	207.62				
	3	61	194.66				
	4	121	210.65				
	5 ve üzeri	93	186.58				

Tablo 9’ da algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskall Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların üniversitedeki yıl değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre H5 hipotezi reddedilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin fakülte değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 10’ da yer verilmiştir.

Tablo 10: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Fakülte Değişkeni Bakımından Karşılaştırılması

Kruskall-Wallis	Grup	n	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
Algılanan Hizmet Kalitesi	Eğitim	87	216.90	8	12.88	0.11	
	Hukuk	42	169.89				
	İİSB	85	190.62				
	GSM	42	199.96				
	İletişim	17	174.79				

	Mühendislik	40	201.11				
	Sağıl Bilim.	40	240.30				
	MYO	38	217.05				
	Diğer	12	160.21				
Kullanıcı Memnuniyeti	Eğitim	87	203.88				1>8
	Hukuk	42	181.95				7>2
	İİSB	85	184.25				8>2
	GSM	42	197.14				3>7
	İletişim	17	165.38	8	19.34	0.01	3>8
	Mühendislik	40	205.58				8>4
	Sağlık Bilim.	40	234.56				7>5
	MYO	38	258.72				8>5
	Diğer	12	153.08				8>9

Tablo 10’ da algılanan hizmet kalitesinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskall Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların fakülte değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bununla birlikte kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanların fakülte değişkeni açısından $H=19.34$, $sd=8$, $p<0.05$ farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Kruskall Wallis testi sonucunda elde edilen istatistiksel farkın kaynağını belirlemek amacıyla parametrik olmayan post hoc testleri sonucunda ise kullanıcı memnuniyeti puanlarının eğitim fakültesi öğrencilerinin meslek yüksekokulu öğrencilerinden yüksek; sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin hukuk ve iletişim fakültesi öğrencilerinden yüksek; meslek yüksekokulu öğrencilerinin hukuk, GSM, iletişim ve diğer fakülte öğrencilerinden yüksek; İİSB fakültesi öğrencilerinin meslek yüksekokulu ve diğer fakülte öğrencilerinden yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre H_6 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin kütüphaneyi kullanma sıklığı değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 11’ de yer verilmiştir.

Tablo 11: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Kütüphaneyi Kullanma Sıklığı Değişkeni Bakımından Karşılaştırılması

Kruskall-Wallis	Grup	n	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
	Günlük	22	197.86				
	Haftada Bir	81	199.65	5	2.56	0.76	

Algılanan Hizmet Kalitesi	Haftada Birden F.	92	197.71			
	Ayda Bir	124	203.40			
	Ayda Birden F.	42	226.57			
	Diğer	42	189.40			
Kullanıcı Memnuniyeti	Günlük	22	209.52			
	Haftada Bir	81	193.70			
	Haftada Birden F.	92	193.03	5	3.21	0.66
	Ayda Bir	124	200.95			
	Ayda Birden F.	42	226.01			
	Diğer	42	212.80			

Tablo 11’de algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların kütüphaneyi kullanma sıklığı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre H7 hipotezi reddedilmiştir.

Araştırma katılımcılarının algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinin kütüphane WEB sayfası kullanma sıklığı değişkeni bakımından karşılaştırılması ile ilgili verilere Tablo 12’ de yer verilmiştir.

Tablo 12: Algılanan Hizmet Kalitesi ve Kullanıcı Memnuniyetinin Kütüphane WEB Sayfası Kullanma Sıklığı Değişkeni Bakımından Karşılaştırılması

Kruskal-Wallis	Grup	n	Sıra Ortalaması	sd	Ki-kare	p	Fark
Algılanan Hizmet Kalitesi	Günlük	11	253.95				
	Haftada Bir	43	214.14				
	Haftada Birden F.	41	183.55	5	8.17	0.14	
	Ayda Bir	148	201.44				
	Ayda Birden F.	59	174.97				
	Diğer	101	215.27				
Kullanıcı Memnuniyeti	Günlük	11	242.50				
	Haftada Bir	43	217.45				
	Haftada Birden F.	41	182.68	5	6.15	0.29	
	Ayda Bir	148	208.96				
	Ayda Birden F.	59	178.52				
	Diğer	101	202.38				

Tablo 12’ de algılanan hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyetinden elde edilen puanlar için uygulanan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların aldıkları puanların kütüphane WEB sayfasını kullanma sıklığı değişkenine göre istatistiksel olarak

anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$). Bu sonuçlara göre H8 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 13. Hipotez Kabul Red Tablosu

H1	Kabul	H2	Red
H1a	Kabul	H3	Red
H1b	Kabul	H4	Kabul
H1c	Kabul	H5	Red
H1d	Kabul	H6	Kabul
H1e	Kabul	H7	Red
H1f	Kabul	H8	Red
H1g	Kabul		

TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde bilgi ve teknoloji hizmetlerindeki üretim hızlılığı artmış ve üretim hızının artması bilgiye daha çabuk, kolay ve etkin ulaşımaya zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu doğrultuda bilgi üretiminin maksimum düzeyde olduğu yerlerden birisi de üniversite kütüphaneleridir. Bu yerlerin kullanıcılarının akademisyenler ve öğrenciler olması nedeniyle üniversite kütüphanelerinin hizmet kalitesinin ölçülmesi günümüzde daha sık karşılaşılan bir durumdur. Bu işletmelerde, hizmet kalitesi ile ilgili olarak ilk düşünülen sahip olunan koleksiyonun zenginlik durumu, teknolojik altyapının yeterlik durumu ya da kapsanan konuların çeşitlilik durumudur ancak, kütüphane hizmetlerini oluşturan diğer boyutlar da hizmet kalitesi ölçümünde aynı derecede öneme sahip olduğu bilinmektedir (Özgen ve Göker, 2016: 37). Bu nedenle bilgi hizmetleri kalitesi altında, diğer hizmetlerinde kalite durumunun değerlendirilmesi kullanıcıların memnuniyetinin sağlanması açısından daha sağlıklı olacaktır.

Kalite hizmet sonrası ortaya çıktığı ve her kullanıcının ihtiyacı farklı olduğu için kalite kavramı kullanıcıdan kullanıcıya değişebilmektedir. Bu da kalitenin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Kalitenin değerlendirilmesi için Servqual ve Libqual ölçüm araçları olarak kullanılmaktadır. Servqual hizmet kalitesi ölçümünde kullanılan en geniş ve en çok kabul gören ölçüm aracıdır, Libqual ise sadece kütüphaneler için tasarlanmıştır ve bu çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada da Kütüphanelerde algılanan hizmet anlayışı ile müşteri

memnuniyeti arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmış ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi Kütüphanesi örneği ile de çalışma desteklenmek istemiştir. Bu doğrultu da çalışmadan elde edilen sonuçlar şunlardır:

Katılımcıların hizmet kalitesi ölçeği ve kullanıcı memnuniyeti ölçeklerine verdikleri yanıtların ortalamalarının hesaplanması suretiyle yapılan betimsel analizler neticesinde, katılımcıların algıladıkları hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti seviyelerinin yüksek olduğu ifade edilebilmektedir.

Araştırma kapsamındaki değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerini belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizi neticesinde bütün değişkenin birbiri ile anlamlı ilişkisinin olduğu saptanmıştır. En güçlü ilişkinin hizmetin etkisi boyutu ile kullanıcı memnuniyeti arasında ($r=0,971$; $p<0,01$), en zayıf ilişkinin mekân olarak kütüphane boyutu ile bilgiye erişim boyutu arasında ($r=0,440$; $p<0,01$) olduğu belirlenmiştir.

Algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, hem parametrik hem de parametrik olmayan yöntemlerle (kernel regresyon analizi) regresyon analizleri yapılmış ve her iki yöntemin sonuçları karşılaştırılmıştır. Yapılan regresyon analizleri neticesinde her iki yöntemde de algılanan hizmet kalitesi boyutlarının kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu yönde ve anlamlı etkilerinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte parametrik olmayan regresyon yönteminde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi ve bağımlı değişkendeki varyansı açıklama gücünün daha yüksek olduğu görülmüştür. İki yöntem arasındaki bu farklılığa, parametrik olmayan regresyon analizinde değişkenler arasındaki ilişkinin önceden belirlenmiş bir doğrusal fonksiyonla sınırlanmayarak esneklik sağlanmış olmasının sebep olduğu değerlendirilmektedir.

Literatürde hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti kavramlarının ele alındığı çalışmalarda söz konusu kavramların birbirleri ile ilişkili oldukları ve bu ilişkinin iç içe geçtiği görülmektedir. Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetinin öncülü olduğu çalışmalar olduğu

gibi müşteri memnuniyetinin hizmet kalitesinin öncülü olduğu çalışmalar da bulunmaktadır (Hernon ve Nitecki, 2001). Çoğu araştırmacı kalitenin hizmet firmaları için benzersiz önemini tartışmış ve müşteri memnuniyetiyle olumlu ilişkisini göstermişlerdir (Jainve Gupta, 2004). Literatürde hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar, hizmet kalitesinin müşteri memnuniyetini sağlamak için önemli olduğunu vurgulamıştır (Başar, 2015: 40). Cristobal (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kütüphane hizmet kalitesi ile müşterilerin memnuniyeti arasında anlamlı bir doğrudan bağlantı olduğunu bildirilmiştir. Wang ve Shien (2006) tarafından Chang Jung Christian Üniversitesi kütüphanesinde yapılan çalışmada da hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu yönde ve anlamlı etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma neticesinde elde edilen bulguların kavramsal çerçevede ele alınan değişkenler arası ilişkilerle ve daha önce benzer konularda yapılan çalışma bulguları ile paralellik arz ettiği değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, literatüre ve daha önceki çalışma sonuçlarına paralel bir şekilde, algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışma kapsamında katılımcıların algıladıkları hizmet kalitesinin ve kullanıcı memnuniyetlerinin sosyo-demografik özelliklerine (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, üniversitedeki yıl, fakülte, kütüphaneyi kullanma sıklığı ve kütüphanenin web sitesini kullanma sıklığı) farklılık gösterme durumları da incelenmiştir. Gerçekleştirilen fark analizleri neticesinde algılanan kalitenin katılımcıların hiçbir sosyo-demografik özelliğine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kullanıcı memnuniyetinin ise eğitim durumu ve fakülteye göre anlamlı farklılık gösterdiği, diğer sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Eğitim durumu açısından bakıldığında; kullanıcı memnuniyeti puanlarının lisans öğrencilerinde yüksek lisans ve diğer öğrencilerden yüksek; yüksek lisans öğrencilerinin diğer öğrencilerden yüksek; diğer öğrencilerin doktora öğrencilerinden yüksek; akademik personelin diğer öğrencilerden yüksek olduğunu saptanmıştır. Eğitim durumu

açısından verileri incelediğimizde katılım sayısına göre kullanıcı memnuniyetinin paralellik gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte eğitim durumuna göre memnuniyet düzeylerinin farklı olması kütüphanede yer alan materyal sayısından kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin kütüphanede yer alan lisans bölümlerine yönelik materyaller yüksek lisansa yönelik materyallerden daha fazladır. Bu da farklılığın nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.

Fakülte açısından bakıldığında ise; kullanıcı memnuniyeti puanlarının eğitim fakültesi öğrencilerinin meslek yüksekokulu öğrencilerinden yüksek; sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin hukuk ve iletişim fakültesi öğrencilerinden yüksek; meslek yüksek okulu öğrencilerinin hukuk, GSM, iletişim ve diğer fakülte öğrencilerinden yüksek; İİSB fakültesi öğrencilerinin meslek yüksek okulu ve diğer fakülte öğrencilerinden yüksek olduğu saptanmıştır. Fakülteye göre memnuniyetin farklılaşmasının sebebi kütüphanede bulunan kitapların bölümlere hitap etme oranı ile ilgili olabilir. Örneğin eğitim bölümüne yönelik kitap sayısı sağlık bölümüne yönelik kitap sayısından fazladır diğer yandan Bölümlerin doğaları gereği kütüphaneden faydalanabilme düzeyleri değişiklik gösterebilir. Örneğin hukuk bölümündeki bir öğrenci sessiz bir kütüphanede mevzuat okuyabilir ve bundan memnun kalabilir. Ancak mimarlık öğrencisi kütüphaneden ziyade rahat çizim yaparken ses çıkartabileceği bir yerde olmak isteyebilir. Katılımcıların fakültelerine baktığımızda çoğunluğun eğitim fakültesi ve hukuk fakültesi olduğunu görüyoruz. Kütüphanenin kaynaklarını incelediğimiz bu iki fakülteye yönelik kaynakların çoğunlukta olduğunu ve ödünç alınma sayısının fazla olduğu söylenebilir. Bu da farklılığın nedenlerinden olarak kabul edilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Şu halde kütüphane yöneticileri için ziyaretçilerinin memnuniyetleri üzerinde etkisi olabilecek hizmet kalitesini artırıcı hususların dikkate alınması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yukarıda belirtilen araştırma sonuçlarından yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

Kullanıcıların memnuniyetinin sağlanması açısından sadece bilgi hizmeti değil, gerekli diğer hizmetlerin verilmesini sağlamak ve kolaylaştırmak (kütüphane içerisinde internet ve bilgisayar, sesli ve görsel yayınlar, uluslararası ve bilimsel yayınlar, vs.).

Kültür yuvası işlevi gören kütüphaneler, hizmetin kalitesini arttırmaya odaklanmalı ve memnuniyet oranının yükseltilmesi için çalışmalarda bulunmalıdır.

Kütüphane yönetimini üstlenen kişiler, web üzerinden kütüphaneye erişim sağlayan kullanıcılara yönelik alt yapının daha sağlam bir hale getirilmesi için çabalamalıdır.

Hizmet kalitesi noktasında gerekli araştırmaların yapılması ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti kavramları ve aralarındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Ancak müşteri memnuniyetinin sağlanması ve hizmetin kalitesinin ölçülmesi gerekmektedir. Bilhassa da bu konular üzerine akademik çalışma ve araştırmalara başlanmalıdır. Bu çalışma, özellikle kütüphanelerde hizmet kalitesi ölçümü konusunda ileriki yıllarda yapılacak çalışmalara literatür sağlayacaktır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların genellenebilmesi amacıyla çalışmanın farklı bir örnekleme yapılması bir öneri olarak sunulabilir. Ayrıca literatürde hizmet kalitesi ve kullanıcı memnuniyeti seviyelerini tespit etmek için değişik ölçekler bulunmaktadır. Başka bir çalışmada bu çalışmada kullanılan ölçeklerden farklı ölçekler de kullanılabilir. Bunun yanında, bu çalışmada algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılacak farklı bir çalışmada kullanıcı memnuniyeti üzerinde etkisi olan farklı değişkenler incelenebilir veya bu çalışmadaki modele farklı değişkenlerin de eklenmesiyle daha açıklayıcı sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca yine yapılacak farklı bir çalışmada, algılanan hizmet kalitesinin kullanıcı memnuniyeti dışında herhangi başka bir bağımlı değişken

üzerindeki etkisi de incelenebilir. Son olarak kesitsel olarak yürütülen bu çalışmadan farklı olarak boylamsal bir çalışma da yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Agho, A.O., Mueller, C.W. & Price, J.L. (1993). Determinants of employee job satisfaction: an empirical test of a causal model, *Human Relations*, 46 (8):1007-1027.
- Akbayrak, E. H., (2005), *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nde hizmet kalitesi ölçümü*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Awara, N. F. & Anyadighibe, J. A. (2014). An appraisal of strategies and challenges of services marketing in a globalized business environment, *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*, 2(9):32-40.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme”, *BEÜ SBE Dergisi*, 7(1):231-274
- Barutçu, S. (2002). *Hizmet sektöründe müşteri bağlılığının önemi ve müşteri bağlılığını sağlanmasında ilişki pazarlamasının rolü: Banka işletmelerinde bir uygulama*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Başar, B. (2015). *Kültür ve sanat faaliyetlerinde deneyimsel pazarlamanın müşteri sadakatine etkisi*, [Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi].
- Bayat, M., Baydaş, A. & Atlı, C. (2015). Hizmet sektörünün kavramsal tanımı ve ulusal ekonomilerdeki önemi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9):59-88.
- Bayuk, N.M.(2004). *Müşteri sadakati ve bankacılıkta müşteri sadakatinde sosyo-kültürel ve psikolojik faktörlerin rolü*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi].
- Brink, A. & Berndt, A. (2008). *Customer relationship management and customer service (3rd editon)*, Lansdowne: Juta and Co. Ltd. 37.

- Çelik, A. & Uçak, N. (1993). Üniversite Kütüphaneleri Üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2):115-121.
- Dagger, T. S. & Sweeny, J. C. (2006). The effect of service evaluations on behavioral intentions and quality of life, *Journal of Service Research*, 9(1): 3-18.
- Dale, B. G. Wiele, T. V. D. & Iwaarden, J. (2007). *Managing quality (5th edition)*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Grönroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications, *European Journal of Marketing*, 18(4):36-45.
- Grönroos, C. (1990). Relationship approach to marketing in service contexts: the marketing and organizational behavior interface, *Journal of Business Research*, 20(1):3-11.
- Kalidas, M. G. (2007). *Financial Services Marketing: A study on Marketing Practices of Banks in Kerala on Service Quality Dimensions*, [Master Thesis, University of Calicut].
- Keseroğlu, H. S. (2010). Bilginin bilgisi: kütüphane ve bilgibilim kuramı sorunsalı, [Elektronik Sürüm], *Türk Kütüphaneciliği*, 24 (4):685-704.
- Knowles, G. (2011). *Quality management (1st Edition)*, Bookboon.
- Koçoğlu, C. M. (2009). *Hizmet kalitesinin müşteri sadakati üzerindeki etkisi ve beş yıldızlı bir otel işletmesinde uygulama*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi].
- Kunts, P. & Lemming, J. (1996). *Managing service quality*. Paul Chapman Publishing Ltd.
- Levitt, T. (1986). *The marketing imagination*, Free Press.
- Libqual+TM Procedures Manual (2005) Association of Research Libraries: Washington, DC.
- Lovelock, C. & Wirtz, J. (2007). *Services marketing, people, technology, strategy (6th edition)*, Pearson, Prentice Hall.

- Lovelock, C. H. & Yip, G. S. (1996). Developing global strategies for service business. *California Management Review*, 38 (2), 64-86.
- Mucuk, İ. (2017). *Pazarlama ilkeleri (20. Baskı)*, Türkmen Kitabevi.
- Palaima, T. & Banytè, J. (2006). Marketing service relationships: the relative role of service quality, *Engineering Economics*, 1(46): 83-94.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. & Berry, L. (1994). Refinement and reassessment of the SERVQUAL scale, *Journal of Retailing*, 67(4):420.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. & Berry, L. (1991). Understanding customer expectations of service, sloan management review, *Sloan Management Review*, 39-48
- Poll, R. & Boekhorst, P. (1996). *Measuring quality: International guidelines for performance measurement in academic libraries*. München: K. G. Saur.
- Rukancı, F. & Anameriç, H. (2004). Bilgi toplumu ve toplumun bilgilenmesinde kütüphanelerin rolü. *Kütüphaneciliğin Destanı Uluslararası Sempozyumu*, 21-24 Ocak 2004, Ankara.
- Sencer, M. (1989). *Toplumbilimlerde yöntem (üçüncü basım)*, Beta Yayınları.
- Singh, A. (2016). Service quality models: A gap study, Macrothink Institute, *Business and Economic Research*, 6(1):464-480.
- Sriram, V.P. (2014). *Measurement of service quality, customer satisfaction, behavioural intention among the organized retail stores with reference to selected cities of tamil nadu*, [Doctoral Thesis, Kalasalingam Academy of Research and Education].
- Stuart, F. I. & Tax, S. S. (August 1995, February 1996) Planning for service quality: an interactive approach, *Journal of Service Management*. 7(4):58-75
- Tabak, Y. (2009). Bilgi ve belge merkezlerinde hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik bir uygulama: Marmara Üniversitesi Merkez Kütüphanesi örneği, [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi].

Wilson, L. A. (1995). Building the user-centred library, *RQ*, 34(3):297-302

Ylikoski, T. & Järvinen, R. (2011). Asiakkaan kokema arvo kilpailutekijänä finanssialalla.
(Customer Perceived Value Provides Competitive Advantage in Financial Sector),
FINVA, Helsinki

Zeithaml, V. A. Bitner, M. J. & Gremler, D.D. (2009). *Services marketing-integrating customer focus across the firm (7th Edition)*, McGraw- Hill, International Edition.

TÜKENMİŞLİK SENDROMU KONUSUNDA YAZILAN TEZLERİN KATEGORİK OLARAK İNCELENMESİ

The Categorical Investigation of Thesis on Burn Out Syndrome

Burcu YİĞİT

Dr., Bağımsız Araştırmacı, brcygt@hotmail.com İstanbul / TÜRKİYE,

<https://orcid.org/0000-0002-2071-0099>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1037014>

Yiğit, B., (2022), “Tükenmişlik sendromu konusunda yazılan tezlerin kategorik olarak incelenmesi”, *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 86-99.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 15.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.01.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, pek çok bilim dalına çalışma konusu olan ve pek çok bilim dalının odağında olan tükenmişlik sendromu konusunda yazılan tezlerin kategorik olarak incelenmesidir. Bu kapsamda, tükenmişlik sendromu konusunda Türkiye’de yazılmış olan erişime açık 140 teze erişilmiştir. Bu tezler, içerik analizi ile incelenmiştir. Yapılan içerik analizinde, tezlerin yayım yılları, üniversite isimleri, anabilim dalları, dilleri, türleri, enstitüler, danışman unvanları, tezlerdeki değişken sayısına göre sınıflandırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, en çok tezin 2019 yılında yayımlandığı; tezlerin en çok Beykent Üniversitesi’nde yazıldığı, anabilim dalı olarak İşletme Anabilim Dalı; tez dili olarak Türkçe, tez türü olarak yüksek lisans; enstitü bazında Sosyal Bilimler Enstitüsü; tez danışmanı unvanına göre Dr. Öğretim Üyesinin en çok olduğu; değişken sayısı olarak en çok iki değişkenli çalışıldığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik Sendromu, Tükenmişlik, İçerik Analizi

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the theses written on burnout syndrome categorically, which is the subject of study in many disciplines and the focus of many disciplines. In this context, it was reached 140 open access theses written in Turkey on burnout syndrome. These theses were evaluated by content analysis. In the content analysis, the theses were classified according to the publication years, university names, departments, theses’ languages, thesis types, institutes, thesis advisor titles, the number of variables in the theses. According to the results obtained, it has revealed that theses were mostly published in 2019; in Beykent University; in Business Department; Turkish as thesis language; master's degree as thesis type; Institute of Social Sciences on the basis of institute; Assistant Professor as the title of the thesis advisor; mostly with two variables.

Keywords: Burn Out Syndrome, Burn-Out, Content Analysis

GİRİŞ

Pek çok farklı bilim dalında çalışılan, iş yaşamında gün geçtikçe önem kazanan kavramlardan bir tanesi tükenmişlik sendromudur. Günümüzde giderek artan bir problem haline gelmektedir (Leitao vd., 2021: 4). Son bir buçuk yıldır ülkemizi ve Dünyayı saran COVID-19 süreci ile birlikte, tükenmişlik sendromu da giderek artış göstermiştir.

Tükenmişlik sendromu ilk olarak 1974 yılında Freudenberger tarafından ele alınmıştır (Leitao vd., 2021: 4). Daha sonrasında ise, 1981 yılında Maslach kavramı ele almış ve ölçek geliştirmiştir. Bunun yanı sıra Maslach kavramı, iş yerinde kronik stresin sonucu olarak tükenmişlik sendromunu tanımlamıştır (Weber ve Jaekel-Reinhard, 2000: 512).

Tükenmişlik sendromu, örgütsel verimliliği, kişilerin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyen, işe bağlı stres ve küresel bir kaygıdır (Carod-Artal ve Vazquez-Cabrera, 2013: 15). Dünya Sağlık Örgütü tükenmişlik sendromunu iş yerinde yönetilemeyen, kronik stresin sonucu olarak tanımlamaktadır. Tükenmişlik sendromu literatürde endişe (kaygı), depresyon, düşük tatmin ve bakım kalitesi ile ilişkilendirilmektedir (Magnavita vd., 2021: 2). Maslach vd., tükenmişlik sendromunu depresyondan farklı olarak iş yaşamında görülen duyarsızlaşma, duygusal tükenme (yorulma), kişisel başarıda düşme hissi olarak üç kategoride ele almıştır (Embriaco vd., 2007: 483).

Tükenmişlik sendromunun klinik semptomları yorgunluk, baş ağrısı, yeme bozukluğu, uyku sorunları, mide-bağırsak rahatsızlıkları, duygusal istikrarsızlık, diğer kişilere karşı katılıktır (Poncet vd., 2007: 698). Fiziksel yorgunluğa ek olarak, tükenmişlik sendromu kişilere karşı pozitif duygular ve sempatiden yoksun davranışlarda bulunma, duygusal yorgunluk ile bağdaştırılmaktadır (Maslach ve Pines, 1977: 101).

Tükenmişlik sendromuna ilişkin çalışmaların pek çoğu sağlık sektörüne aittir (Chirico vd., 2021: 118). Sağlıkçıların kariyerlerinin her döneminde yaşayabileceği bir sendromdur (Bridgeman vd., 2017: 576).

Bu çalışma, ülkemizdeki tükenmişlik sendromunun durumunun değerlendirilebilmesi amacıyla yapılmış ve erişime açık 140 tez çalışmaya dahil edilmiştir. Tezler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Tezlerin yayım yılları, üniversite isimleri, anabilim dalları, dilleri, türleri, enstitüler, danışman unvanları, tezlerdeki değişken sayısına göre sınıflandırma yapılmıştır.

TÜKENMİŞLİK SENDROMU

Pek çok farklı disiplinin odağında olan konulardan biri tükenmişlik sendromudur. İlk kez kavramı 1974 yılında Freudenberger ele almıştır (Rodrigues vd., 2018: 2; Leitaovd., 2021: 4). Freudenberger çalışmasında (1975) tükenmişlik sendromunu başarısızlık, yıpranma, enerji, güç ve kaynakların kişiyi yorması, yıpratması olarak tanımlamıştır (Freudenberger, 1975: 73). Tükenmişlik sendromu kişilerde başarısızlık duygusu, enerji ve güç kaybı, yıpranmışlık hissine sebep olmaktadır.

Tükenmişlik sendromunu yaşayanlarda konsantrasyon eksikliği, odaklanma sorunu, baş ağrısı, uyku bozukluğu, yorgunluk hissi, endişe duyma hali görülmektedir (Gil-Calderon vd., 2021: 2). Tükenmişlik sendromu yaşayan kişiler yaşantı ve başarılarından memnun ve mutlu değildirler (Akkoç vd., 2020: 3). Bunlara ek olarak, kişilerin yaşam kalitesini düşürmekte, fiziksel sağlığını da bozmaktadır (Afonso vd., 2021: 683). Tükenmişlik sendromu fiziksel yorgunluğun yanı sıra, kişilerin duygusal yorgunluk hissi yaşamaları, kişinin iş ile ilgili sempatik ve pozitif duygu, düşüncelerden uzak olmasıdır (Maslach ve Pines, 1977: 101). Tükenmişlik sendromu literatürde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kronik iş stresinin neden olduğu kişisel başarıda azalmanın kombinasyonu olarak değerlendirilmektedir (Bianchi vd., 2015: 1).

Kronik ve devam eden yorgunluk, psikiyatrik ve psikosomatik ve sosyal bozulmalar, agresiflik, ilgi ve konsantrasyonda eksilme, endişe, depresif ruh hali, kalp, mide ve bağırsak rahatsızlıkları tükenmişlik sendromunun belirtileri arasında yer almaktadır (Weber ve Jaekel-Reinhard, 2000: 514). Bunun yanı sıra, tükenmişlik sendromuna yakalanan kişiler uyku

bozuklukları, kronik ağrı sendromları, mide-kalp rahatsızlıkları yaşarlar (Bauer vd., 2003: 213).

Tükenmişlik ile birlikte kişisel başarıdaki azalma kişinin görev performansını düşürmekte, kişide mutsuzluk ve tatminsizlik yaratır (Montero-Marin vd., 2009: 1). Aynı zamanda kişilerde ciddi psikolojik ve fiziksel sağlık problemlerine sebep olmaktadır (Rodrigues vd., 2018: 2). Bu durum, kişinin verimliliğini de olumsuz etkilemektedir (Leiter, 1992: 110). Tükenmişlik yaşayan kişilerin hem psikolojik hem de fiziksel sağlıkları bozulmaktadır. Psikolojik sağlığın yanı sıra, pek çok fiziksel rahatsızlığa sebep olmaktadır. Bu durumun sonucunda kişiler gerek bireysel, gerekse kurumsal düzeyde etkilenmektedir. Kişiler ve kurumlarda olumsuz ve yıkıcı sonuçlara yol açmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, tükenmiş sendromu alanında Türkiye’deki tezlerin genel bir profilinin ortaya konması hedeflenmiştir. Buna yönelik olarak Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’ndeki tükenmişlik sendromu konusunda yazılan tezler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi, sistematik, objektif olan bir nitel araştırma türüdür. Aynı zamanda içerik analizinde kategoriler oluşturulmaktadır (Elo ve Kyngas, 2007: 108). Buna ek olarak içerik analizinde mevcut durumu değiştirmeye kalkmadan, hali hazırdaki mevcut haliyle betimlenmesi hedeflenmektedir (Bayram ve Yaylı, 2009: 359). YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde toplamda 141 tez bulunmaktadır. 1 tez erişime kapalı olduğundan dolayı 140 tez çalışmaya dahil edilmiştir. Anahtar kelime olarak “tükenmişlik sendromu” yazılmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Giderek günümüz iş dünyasında önem kazanmaya devam eden tükenmişlik sendromu kavramına yönelik olarak yapılan bu kategorik inceleme, gelecekte çalışma yapacak araştırmacılara ışık tutacak, yol gösterici ve destek olacaktır.

BULGULAR

Tablo 1’de tezlerin yıllara göre dağılımları verilmiştir. Tükenmişlik sendromu konusunda en çok tezin 2019 yılında (f=30) yazıldığı görülmüştür. Bunu sırasıyla 2018 (f=17) ve 2017 (f=15) yılları izlemektedir. Tezlerin yıllara göre dağılımları gözden geçirildiğinde, 2014 yılı ve sonrasında yazılan tez sayısında artış olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Tezin Yıllara Göre Dağılımları

Tezlerin Yayımlandığı Yıllar	Sıklık
2021	1
2020	9
2019	30
2018	17
2017	15
2016	10
2015	10
2014	10
2013	7
2012	5
2011	4
2010	9
2009	2
2008	1
2007	5
2006	3
2005	-
2004	1
2003	-
2002	-
2001	-
2000	-
1999	-
1998	1
Total	140

Tablo 2’de görüldüğü üzere, üniversite isimlerine göre en çok tez Beykent Üniversitesi’nde yazılmıştır. Beykent Üniversitesi’ni İstanbul Üniversitesi izlemiştir.

Tablo 2. Tezlerin Üniversite İsimlerine Göre Dağılımları

Tezlerin Yazıldığı Üniversite İsimleri	Sıklık
Beykent Üniversitesi	16
İstanbul Üniversitesi	7
Dokuz Eylül Üniversitesi	6
Dumlupınar Üniversitesi	6
Marmara Üniversitesi	6
Bahçeşehir Üniversitesi	5
Üsküdar Üniversitesi	5

Hacettepe Üniversitesi	4
Pamukkale Üniversitesi	4
İnönü Üniversitesi	4
Dicle Üniversitesi	4
İstanbul Okan Üniversitesi	4
Niğde Üniversitesi	3
Selçuk Üniversitesi	3
Trakya Üniversitesi	3
Gazi Üniversitesi	2
Adıyaman Üniversitesi	2
Maltepe Üniversitesi	2
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2
İstanbul Aydın Üniversitesi	2
Kocaeli Üniversitesi	2
Munzur Üniversitesi	2
İstanbul Gelişim Üniversitesi	2
Çukurova Üniversitesi	2
Ankara Üniversitesi	2
Anadolu Üniversitesi	2
Kafkas Üniversitesi	2
Adnan Menderes Üniversitesi	2
Gümüşhane Üniversitesi	1
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi	1
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi	1
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	1
Türk Hava Kurumu Üniversitesi	1
Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	1
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	1
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	1
Avrasya Üniversitesi	1
Balıkesir Üniversitesi	1
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	1
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	1
Toros Üniversitesi	1
Gaziantep Üniversitesi	1
İstanbul Ticaret Üniversitesi	1
Akdeniz Üniversitesi	1
Yeditepe Üniversitesi	1
Atılım Üniversitesi	1
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1
Kırıkkale Üniversitesi	1
Haliç Üniversitesi	1
Mersin Üniversitesi	1
Sağlık Bakanlığı	1
Ege Üniversitesi	1
Sakarya Üniversitesi	1
Başkent Üniversitesi	1
Yıldız Teknik Üniversitesi	1
Total	140

Tezlerin anabilim dallarına göre dağılımları tablosu incelendiğinde, en çok İşletme Anabilim Dalı'nda tez çalışıldığı tespit edilmiştir (Tablo 3). İşletme Anabilim Dalı sonrasında bu sırayı İşletme Yönetimi Anabilim Dalı izlemektedir.

Tablo 3. Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımları

Tezlerdeki Anabilim Daları	Sıklık
İşletme Anabilim Dalı	49
İşletme Yönetimi Anabilim Dalı	11
Aile Hekimliği Anabilim Dalı	6
Psikoloji Anabilim Dalı	5
Halk Sağlığı Anabilim Dalı	5
Anesteziyoloji ve Reanimasyon Anabilim Dalı	5
Klinik Psikoloji Anabilim Dalı	4
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı	4
Acil Tıp Anabilim Dalı	3
Psikiyatri Anabilim Dalı	3
Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı	3
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	2
Hemşirelik Anabilim Dalı	2
Afet Yönetimi Anabilim Dalı	1
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	1
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	1
Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı	1
Tıp Eğitimi ve Bilişim Anabilim Dalı	1
İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı	1
Sanat Yönetimi Anabilim Dalı	1
İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı	1
Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı	1
Spor Yönetimi Anabilim Dalı	1
Havacılık Anabilim Dalı	1
İç Hastalıkları Anabilim Dalı	1
Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı	1
Sağlık Kurumları İşletmeciliği ve Yöneticiliği Anabilim Dalı	1
Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı	1
İş Güvenliği ve Sağlığı Anabilim Dalı	1
Uluslararası Lojistik Anabilim Dalı	1
Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı	1
Genel cerrahi Anabilim Dalı	1
Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı	1
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1
İnsan Kaynakları Anabilim Dalı	1
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı	1
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı	1
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı	1
Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı	1
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı	1
Müzik Eğitimi Anabilim Dalı	1
Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Anabilim Dalı	1
Büro Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı	1
İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı	1
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı	1

Sosyal Bilimler Anabilim Dalı	1
Preventif Onkoloji Anabilim Dalı	1
İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı Anabilim Dalı	1
Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı	1
Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı	1
Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı	1
Total	140

Tablo 4 incelendiğinde, tezlerin yazım dillerine göre dağılımları bulunmaktadır. Türkçe dilinde yazılan tezlerin, İngilizce dilindeki tezlere göre oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Tezlerin Yazıldığı Dile Göre Dağılımları

Tezlerin Yazıldığı Dile Göre Dağılımlar	Sıklık
Türkçe	137
İngilizce	3
Total	140

Tablo 5'te tezlerin türlerine yer verilmiştir. Yoğunluğun yüksek lisans tezlerinde olduğu göze çarpmaktadır. Sonrasında bu sırayı tıpta uzmanlık tezleri izlemektedir.

Tablo 5. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Tezlerin Türleri	Sıklık
Yüksek Lisans	114
Tıpta Uzmanlık	24
Doktora	2
Total	140

Tezlerin enstitü bazında dağılımlarına bakıldığında, en çok Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tezin olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 6). Bu sırayı sırasıyla Tıp Fakültesi ve Sağlık Bilimler Enstitüsü takip etmektedir.

Tablo 6. Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımları

Tezlerin Yazıldığı Enstitüler	Sıklık
Sosyal Bilimler Enstitüsü	90
Tıp Fakültesi	21
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	15
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	5
Eğitim Araştırma Hastanesi	4
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	3
Fen bilimleri Enstitüsü	1

Adli Tıp Enstitüsü	1
Total	140

Tablo 7’de tez danışmanlarının unvanlarına göre dağılımlar verilmiştir. Tablo incelendiğinde, tez danışman unvanlarının sayılarının birbirine yakın olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Tezlerin Danışman Unvanlarına Göre Dağılımları

Tez Danışmanlarının Unvanları	Sıklık
Prof. Dr.	49
Doç. Dr.	40
Dr. Öğretim Üyesi	51
Total	140

Tezlerde çalışılan değişken sayısına göre dağılımlar gözden geçirildiğinde, en çok iki değişkenli çalışılan tezlerin mevcut olduğu görülmüştür (Tablo 8). Daha sonra ise tek değişkenli çalışmaların sayıca çok olması dikkat çekmektedir.

Tablo 8. Tezlerde Çalışılan Değişken Sayısına Göre Dağılımlar

Tezlerde Çalışılan Değişken Sayısı	Sıklık
Tek Değişken	48
İki Değişken	67
Üç Değişken	20
Dört ve Üzeri Değişken	5
Total	140

SONUÇ VE TARTIŞMA

Tarihsel geçmişi 1970’li yıllara dayanan tükenmişlik sendromu olgusu günümüz iş yaşamının gerçeği ve kaçınılmazıdır. Bunun yanı sıra, tükenmişlik sendromu günümüzde bir sorun ve problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde son yıllarda yazılan tez sayısı artış göstermiştir. Bu çalışmada YÖK Ulusal Tez Merkezi’ndeki tezlerin kategorik olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre, tükenmişlik sendromu konusunda en çok tez 2019 yılında (f=30) karşımıza çıkmaktadır. Tezlerin yıllara göre dağılımlarına bakıldığında, 2014 yılı ve sonrasında yazılan tez sayısında artış dikkat çekmektedir. Tükenmişlik sendromuna ait tezlerin en fazla yapılmış olduğu yılın 2019 olması ülkemizde konuya ait duyarlılık, farkındalık ve konuya

verilen önemin pik yaptığı zaman olarak değerlendirilmiştir. Kanımızca temel neden konuya olan ilgi ve önem, giderek yaşantımızda her alanda yer alan tükenmişlik sendromunun ta kendisidir.

Üniversite isimlerine göre incelendiğinde, en çok tezin Beykent Üniversitesi'nde (f=16) yazıldığı ortaya konmuştur. Beykent Üniversitesi'nden sonra en çok tez İstanbul Üniversitesi'nde (f=7) yazılmıştır. Konunun en çok Beykent Üniversitesi'nde araştırılma nedeninin akademisyen kadrosunun konuya olan ilgisinden kaynaklandığı düşünülmüştür. İstanbul genelinde bulunan üniversitelerde konunun ele alınması ise bir metropolün yarattığı özel güçlükler nedeniyle tükenmişlik sendromuna olan ilginin fazlalığı şeklinde yorumlanmıştır.

Anabilim dalı bazında değerlendirildiğinde, pek çok anabilim dalının tükenmişlik sendromu konusuna ilgi duyduğu belirlenmiştir. En çok İşletme Anabilim Dalı'nda (f=49) konunun çalışıldığı ortaya konmuştur. İşletme Anabilim Dalı sonrasında bu sırayı İşletme Yönetimi Anabilim Dalı (f=11) takip etmektedir. Tezlerin en fazla İşletme Anabilim Dalı ve ardından İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda yapılmış olması hayatın her alanında etkin olabilecek tükenmişlik sendromu konusuna en çok bu alanların odaklandığını düşündürmektedir.

Tezlerin yazım dillerine göre dağılımları değerlendirildiğinde, Türkçe dilindeki tezler (f=137) çoğunluktadır. Buradan hareketle, tez öğrencilerinin anadillerinde tez yazmayı tercih ettikleri ya da ilgili olan okulların yönetmelikleri gereği olduğu yorumu yapılabilir.

Tezlerin türlerine göre incelendiğinde, tezler yüksek lisans, tıpta uzmanlık ve doktora tezlerinden oluşmaktadır. Yoğunluğun yüksek lisans tezlerinde (f=114) olduğu göze çarpmaktadır. Sonrasında bu sırayı tıpta uzmanlık tezleri (f=24) izlemektedir. Tükenmişlik sendromuna ilişkin tezlerin tıpta uzmanlık tezlerinde (Psikiyatri bölümü) de tercih edildiği dikkat çekmektedir.

Enstitülere göre dağılımlar değerlendirildiğinde, en çok Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (f=90) tezin olduğu gözlemlenmiştir. Bu sırayı sırasıyla Tıp Fakültesi (f=21) ve Sağlık Bilimler Enstitüsü (f=15) takip etmektedir. İlgili konu Sosyal bilimlerin odak alanı olmasına karşılık, Tıp Fakültesi ve sağlık alanında da konuya ilginin fazla olduğu görülmüştür.

Tez danışmanlarının unvanlarına göre dağılımları gözden geçirildiğinde, sayıların birbirine yakın olduğu görülmüştür. Tez öğrencileri en çok Dr. Öğretim Üyesi unvanlı danışmanları (f=51) tercih etmişlerdir. Tez danışmanlarının unvanlarına göre değerlendirildiğinde, sayıların birbirine yakın oluşu akademisyenlerin tüm kıdemlerde konuya ilgisinin olduğunu göstermiştir.

Çalışılan değişken sayısına göre dağılımlara bakıldığında, en çok iki değişkenli (f=67) çalışılan tezlerin mevcut olduğu görülmüştür. Daha sonra ise tek değişkenli (f=48) çalışmaların sayıca çok olduğu dikkat çekmektedir. Tez öğrencileri tezlerinde daha çok ikili ve tekli değişkenli çalışmayı tercih etmişlerdir.

Bu çalışmadaki kategorik incelemeler ışığında, günümüzdeki COVID-19 sürecini de göz önünde tutarak önümüzdeki yıllarda yazılacak tezler ve yapılacak akademik çalışmaların sayıca artacağı öngörülmektedir. Çalışmamızın mevcut çalışmaların içeriğinin topluca değerlendirilmesi ve eksik alanları işaret etmesi açısından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Afonso, A.M., Cadwell, J.B. (2021). Burnout rate and risk factors among anesthesiologists in the United States, *Anesthesiology*, 134(5), 683-696.

Akkoç, İ., Okun, O., Türe, A. (2020). The effect of role-related stressors on nurses' burnout syndrome: the mediating role of work-related stress, *Perspectives in Psychiatric Care*, 1-14.

- Bauer, J., Hafner, S., Kachele, H., Wirsching, M., & Dahlbender, R.W. (2013). The burnout syndrome and restoring mental health at the working place, psychotherapie: Pyschosomatik, *Medizinische Psychologie*, 53(5), 213-222.
- Bayram, M., & Yaylı, A. (2009). Otel web sitelerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 347-379.
- Bianchi, R., Schonfeld, I.S., Laurent, E. (2015). Is it time to consider the “burnout syndrome” a distinct illness?, *Frontiers in Public Health*, (3), 1-3.
- Bridgeman, P.J., Bridgeman, M.B., Barone, J., (2017). Burnout syndrome among healthcare professionals, *American Journal of Health-System Pharmacy*, (74), 576-581.
- Carod-Artal, F.J., Vazquez-Cabrera, C. (2013). Burnout syndrome in an international setting. In: Bahrer-Kohler, S. (Eds.) *Burnout For Exports* (s. 15-35). Springer.
- Chirico, F., Crescenzo, P., Sacco, A., Ricco, M., Ripa, S., Nucera, G., Magnavita, N. (2021). Prevalence of burnout syndrome among italians volunteers of the red-cross: a cross-sectional study. *Industrial Health*, 59, 117-127.
- Elo, S., Kyngas, H. (2007). The qualitative content analysis process, *Journal of Advanced Nursing*, May 2008, 107-115.
- Freudenberger, H. J. (1975). The staff burnout syndrome in alternative institutions. psychotherapy: Theory, *Research and Practice*, 12(1), 73-82.
- Embriaco, N., Papazian, L., Kentish-Barnes, N., Ponchard, F., & Azoulay, E. (2007). Burnout syndrome among critical care healthcare workers. *Current Opinion in Critical Care*, (13), 482-488.
- Gil-Calderon, J., Alonso-Molero, J., Dierssen-Sotos, T., Gomez-Acabo, I., & Llorca, J. (2021). Burnout syndrome in Spanish medical students, *BMC Medical Education*, (21), 231, 1-7.

- Leitao, J., Pereira, D., & Gonçalves, A. (2021). Quality of work life and contribution to productivity: assessing the moderator effects of burnout syndrome, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2425), 1-20.
- Leiter, M. P. (1992). Burnout as a crisis in self-efficacy: Conceptual and practical implications, *Work & Stress*, 6(2), 107-115.
- Magnavita, N., Chirico, F., Garbarino, S., Braggazi, N. L., Santacroe, E., & Zaffina, S. (2021). SARS/MERS/SARS COV-2 Outbreaks and burnout syndrome among healthcare workers. An umbrella systematic review, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, (18), 4361. doi: 10.3390/ijerph18084361
- Maslach, C., & Pines, A. (1977). The burn-out syndrome in the day care setting, *Child-Care Quarterly*, 6(2), 100-113.
- Montero-Marin, J., Garcia-Campaye, J., Mosquera Mera, D., & Lopez del Hoyo, Y. (2009). A new definition of burnout syndrome based on farber's proposal, *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*, 4(31), 1-17.
- Poncet, M.C., Toullic, P., Papazian, L., Kentish-Barnes, N., Timsit, J., Pochard, F., Chevret, S., Sclimmer, B., & Azoulay, E. (2007). Burn out syndrome in critical care nursing staff. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*, 175(2007), 698-704.
- Rodrigues, H., Cobucci, R., Oliveira, A., Cabral, J.V., Medeiros, L., Gurgel, K., Souza, T., & Gonçalves, A.K. (2018). Burnout syndrome among medical residents: a systematic review and meta analysis. *PLoS ONE*, 13 (11), 1-17.
- Weber, A., & Jaekel-Reinhard, A. (2000). Burn-out syndrome: A disease of modern societies?, *Occupational Medicine*, 50 (7), 512-517.
- Yükseköğretim Kurumu (2021). www.tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/, Erişim Tarihi: 10.08.2021.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Bibliometric Analysis of Sustainable Supply Chain Management Studies

Zeynep ERGEN IŞIKLAR

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Sivil Havacılık Meslek Yüksekokulu, Havacılık
Yönetimi Bölümü, zeynepergen@selcuk.edu.tr Konya/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-6223-2227>

Ceren YEŞİLTUNA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim
Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim dalı ceren.yesiltuna@hotmail.com Konya/Türkiye
<https://orcid.org/0000-0002-5170-1689>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1038299>

Ergen Işıklar, Z. & Yeşiltuna, C., (2022). “Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi
çalışmalarının bibliyometrik analizi”, *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 100-120

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 18.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.12.2021

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

* Bu çalışma 10-11 Aralık 2021 tarihlerinde düzenlenen International Sustainable Business and Economic Strategies Congress-Uluslararası Sürdürülebilir İşletmecilik ve Ekonomi Stratejileri Kongresinde özet olarak sunulan “Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi” isimli bildirinin genişletilmiş halidir.

ÖZ

Günümüzde sürdürülebilir politikalar çerçevesinde yürütülen iş süreçleri rekabet avantajı elde edebilme noktasında işletmeler için stratejik bir araç konumuna gelmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilirliğin bir işletmenin fonksiyonları için ne kadar önem arz ettiği de karşımıza çıkmaktadır. Sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşüm süreçlerinin getirdiği sosyal sorumluluk, çevre bilinci, iklim değişikliği vb. yenilikler sürdürülebilirlik kavramını ön plana çıkaran en önemli etkenler arasında yer almaktadır. Tedarik zinciri yönetiminde de müşteri için değer üretebilmek ve zincirin paydaşları arasında uzun vadeli stratejik ilişkiler kurabilmek adına işletmelerin sürdürülebilir politikalar izlemeleri gerekmektedir. Tedarik zinciri yönetiminde sürdürülebilirlik algısı üzerine kurulan alıcı-tedarikçi ilişkilerinin işletmelerin uzun vadeli strateji planlarının performansını da arttırdığını söylemek mümkündür. Bütün bu durumlar sürdürülebilirlik üzerine yapılan çalışmaların artmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin teorik çerçevesini ve bu alanda 2000 yılından günümüze yapılan çalışmaları inceleyerek bibliyometrik özelliklerin belirlenmesi yoluyla sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusundaki eğilimleri belirlemektir. Çalışmada Web of Science veri tabanında yer alan Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi konulu 977 makale seçilen kriterler çerçevesinde incelenmiş ve bibliyometrik analize tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi, Tedarik Zinciri Yönetimi

ABSTRACT

Today, business processes carried out within the framework of sustainable policies have become a strategic tool for businesses to gain competitive advantage. In this context, we see how important sustainability is for the functions of a business. Innovations such as social responsibility, environmental awareness, climate change, etc. brought by social, economic and

environmental transformation processes are among the most important factors that bring the concept of sustainability to the forefront. In supply chain management, businesses need to follow sustainable policies in order to create value for the customer and to establish long-term strategic relationships among the stakeholders of the chain. It is possible to say that the buyer-supplier relations built on the perception of sustainability in supply chain management also increase the performance of the long-term strategy plans of the businesses. All these situations have led to an increase in studies on sustainability. In this context, the main purpose of the study is to examine the theoretical framework of sustainable supply chain management and the studies carried out in this field since 2000 and to determine the trends in sustainable supply chain management by determining bibliometric features. In the study, 977 articles on Sustainable Supply Chain Management in the Web of Science database were examined within the framework of selected criteria and subjected to bibliometric analysis.

Keywords: Bibliometric Analysis, Sustainable Supply Chain Management, Supply Chain Management

GİRİŞ

İşletmelerin mevcut rekabet ortamında verimliliklerini ve performanslarını arttırabilmelerinin en önemli yollarından birisi uzun süreli alıcı-tedarikçi ilişkisi kurabilmektir. Tedarik zinciri yönetimindeki tarafların birbirleriyle olan ilişkileri işletmelerin stratejik başarı göstermesi konusunda önemli bir durumdur. Günümüzdeki başarılı işletmelerin birçoğu tedarik zinciri yönetiminin sağlam temeller çerçevesinde sürdürülebilmesi için alıcı-tedarikçi ilişkisine önem vermektedirler. Tedarik zinciri genel olarak mal ya da hizmetlerin tedarikçi işletmeden alıcılara doğru olan hareketler bütünü olarak ifade edilirken, tedarik zinciri yönetimi ise tedarikçiden alıcıya doğru mal veya hizmetlerin doğru yer, zaman ve fiyata en kısa sürede ulaşması olarak ifade edilebilir.

İşletmeler uzun vadede rakiplerinden ön planda olabilmek ve tedarik zincirinde alıcı-tedarikçi ilişkisini sağlam temeller çerçevesinde kurabilmek adına sürdürülebilir politikalar izleme eğiliminde bulunmaktadır. Bu durum tedarik zincirinde sürdürülebilirliği ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi paydaşların ve müşterilerin ihtiyaçlarından türetilen, sürdürülebilir kalkınmayı, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutların hepsini dikkate alan aynı zamanda tedarik zinciri boyunca işletmeler arasında sermaye, malzeme ve bilgi akışlarının devamlılığını sağlayan iş birliği yönetimidir (Govindan, vd., 2015: 113).

Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın temel amacı sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin teorik çerçevesini ve bu alanda 2000 yılından günümüze yapılan çalışmaları inceleyerek bibliyometrik özelliklerin belirlenmesi yoluyla sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusundaki eğilimleri belirlemektir. Çalışmada Web of Science (WoS) veri tabanında yer alan sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu 977 makale seçilen kriterler çerçevesinde ve bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Çalışmanın girişinin bulunduğu bölümden sonraki bölümde sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi kavramına değinilerek bu konuda yapılan bibliyometrik analiz çalışmaları özet halinde sunulmuştur. Çalışmanın daha sonraki bölümü olan yöntem bölümünde ise verilerin nereden, nasıl ve ne şekilde elde edildiğine değinilerek bibliyometrik analiz kısaca açıklanmış, elde edilen veriler SPSS 21 paket programında frekans analizi ile yorumlanarak tablolalaştırılmıştır. Son bölüm olan tartışma ve sonuç bölümünde ise çalışmadan elde edilen veriler ve bilgiler yorumlanarak gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin etkili olabilmesi için sürdürülebilir uygulamalar, uygun politikalar ve bunlara uygun hedefler işletmeler tarafından belirlenmelidir (Silvestre, 2015: 159). İşletmeler politikalarını doğru belirledikleri takdirde sürdürülebilir tedarik zincirini

etkili yönetebilmektedirler. İşletmelerin sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi hedefleri ile ters tedarik zinciri yönetimi ve kapalı tedarik zinciri yönetimi hedefleri birbirleri ile yakından alakalıdır (Eskandarpour, vd., 2015: 14). Bu bağlamda ters tedarik zinciri yönetiminde ve kapalı tedarik zinciri yönetiminde uygulanan politikaların, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi içinde uygulanmasının doğru olduğunu söylemek mümkündür. Hussain, Awas ve Tiwari, (2015) yılındaki çalışmalarında ele alınan çeşitli sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi alternatiflerini sunmuşlardır. Bu alternatiflerin değerlendirilebilmesi tedarik zinciri yönetiminin sürdürülebilirliği açısından önem teşkil etmektedir. Bu durum aynı zamanda sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin ne kadar önemli olduğunu desteklemektedir.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi bir işletmenin tedarik zinciri faaliyetlerinin uzun süreli ekonomik performansını geliştirmek adına, tedarik zinciri yönetimi tarafları arasında iş süreçlerinin sistematik koordinasyonunda sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflerinin stratejik entegrasyonu ve sürekliliğinin sağlanmasıdır (Rodríguez, vd., 2016: 519). Tedarik zincirindeki sürdürülebilirlik çabalarına olan ilgi büyümeye devam etmektedir ve genellikle daha fazla sürdürülebilir olma çabalarının ekonomik faydaya sebep olacağı varsayılmaktadır (Gillespie ve Rogers, 2016: 36). Bu durum sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimini, zincirden katma değeri olmayan faaliyetleri azaltmaya, hatta ortadan kaldırmaya itmiş ve işletmelerin rekabet avantajını geliştirmeye teşkil etmiştir (Bag ve Anand, 2016: 472). Bu bağlamda işletmeler aralarında oluşan rekabette, öne planda olabilmek adına tedarik zinciri yönetimi politikalarında sürdürülebilir çabalar gösterme eğiliminde bulunmuşlardır.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi hem kurumsal sosyal sorumluluk hem de yeşil tedarik zinciri yönetiminin hedeflerini birleştirerek, işletmelerin çevresel hedeflerine, ekonomik hedeflerine ve toplumsal hedeflerine istenilen düzeyde ulaşmasına ve bunun sonucunda da paydaşların gözünde işletmelerin imajlarının artmasına yardımcı olmaktadır (Das, 2018: 2). Bu bağlamda yürütülen hükümet düzenlemeleri, müşteri beklentileri ve yeşil ürünler için alıcılara

uygulanmış baskılardan dolayı çevresel sürdürülebilirlik, sosyal sürdürülebilirlik ve yeşil tedarik konuları tedarik zinciri yöneticileri ve araştırmacılar arasında giderek daha da popülerlik kazanmıştır (Moktadir, vd., 2018: 2). Literatürde yapılan incelemeler sonucunda sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusunda bibliyometrik analiz yapılan çalışmalar aşağıdaki tablo 1’de yer aldığı şekliyle özetlenmiştir.

Tablo 1. Bibliyometrik Analiz Literatür Taraması Özeti

YAZAR(LAR)	KRİTERLER	AMAC
Kumar & Kushwaha (2015)	Yayın Yılı, Yazar, Atıf Sayısı, Ülke, Makale Baş Ortalama Atıf Sayısı, Makale Uzunluğu	Çalışmanın yapıldığı yıl baz alınarak son 10 yılda Social Science Citation Index’te indekslenen ‘‘Supply Chain Management: An International Journal’’ isimli dergide yayınlanan tedarik zinciri yönetimi konularının bibliyometrik analiz ile değerlendirilmesidir.
Ahi, vd. (2016)	Yayın Yılı, Dergi, Enerji Ölçütleri	Yeşil tedarik zinciri yönetiminde ve sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminde enerji ile ilgili sorunları ele almak için kullanılan ölçütleri belirlemek ve bibliyometrik analize tabii tutmaktır.
Movahedipour, vd. (2016)	Yayın Yılı, Dergi, Yazar, Bağlı Olunan Kurum ve Ülkesi, Araştırma Başlığı, Anahtar Kelime, Alıntı Sayısı	Gelecekteki araştırmalara yönelik ortaya çıkacak olan araştırma alanını belirlemek için tedarik zinciri yönetiminde optimizasyonla ilgili mevcut durum araştırmalarını bibliyometrik analiz çerçevesinde incelemektir.
Ye (2019)	Atıf Sayısı, Ülke, Anahtar Kelime, Araştırma Alanı, Alıntı Sayısı, Yüksek Atıf Alan Yazarlar, Dergi Adı	Sosyal ağ perspektifinden tedarik zinciri yönetiminin ele alınması ve 2003’ten 2018’e kadar WoS veri tabanındaki tedarik zinciri yönetimi çalışmalarını bibliyometrik analiz çerçevesinde incelemektir.
Muñoz-Villamizara, vd. (2019)	Yayın Yılı, Alan, En Fazla Makale Sayısına Sahip Dergiler, Kaynak, Kurum, Ülke, Alıntı Sayısı	Sürdürülebilirlik ve dijitalleşme alanında tedarik zinciri yönetimine ilişkin yapılmış ve Scopus veritabanında 2002-2018 yılları arasında yayımlanmış olan bilimsel araştırmaları bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemektir.
Schinckus, vd. (2019)	Anahtar Kelime, Dil, Belge Tipi, Yayın Yılı	Tedarik zinciri yönetiminde kurumsal sosyal sorumluluğun önemini incelemeyi amaçlayan makalede 2006-2016 arasında KSS, KV, TZY anahtar kelimeleri ile lojistik ve TZY’de KSS’un artan önemini göstermektedir.
Borregan-Alvarado, vd. (2020)	Belge Tipi, Yayın Yılı, Ülke, Kurum, Yazar, Alan, Anahtar Kelime, TZY İle İlgili Anahtar Kelimelerin Görüldüğü İlk Yıllar	Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi kapsamında endüstri 4.0 ve modern üretimin eğilimlerini bibliyometrik analiz çerçevesinde incelemektir.

Nimsai, vd. (2020)	Ülke, Yayın Yılı, Atıf Sayısı, Belge Sayısı, Dergi Adı, Yazar, Alıntılanma Sayısı, Anahtar Kelime	Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin kapsamını ve gelişimini incelemek ve STZY konusunda ortaya çıkan konuları vurgulamak ve bibliyometrik analiz ile bu durumların ayrımını yapmaktır.
Zhang, vd. (2020)	Yayın Yılı, Yazar, Dergi, Ülke, Kurum, Anahtar Kelime, Alıntılanma Sayısı	Büyük veri çerçevesinde sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi literatürünü taramak ve bibliyometrik analizini yapmaktır.
Marty (2021)	Yayın Yılı, Makale Sayısı, Yazar, Dergi Adı, Atıf Sayısı	Literatürde müşterilerin, tüketicilerin ve kullanıcıların tedarik zinciri yönetimine entegrasyonu konusunda yaptıklarını değerlendirmek ve alt aktörlerin entegrasyonunu bibliyometrik analiz çerçevesinde incelemektir.
Rejeb, vd. (2021)	Scopus ve Wos'ta Yer Alan Yayın Sayısı, Yayın Yılı, Ülke, Dergi Adı, Yöntem, Anahtar Kelime, Atıf	Helal gıda tedarik zincirinin sürdürülebilirliğini incelemek ve helal gıda tedarik zincirlerinin sürdürülebilirlikle ilişkilerini ele alan akademik çalışmaların eksikliğini giderebilmek için literatür taraması ve bibliyometrik analiz yapmaktır.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi çalışmalarının artmış olması ve literatürde önem kazanması bu konuda yapılan çalışmaların incelenmesi gerekliliğini meydana getirmektedir. Bu bağlamda literatürde yapılan bibliyometrik analiz çalışmalarının ne kadar önemli olduğu karşımıza çıkmaktadır.

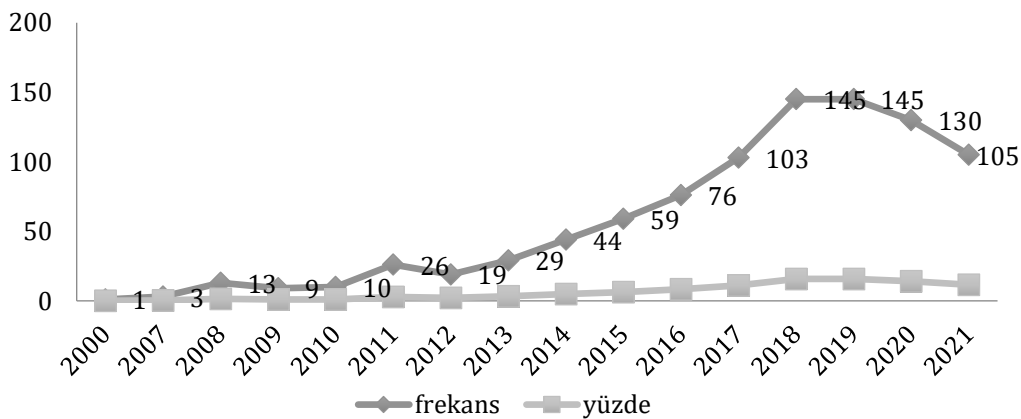
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi “sürdürülebilirlik” kavramının artan önemine paralel olarak yıllar itibariyle araştırmacıların ilgi odağında olan ve özellikle yabancı literatürde çok yer bulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan konu ile ilgili yerli literatür tarandığında STZY üzerine kavramsal inceleme yapan çalışmaların az olması dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın özellikle yerli literatüre kavramsal çerçevede bir katkı sağlaması beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin teorik çerçevesini ve bu alanda 2000 yılından günümüze yapılan çalışmaları inceleyerek bibliyometrik özelliklerin belirlenmesi yoluyla sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusundaki eğilimleri belirlemektir.

Bibliyometrik analiz veri tabanlarında yer alan ve belirli konular üzerine yayınlanmış tüm araştırmaları analiz etmeye yarayan bir yöntemdir. Yöntemde veri tabanlarında yer alan araştırmalar buralardan elde edilebilen, yazar bilgisi, çalışma künyesi, açık erişim tanımlaması, anahtar kelime vb. kriterler bağlamında sınıflandırılarak incelenen araştırma konusu ile ilgili genel çerçeveyi sunarak güncel trendler hakkında bilgi veren kütüphane ve bilgi bilimi alanı ile ilgili nicel bir araştırma yöntemidir (Merigó ve Yang, 2017).

Çalışmada bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilecek veriler Web of Science (WoS) veri tabanından çekilmiştir. Bu kapsamda veri tabanında ‘‘Sustainable Supply Chain Management’’ anahtar kelimesi ile genel arama yapılmış ve toplam 977 çalışmaya rastlanmıştır. Bu tarama için Web of Science çalışmaları 1975 yılından itibaren listelenmiştir. Tarama sonuçları tüm kriterler bağlamında indirilmiş ve toplamda 16 kritere göre çalışmaların özelliklerinin belirlendiği görülmüştür. 16 kriter içerisinde bu çalışmanın amacı ve konu ile ilgili çalışan uzman akademisyen görüşleri doğrultusunda seçilen 12 tanesi bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmada incelenen 12 kriter; Yayın yılı, yayınlanan yer, yayınlanan kaynak adı, yayın dili, yayın türü, WoS CORE veri tabanında alınan atıf sayısı, tüm veri tabanlarında alınan atıf sayısı, sayfa sayısı, WoS kategorisi, araştırma alanı, açık erişim kategorisi ve anahtar kelime olarak belirlenmiştir.

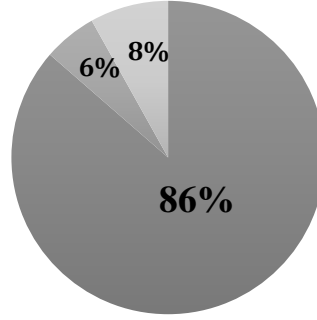
BULGULAR

Şekil 1. Çalışmaların Yayın Yılına Göre Dağılımı

Şekil 1’de görüldüğü üzere 2000’li yıllarda başlayan sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmalar yıllar itibariyle hızlı bir şekilde artmıştır. Buna göre son 3 yılda ortalama 130’un üzerinde konu ile alakalı araştırma yapıldığı görülmektedir.

■ Dergi 844 ■ Kitap 54 ■ Konferans 79

Şekil 2. Çalışmaların Yayınlandığı Yere Göre Dağılımı

Şekil 2’ye göre sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların %86,4’lük önemli bir kısmının dergilerde yayınlanan kapsamlı çalışmalar olduğu görülmektedir. Diğer yandan konu ile alakalı yayınlanan kitapların azlığı (%5,5) dikkat çekmektedir.

Tablo 2. Çalışmaların Yayınlandığı Kaynağa Göre Dağılımı

KAYNAK İSMİ	FREKANS	YÜZDE (%)
Journal of Cleaner Production	111	11,4
Sustainability	85	8,7
Supply Chain Management-An International Journal	35	3,6
International Journal of Production Economics	30	3,1
International Journal of Operations & Production Management	24	2,5
Business Strategy and the Environment	23	2,4
International Journal of Production Research	23	2,4
Resources Conservation and Recycling	23	2,4
Journal of Supply Chain Management	19	1,9
International Journal of Physical Distribution & Logistics Management	18	1,8
Sustainable Production and Consumption	16	1,6
Journal of Business Ethics	14	1,4
Sustainable Supply Chain Management: Practical Ideas for Moving Towards Best Practice	13	1,3
Production Planning & Control	12	1,2
Transportation Research Part E-Logistics and Transportation Review	11	1,1
Computers & Industrial Engineering	10	1

Tablo 2'ye göre genel olarak sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların üretim ve işlemler yönetimi, temiz üretim, tedarik zinciri, çevre vb. konularda yapılan araştırmaları yayınlayan kaynaklarda yapıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili en çok yayın %11,4'lük oranla Journal of Cleaner Production isimli dergide yer almaktadır.

Tablo 3. Çalışmaların Yayın Diline Göre Dağılımı

YAYIN DİLİ	FREKANS	YÜZDE (%)
İngilizce	968	99,1
İspanyolca	1	0,1
Portekizce	5	0,5
Türkçe	3	0,3
TOPLAM	977	100

Tablo 3'e göre sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların tamamına yakını İngilizce dilinde yayınlanmaktadır. Bu sonucun tablo 4'te yer alan kaynakların yayın kabul koşulları ile paralel olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımı

ÇALIŞMA TÜRÜ	FREKANS	YÜZDE (%)
Bildiri	79	8,1
Değerlendirme (Review)	94	9,7
Düzeltilme	1	0,1
Editöryal Materyal	15	1,5
Haber	1	0,1
Kitap	1	0,1
Kitap İncelemesi	1	0,1
Konferans Özeti	1	0,1
Makale	667	68,6
Makale; Açık Erişim	58	6,0
Makale; Bildiri	6	0,6
Makale; Kitap Bölümü	48	4,9
TOPLAM	972	100

Tablo 4'e göre sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların %74,6'sı makale (ve/veya açık erişim), %9,7'si değerlendirme ve %8,1'i bildiri olarak yayınlanmıştır. Ayrıca çalışmaların %4,9'u hem kitap bölümü hem makale, %0,6'sı da hem bildiri hem makale olarak yayınlanmıştır.

Tablo 5. Çalışmaların WoS CORE Veri Tabanında Aldığı Atıflara Göre Dağılımı

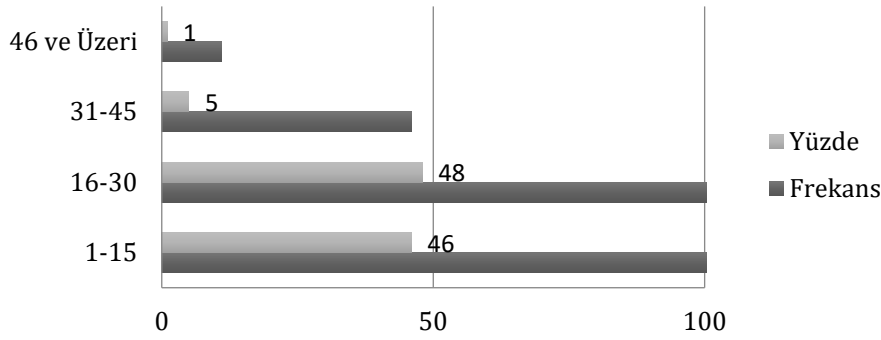
WOS CORE VERİ TABANINDAKİ ATIFLAR	FREKANS	YÜZDE (%)
1	85	10,43
2	61	7,49
3	32	3,93
4	40	4,91
5	25	3,06
6	21	2,57
7	23	2,82
8	21	2,57
9	21	2,59
10	15	1,84
11 ve Üzeri	471	57,79
TOPLAM	815	100

Tablo 5'e göre çalışmaların 815 tanesi WoS CORE kategorisindeki yayınlarda atıf almıştır. Çalışmaların %57,79'u 11 ve üzeri sayıda nitelikli atıf almıştır.

Tablo 6. Çalışmaların Tüm Veri Tabanlarında Aldığı Atıflara Göre Dağılımı

TÜM VERİ TABANLARINDAKİ ATIFLAR	FREKANS	YÜZDE (%)
0	161	16,48
1	83	8,50
2	63	6,45
3	31	3,17
4	39	4
5	25	2,56
6	23	2,35
7	23	2,35
8	22	2,25
9	16	1,64
10	19	1,94
11 ve Üzeri	472	48,31
TOPLAM	977	100

Tablo 6'ya göre çalışmaların %16,48'i hiç atıf almamıştır. %8,50'si en az bir atıf almış ve %48,31'i de 11 ve üzeri atıf almıştır.

Şekil 3. Çalışmaların Sayfa Sayısına Göre Dağılımı

Şekil 3'e göre çalışmaların %48'i 16 ile 30 sayfa arasında %46'sı 1 ile 15 sayfa arasında ve %5'i 31-45 sayfa arasında ve %1'inin 46 ve üzeri sayfa arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Çalışmaların WoS Kategorisine Göre Dağılımı

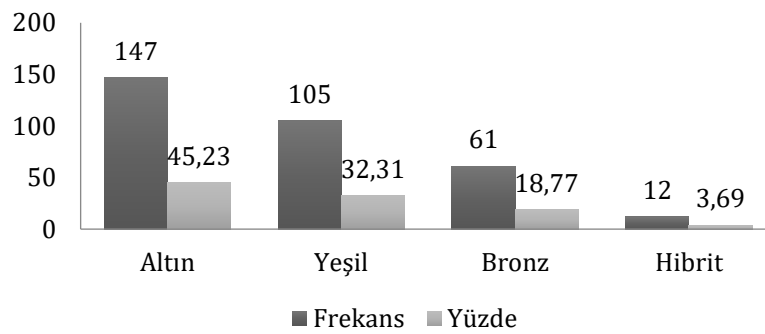
WOS KATEGORİSİ	FREKANS	YÜZDE (%)
Yönetim	155	15,9
Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji; Mühendislik, Çevre; Çevre Bilimleri	116	11,9
Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji; Çevre Bilimleri; Çevre Çalışmaları	85	8,7
Mühendislik, Endüstriyel; İmalat; Yöneylem Araştırması ve Yönetim Bilimi	67	6,9
İşletme; Yönetim	60	6,1
İşletme; Çevre Çalışmaları; Yönetim	32	3,3
Mühendislik, Çevre; Çevre Bilimleri	29	3
İşletme	19	1,9
Yönetim; Yöneylem Araştırması ve Yönetim Bilimi	18	1,8
Bilgisayar Bilimleri, Disiplinlerarası Uygulamalar; Mühendislik, Endüstriyel	16	1,6
Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji; Çevre Çalışmaları	16	1,6
Yöneylem Araştırması ve Yönetim Bilimi	16	1,6
İşletme; Etik	14	1,4
Ekonomi; Mühendislik, İnşaat; Yöneylem Araştırması ve Yönetim Bilimi; Toplu Taşıma; Ulaştırma Bilimi ve Teknolojisi	11	1,1
Çevre Bilimleri	11	2
Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji	10	1
Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji; Yönetim	10	1
Diğer	292	29,2
TOPLAM	977	100

Tablo 7'ye göre sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların %15,9'u yönetim ve %22,6'sı yeşil ve sürdürülebilir bilim ve teknoloji (ve alt başlıkları) ana kategorilerinde yapılmıştır.

Tablo 8. Çalışmaların Araştırma Alanına Göre Dağılımı

ARAŞTIRMA ALANI	FREKANS	YÜZDE (%)
İşletme ve Ekonomi	271	27,74
Mühendislik; Çevre Bilimleri ve Ekoloji	347	35,52
Yöneylem Araştırması ve Yönetim Bilimi	137	14,02
Bilgisayar Bilimi	46	4,70
Bilim ve Teknoloji - Diğer Konular	25	2,56
Diğer	151	15,46
TOPLAM	977	100

Tablo 8'e göre sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların %35,52'sini mühendislik çevre bilimleri ve ekoloji alanında araştırmacılar, %27,74'ünü işletme ve ekonomi araştırmacıları ve %14,02'sini yöneylem ve yönetim bilimi araştırmacıları çalışmıştır.

Şekil 4. Çalışmaların Açık Erişim Kategorilerine Göre Dağılımı

Şekil 4'e göre çalışmaların %33,3'ü açık erişim sınıflandırmalarına dâhildir. Bu kapsamda %45,23'ü altın, %32,31'i yeşil ve %18,77'si ise bronz kategoride açık erişime dâhildir.

Çalışma kapsamında ele alınan yayınlarda belirtilen anahtar kelimeler incelendiğinde çalışma türüne göre 3-10 adet arasında anahtar kelime kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmada bunlar içerisinde yazarlar tarafından ilk üç sırada belirtilen anahtar kelimeler kullanım sıklıklarına göre yorumlanmıştır. Tablo 9, 10 ve 11'de belirtilen anahtar kelimelerin dışında araştırmacıların çalışmalarda genel olarak kullandıkları diğer anahtar kelimeler; sistem, etki, model, endüstri, lojistik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9. Çalışmalarda Belirtilen Birinci Anahtar Kelimeye Göre Dağılım

ANAHTAR KELİMELELER	FREKANS	YÜZDE (%)
Kurumsal Sosyal Sorumluluk	108	11,1
Tedarik Zinciri Yönetimi	53	5,4
Çevre Yönetimi	22	2,3
Yönetim	21	2,1
Kaynak Tabanlı Görünüm	21	2,1

Tablo 9'a göre araştırmacıların çalışmalarında birinci sırada kullandıkları ilk üç anahtar kelime kurumsal sosyal sorumluluk, tedarik zinciri yönetimi ve çevre yönetimi olmuştur.

Tablo 10. Çalışmalarda Belirtilen İkinci Anahtar Kelimeye Göre Dağılım

ANAHTAR KELİMELELER	FREKANS	YÜZDE (%)
Performans	32	3,3
Çevre Yönetimi	29	3
Yönetim	29	3
Yeşil	22	2,3
Zincir Yönetimi	20	2

Tablo 10'a göre araştırmacıların çalışmalarında ikinci sırada kullandıkları ilk üç anahtar kelime performans, çevre yönetimi, yönetim ve yeşil olmuştur.

Tablo 11. Çalışmalarda Belirtilen Üçüncü Anahtar Kelimeye Göre Dağılım

ANAHTAR KELİMELELER	FREKANS	YÜZDE (%)
Performans	46	4,7
Yeşil	32	3,3
Kavramsal Çerçeve	28	2,9
Yönetim	28	2,9
Çerçeve	23	2,4

Tablo 11'e göre araştırmacıların çalışmalarında üçüncü sırada kullandıkları ilk üç anahtar kelime performans, yeşil, kavramsal çerçeve ve yönetim olmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Doğal çevre unsurlarının, ekosistemin korunması ihtiyacı gibi varlığını sürekli korumaya çalışan işletmelerinde sürdürülebilirliğe ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum işletmelerin bütün fonksiyonlarına neredeyse yansımış durumdadır. Özellikle tedarik zinciri

yönetimi alanında işletmeler sürdürülebilir stratejiler geliştirmeyi amaçlamış ve sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik, çevresel boyutlarını dikkate alarak stratejilerini geliştirmeye çalışmış ve hedeflerine ulaşabilme yolunu basitleştirmişlerdir.

Geleneksel tedarik zinciri yönetimi ürünlerin tedarikçiden-alıcıya en doğru yollarla ulaştırılmasını amaçlarken, sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi sürdürülebilirlik çerçevesinde sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları dikkate alarak aynı zamanda uzun süreli bir alıcı-tedarikçi ilişkisi geliştirmeyi hedefleyerek ürünlerin tedarikçiden alıcıya ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi kavramının önemi karşımıza çıkmakta ve literatürde bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmaktadır.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi kavramını ve bu alanda yapılan çalışmaları ele alan bu çalışmanın temel amacı sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin teorik çerçevesini ve bu alanda 2000 yılından günümüze yapılan çalışmaları inceleyerek bibliyometrik özelliklerin belirlenmesi yoluyla sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusundaki eğilimleri belirlemektir.

Çalışmada ilk olarak sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi kavramı ve bu alanda bibliyometrik analiz yöntemiyle yapılan çalışmalar teorik olarak incelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise amaç doğrultusunda belirlenen çalışmalar bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenerek sonuçlar tablolştırılmıştır. Çalışmada WoS veri tabanında konu ile ilgili yapılan 977 çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar yayın yılı, yayınlanan yer, yayınlanan kaynak adı, yayın dili, yayın türü, WoS CORE veri tabanında alınan atıf sayısı, tüm veri tabanlarında alınan atıf sayısı, sayfa sayısı, WoS kategorisi, araştırma alanı, açık erişim kategorisi ve anahtar kelime kriterlerine göre tasnif edilmiştir. Elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusu araştırmacıların 2000’li yıllardan itibaren ilgisini çekmeye başlamış ve özellikle 2015 yılından sonra bu alandaki çalışmalar hızlı bir

şekilde artış göstermiştir. Çalışmaların daha çok araştırma dergisi ve konferans bildirisi formatında yapıldığı görülmektedir. Dergi ve bildiriler ile kıyaslandığında WoS veri tabanına girecek kaliteye sahip kitap çalışmalarının azlığı dikkat çekmektedir. Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi çalışmaları üretim ve işlemler yönetimi, temiz üretim, tedarik zinciri, çevre, tüketim, lojistik yönetimi, geri dönüşüm ve mühendislik temalı kaynaklarda yayınlanmaktadır. Bu konuda WoS veri tabanına göre Journal of Cleaner Production, Sustainability, Supply Chain Management-An International Journal isimli dergilerde en çok yayın yapıldığı görülmüştür. Diğer taraftan dergilerin konuyu daha çok mühendislik, üretim ve işlemler teknolojileri açısından ele alması sürdürülebilir tedarik zinciri yönetiminin sosyal ve toplumsal yönü ile alakalı çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğini göstermektedir. Çalışmaların akademik araştırmaların evrensel dili olan İngilizce dilinde yoğunlaştığı görülmüştür. Diğer taraftan az sayıda da olsa Türkçe çalışmaların nitelikli yayın olarak WoS kategorisine dâhil olması yerel literatürün gelişimi ve bilinirliği açısından umut verici bir durumdur.

Özellikle pandemi dönemi ile beraber ofis ortamlarının haricinde ev gibi sosyal mekânlarda iş ve araştırma yapış şekillerinin yaygınlaşması akademik araştırmaların açık erişimi konusunu daha önemli hale getirmiştir. Buna paralel olarak da bu çalışmada ele alınan sürdürülebilir tedarik zinciri konulu makalelerin önemli bir bölümünün çeşitli düzeylerde açık erişime sahip yayınlar olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmaların makale, bildiri, değerlendirme (review), kitap bölümü kategorilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Çalışmada ele alınan araştırmaların %83,5'i WoS CORE veri tabanında atıf almıştır. Diğer yandan çalışmaların tüm veri tabanlarında aldığı atıflara göre dağılımı incelendiğinde %16,5'inin hiç atıf almadığı görülmektedir. Bu iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmalara yapılan atıfların WoS CORE veri tabanında yer aldığı ve bu atıflar nitelikli atıf olarak değerlendirildiğinde sürdürülebilir tedarik

zinciri yönetimi konulu çalışmaların tamamının araştırmacılar tarafından önemli ve değerli görüldüğü söylenebilir.

Çalışmalar sayfa sayısına göre kategorize edildiğinde %94'ünün 1-30 sayfa arasında olduğu ve bu sonucun çalışmaların büyük kısmının makale ve bildiri olmasıyla örtüştüğü görülmektedir. Çalışmaların WoS kategorisi bağlamında dağılımları yeşil ve sürdürülebilir, bilim ve teknoloji (ve alt başlıkları) ana kategorisinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmaların araştırma alanlarına göre dağılımı ise mühendislik, çevre bilimleri ve ekoloji alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Çevre bilimleri ve ekoloji çalışmalarının yeşillik, sürdürülebilirlik, geri dönüşüm, doğaya saygı, çevreye verilen zarar vb. alanları kapsamaları bu örtüşmeyi açıklamaktadır.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak bilgiye ulaşma önündeki engellerin hızla kaldırılmasının sonuçlarından bir tanesi de açık erişim uygulamalarıdır. Nitelikli araştırmaların çevrimiçi ücretsiz olarak tüm araştırmacıların inceleme ve kullanımına açılmasını ifade eden açık erişim kavramı son yıllarda özellikle akademik yükselmelerde önemli bir nitelik belirleyicisi olmaktadır. Çeşitli düzeylerde modellerle yapılan açık erişim türleri altın, yeşil, bronz ve hibrit (Altın: tüm makaleler ve içerik ücretsiz olarak erişime açıktır, Yeşil: yazar tarafından yayıncıdan bağımsız olarak, kendi kendine arşivlenerek kişisel web sitesi vb. merkezlerde kullanıcılara açıktır, Bronz: yayıncı sayfasında çalışmayı okumak ücretsizdir ancak tanımlanabilir bir lisans olmadığı için makale yeniden kullanımda olmayabilir, Hibrit: yayıncı yalnızca araştırmacı tarafından ücretin ödendiği yayınları çalışma bazında erişime açar ve bir kısım makale erişilebilirken bir kısım kapalı erişimdedir (Stringfixer, 2021)). Olmak üzere dört kategoride değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konulu çalışmaların önemli bir kısmı altın ve yeşil kategoride açık erişime dâhildir. Bu durum bu alanda yapılacak çalışmaların ilerlemesi ile ilgili araştırmacılara önemli fırsatlar sunmaktadır. Sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi

çalışmalarının genel olarak çoğunlukla kurumsal sosyal sorumluluk, performans, tedarik zinciri yönetimi, çevre yönetimi, yeşil ve yönetim anahtar kelimeleri ile erişime sunulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sistem, etki, model, endüstri, lojistik kelimeleri de kullanıma açık anahtar kelimelerdir. Çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler incelendiğinde sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusunun sosyal sorumluluk, çevreye duyarlılık ve performans yönetimi konularıyla yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlara göre son yıllarda bu alanda yapılan çalışmaların gösterdiği artış ivmesi önümüzdeki yıllarda hız kazanarak devam edecektir. Günümüzde toplum 5.0 olgusu ile birlikte sürdürülebilirliğin önemi her alanda gittikçe artmaktadır. Bu noktadan hareketle işletmelerin rekabet avantajı konusunda rakiplerine göre farklı bir konuma geçebilmek amacıyla sürdürülebilirliği iş süreçlerinin odak noktası haline getirmek zorunda olduğu söylenebilir. Tedarik zinciri yönetim süreçleri stratejik bir rekabet olgusu olarak değerlendirildiğinde araştırmacıların ve yöneticilerin sürdürülebilirliği en çok incelemesi ve uygulaması gereken iş süreçlerinden birisi olarak görmeleri gerekmektedir. Bu alanda yapılacak araştırmaların güncel eğilimler dikkate alınarak ve konunun mühendislik boyutunun yanı sıra sosyal ve toplumsal yönünde irdelenecek şekilde kurgulanması gerekmektedir.

Bibliyometrik analiz çalışmaları incelenen konu hakkında geçmiş araştırmaların bir profilini çıkararak aynı alanda yapılacak güncel çalışmalar için niş alanları belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusunda indeksli literatürün hala doygunluğa ulaşmadığı; sosyal bilimlerden mühendislik bilimlerine kadar çok geniş bir yelpazede ve farklı uygulama alanlarında yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Konunun özellikle endüstri 4.0 ve toplum 5.0 trendleri bağlamında incelenmesinin literatürdeki önemli açıklıkları da kapatacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada sadece WoS veri tabanına kayıtlı çalışmaların incelenmiş olması ve bu veri tabanına girmeyen diğer araştırmaların kapsam dışında kalması çalışmanın kısıtıdır. Daha

kapsamlı ve geniş veri tabanı taramaları ile sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi konusu daha fazla boyut üzerinden incelenerek, güncel eğilimler konusunda daha doğru saptamalarda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Ahi, P., Searcy, C., & Jaber, M. Y. (2016). Energy-related performance measures employed in sustainable supply chains: A bibliometric analysis. *Sustainable Production and Consumption*, 7. 1-15.
- Bag, S., & Anand, N. (2016). The importance of innovation leadership in cultivating sustainable supply chain management and enhancing organisation performance. *International Journal of Process Management and Benchmarking*, 6 (4). 469-490.
- Borregan-Alvarado, J., Alvarez-Meaza, I., Cilleruelo-Carrasco, E., & Garechana-Anacabe, G. (2020). A bibliometric analysis in industry 4.0 and advanced manufacturing: What about the sustainable supply chain? *Sustainability*, 12 (19). 1-28.
- Das, D. (2018). The impact of sustainable supply chain management practices on firm performance: Lessons from Indian organizations. *Journal of Cleaner Production*, 203. 1-46.
- Eskandarpour, M., Dejax, P., Miemczyk, J., & Péton, O. (2015). Sustainable supply chain network design: An optimization-oriented review. *The International Journal of Management Science*, 54. 11-32.
- Gillespie, B., & Rogers, M. M. (2016). Sustainable supply chain management and the end user: Understanding the impact of socially and environmentally responsible firm behaviors on consumers' brand evaluations and purchase intentions. *Journal of Marketing Channels*, 23 (1-2). 34-46.
- Govindan, K., Jafarian, A., & Nourbakhsh, V. (2015). Bi-objective integrating sustainable order allocation and sustainable supply chain network strategic design with stochastic

demand using a novel robust hybrid multi-objective metaheuristic. *Computers & Operations Research*, 62. 112-130.

[https://stringfixer.com/tr/Open_access Stringfixer](https://stringfixer.com/tr/Open_access_Stringfixer), Erişim Tarihi: 09.12.2021.

Hussain, M., Awasthi, A., & Tiwari, M. K. (2015). An ISM-ANP integrated framework for evaluating alternatives for sustainable supply chain management. *Applied Mathematical Modelling*, 40 (5-6). 3671-3687.

Kumar, A., & Kushwaha, G. S. (2015). Bibliometric analysis of supply chain management: An international journal from 2005-2014. *International Journal of Supply Chain Management*, 4 (2). 90-105.

Marty, J. (2021). Consumer/user/customer integration in supply chain management: A review and bibliometric analysis. *Supply Chain Forum: An International Journal*, 1-16.

Merigó, J. M., & Yang, J.-B. (2017). A bibliometric analysis of operations research and management science. *Omega* 73. 37-48.

Moktadir, M. A., Ali, S. M., Rajesh, R., & Paul, S. K. (2018). Modeling the interrelationships among barriers to sustainable supply chain management in leather industry. *Journal of Cleaner Production*, 181. 1-55.

Movahedipour, M., Yang, M., Zeng, J., Wu, X., & Salam, S. (2016). Optimization in supply chain management, the current state and future directions-a systematic review and bibliometric analysis. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 9 (4). 933-963.

Muñoz-Villamizara, A., Solano, E., Quintero-Araujo, C., & Santos, J. (2019). Sustainability and digitalization in supply chains: A bibliometric analysis. *Uncertain Supply Chain Management*, 7 (4). 703-712.

Nimsai, S., Yoopetch, C., & Lai, P. (2020). Mapping the knowledge base of sustainable supply chain management: A bibliometric literature review. *Sustainability*, 12 (18). 1-21.

- Rejeb, A., Rejeb, K., & Zailani, S. (2021). Are halal food supply chains sustainable: A review and bibliometric analysis. *Journal of Foodservice Business Research*, 24 (5). 554-595.
- Rodríguez, J. A., Giménez, C., & Arenas, D. (2016). Cooperative initiatives with ngos in socially sustainable supply chains: How is inter-organizational fit achieved? *Journal of Cleaner Production*, 137. 516-526.
- Schinckus, C., Akbari, M., & Clarke, S. (2019). Corporate social responsibility in sustainable supply chain management: An econo-bibliometric perspective. *Theoretical Economics Letters*, 9. 247-270.
- Silvestre, B. S. (2015). Sustainable supply chain management in emerging economies: environmental turbulence, institutional voids and sustainability trajectories. *International Journal of Production Economics: Manufacturing Systems, Strategy & Design*, 167. 156-169.
- Ye, Y. (2019). A bibliometric analysis of supply chain management research from the perspective of social network. *Science & Technology Libraries*, 38 (2). 224-242.
- Zhang, X., Yu, Y., & Zhang, N. (2020). Sustainable supply chain management under big data: A bibliometric analysis. *Journal of Enterprise Information Management*, 34 (1). 427-445.

CAN BLOCKCHAIN TECHNOLOGY INCREASE PARTICIPATION IN LOCAL GOVERNMENTS? A REVIEW ON BLOCKCHAIN-BASED VOTING SYSTEMS IN LOCAL GOVERNMENTS

Blokzincir Teknolojisi Yerel Yönetimlerde Katılımı Artırabilir Mi? Yerel Yönetimlerde Blokzincir Tabanlı Oylama Sistemleri Üzerine Bir İnceleme

Emre AKCAGÜNDÜZ

Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
emreakcagunduz@gmail.com , Edirne / Türkiye.

<https://orcid.org/0000-0003-2829-0794>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1048182>

Akcagündüz, E. (2022). "Can blockchain technology increase participation in local governments? A review on blockchain-based voting systems in local governments", *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 121-147.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 26.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.01.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, blokzincir temelli elektronik oylama sistemlerinin uygulanmasının yerel katılımı yaratabileceği etkileri incelemektir. Bu çerçevede çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. İlk bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu bölümde çalışmada kullanılacak olan ana kavramlar (katılım, dijitalleşme, blokzincir, yerel yönetimler vb.) tartışılmıştır. İkinci bölümde blokzincir teknolojisinin ne olduğu, hangi alanlarda kullanıldığı ve tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde de blokzincir tabanlı oylama sistemlerinin neler olduğu, özellikleri ve yerel katılma yapabileceği olası katkılar tartışılmıştır. Sonuç bölümünde de elde edilen veriler çerçevesinde blokzincir temelli oylama sistemlerinin kullanılmasının yerel katılımı artıracığı yönünde bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Blokzincir Teknolojisi, Dijital Demokrasi, Elektronik Oylama, Dijitalleşme, e-Devlet, e-Yönetişim

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the impacts of applications that use blockchain-based electronic voting systems on local participation. The study is structured in this framework to contain three sections. The conceptual framework of the study is presented in the first section. The major concepts (participation, digitization, blockchain, and local governments, among others) to be used in the contents of the study are addressed. The second chapter provides a brief overview of blockchain technology, as well as its applications and historical evolution. The third section discussed what blockchain technology was, as well as its attributes and potential benefits to local participation. The main finding obtained in this study shows that the implementation of blockchain-based voting systems will increase local participation.

Keywords: Blockchain Technology, Digital Democracy, e-Voting, Digitalization, e-Government, e-Governance

INTRODUCTION

Digitalization is the process of transferring physical data to a virtual environment. The reliance on places in the provision of public services has diminished since the introduction of digitization. Because of digitization, any public service may now be delivered to citizens in their preferred places / spaces rather than at government offices. This resulted in the acceleration of public services as well as increased public satisfaction. The digitization process is a dynamic process that developed due to the innovative technological approaches. The blockchain technology was first conceptualized of in 2008 as a new dimension of digitization, and its implementation began in 2009. The blockchain technology was initially used in finance with the "bitcoin" digital currency. In general, blockchain technology may be characterized as a transparent and secure data usage system (or network) that enables the exchange of data (information or data) among shareholders in digital platforms without relying on any central body. The most distinguishing aspect of blockchain technology is that data is uploaded to the blockchain system, which is made up of millions of bits, as well as its architecture, which prevents any changes to such data from being made. The application of blockchain technology in the delivery of public services has grown over time. The blockchain technology, which is presently being utilized in a range of disciplines ranging from education to medical, insurance, and finance, is expanding its applications in accordance with new advances. The implications of digital voting systems based on blockchain technology on the process of participation in local governments were investigated in this study. The core issue raised in the contents of this study is, "Could blockchain technology pave the road for democratic application in a direct manner by encouraging involvement in local government?" There are various reasons why this specific question should be addressed within the context of the study. First and foremost, Spain, the United States of America, and the Russian Federation have tested blockchain-based digital voting systems. The tests revealed that blockchain-based digital voting systems have been

significantly proven to be successful in these countries. The first results indicate that blockchain-based voting systems will be formally employed in the near future. Efforts will be made to address the following questions within the scope of this particular study.

1. What exactly is blockchain technology? What applications do they have?
2. What is the anticipated impact of blockchain technology on local participation?
3. What are the potential drawbacks of using blockchain technology in the administration participation process?
4. Which countries used blockchain technology in the process of participation and administration? What outcomes did they achieve?

The study is designed in three sections. The conceptual framework will be discussed in the first section. The major concepts (participation, digitization, local governments, and so on) to be employed in the study's contents will be covered in this section. The blockchain technology is defined in the second chapter, along with its applications and historical evolution. The third chapter describes blockchain-based voting systems, emphasizing their features and the potential benefits they may offer to local participation. In general, the study was prepared within the scope of the qualitative research method. The qualitative research method involves the analysis of interviews, observations, and instruments (documents) to analyse any problem or evaluation. Efforts are made to tackle the problematic issues by analysing the data gathered during the qualitative research. The study will go into how to use blockchain technology in local government decision-making processes, as well as the implications of the technology on local participation (positive or negative). The sample countries that have used blockchain technology in their digital voting systems will be analysed in this framework. The articles and books on this subject, as well as the news and other written and visual media, will be scrutinized. The conclusion section will give a broad assessment based on the collected data.

RESEARCH METHODOLOGY

Local governments are the most accessible institutions that deliver services to the general public in Turkey and throughout the world. As a result, the basic rationale in the viewpoint of local governments is to ensure that the residential area is administered by the people who live in that specific location. This is why local governments are referred to be the "cornerstone of democracy." Democracy may be described as "government of the people for the people and by the people" (Çam, 1995: 387). Although the notion of democracy has been interpreted in numerous ways over the ages, direct democratic participation remains a major concern today. Direct democracy is defined as public participation in administrative processes. Plato stated in his book "Republic (State)" that the optimal number of citizens for a direct democracy is 5040 (Platon, 2013). Today, direct democracy may be found in a number of Swiss cantons (Göktolga, 2015: 103-106). Concerns about direct democracy have long been on the forefront. The population has always been the most significant impediment to direct democracy. Participation of the people in local government decisions through direct democracy appears to be challenging if the population surpasses tens of thousands, hundreds of thousands, or millions. The regularity with which local governments make decisions does not allow for a perennial referendum. The referendum procedure is not only exorbitant, but also time-consuming.

The primary objectives of this study is to ascertain whether or not a participatory process comparable to direct democracy is taking place in local governments by deploying blockchain technology. Electronic voting systems have been the subject of dispute at various points in time as technology has advanced. However, due to voting system security flaws, electronic voting systems had to be scrapped (Zengin, 2013: 288-291). Since blockchain technology has proven to be secure, there are currently efforts to use it into electronic voting systems.

This research contains studies on the applicability of blockchain technology in local government administrations. The qualitative research method is used to structure the research process. The research process is formed within the framework of the qualitative research method. The qualitative research method means within the context of any research "the process with subjective -interpreter for the purpose of perceiving the problems that are not previously known or noticed in any manner and tackling the natural phenomena of such problems by employing the qualitative data collection method such as analyses of the problem through observations, negotiations or documents in order to resolve the problem" (Baltacı, 2019: 369-370). The printed materials / documents are thoroughly scrutinized in a systematic manner using this method. This method involves reviewing and evaluating printed documents and the information contained therein. It is the objective of documentary analysis to extract, develop, and interpret facts and their meanings within the context of the documents. There are various sub-categories of qualitative research. These are the documentary analysis and qualitative case analysis. The documentary analysis method, which is one of the subcategories of qualitative research, will be applied in this study. In this method, printed materials and documents are thoroughly evaluated in a systematic manner. These printed items, as well as the information they contain, are examined and analysed. The aim of documentary analysis is to extract, develop, and explicate the relevant facts from any document (Kıral, 2020: 173-174). In this regard, academically noteworthy articles and books from Google Scholar, Web of Science, ACARINDEX, EBSCO, and TÜBTAK tr are scanned initially. Following that, the PhD dissertations on the issue as well as the news in the media are analysed. The data is then analysed in a systematic manner, and the key questions raised within the scope of the study are addressed.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The study's conceptual framework is made up of concepts such as blockchain technology, e-government, digital democracy, local democracy, local governments, and local participation. The key objective of the research is to determine whether or not there are secure voting systems in place following the introduction of the digitization process. As a result, digital democracy is the major emphasis of the research. The participation of individuals who live their lives in any governmental area by way of digital means is referred to as digital democracy (that is to say, there exist no intermediaries) (Zengin, 2013: 274-276). In fact, digital democracy may be referred to as direct democratic practices in the twenty-first century. The first direct democratic implementations may be traced back to Ancient Greece. The primary objective of direct democracy is the direct participation of all citizens in the administration process. Because of the massive population, direct democracy cannot be applied at all times nowadays. For example, through a referendum, direct democracy may be applied in a municipal region with a population of more than three million people. However, counting the votes, ballot security, nominated officials, and the payments to be made available for such officials as part of the referendum process all cost time and money. Therefore, it is now being debated how direct democracy might be used in the most practical and secure way. At this stage, voting techniques based on blockchain technology are gaining traction. The fact that blockchain technology has been proven to be secure implies that digital democracy will flourish as a result of this technology.

Blockchain technology is a system with several major purposes. If shareholders agree it, a decentralized, transparent, and controlled register system exists in this system. A system like this was created in 2008 to expedite the transfer of large sums of money in the finance industry. Through blockchain technology, an individual known as Satoshi Nakamoto built the architecture of the virtual monetary system "Bitcoin." Although the initial promise of

Blockchain technology was to bring some financial benefits, this technology has the potential to be used in a variety of industries ranging from education to medical care and personnel operations to commerce. The primary aim of blockchain technology is to abolish the excessively centralized powers of centralized authoritative bodies (such as the states, banks, clearing houses et cetera). These powers are dispersed among shareholders via blockchain technology, resulting in a decentralized, transparent, and democratic framework (Tüfekçe & Karahan, 2019: 159). Blockchain technology has been defined in a number of ways. For instance, Nakamoto (2008: 1) characterized blockchain technology as a "structure that shares and registers data with shareholders in a manner that is not dependent on a centralized unit, where the system data are inscribed on data units known as "blocks." It is defined by Nofer, Gomber, Hinz, and Schiereck (2017: 183) "as the entire data set established by the so-called block system in the form of multiple chains on which data is entered and safely kept." Because blockchain technology links hundreds of blocks together, it is almost impossible to make changes or manipulate the system in any manner. Therefore, efforts are being made to use blockchain technology, particularly in the digital voting process.

E-government is a concept that has been put into practice to make it easier for citizens to receive public services. E-government is defined as the provision of public services in an electronic environment. E-government is a dynamic application that has been developed not only in Turkey but also around the world. Today, an e-government application that delivers public services at any location where the internet is available via smart phones and computers provides services in a range of disciplines. E-government applications make it simple to access services ranging from subscription operations to tax payments, medical services, and education. It is expected that digital voting will be included in e-government apps in the near future. Any governmental policy will easily be voted through the e-government platforms.

The concepts of local governments, local participation, and local democracy are all intertwined. Local governments are the closest units to residents that deliver services. The origin of the philosophy of local governments is to hear the people's demands and claims in a direct and much more comfortable manner. Therefore, in addition to the other criteria, local governments have been constituted that take population into account. Local participation is at the heart of the basics of local governments. Local participation entails the involvement of all local shareholders in the formulation of public policies applicable at the local level, as well as the process of putting such policies into effect. Participation of all shareholders in the practices of local governments, including citizens, civil society organizations, pressure groups, and associations, is necessary for local participation. Because the most widely accepted definition of democracy is "government of the people by the people" (Çam, 1995: 387). Local governments, local participation, and local democracy are three essential concepts in this setting. The full participation of the people in the decisions made by local governments may result in interaction between these three concepts. As a result, it is critical for inhabitants in any local government region to participate in all decisions that are made. Voting systems based on blockchain technology will provide new dimensions to referendums in terms of security and practicality.

THEORETICAL FRAMEWORK

The study's theoretical framework is based on e-governance. Before delving into the concept of e-governance, information about governance should be presented. Because the notion of governance has evolved in tandem with technical improvements. Blockchain technology might be viewed as a new dimension of the governance notion.

By the early 1990s, the concept of governance had constituted. The governance notion, which was initially mentioned in reports released by international institutions (the United Nations, the World Bank, and the International Monetary Fund), piqued the academic

community's interest. The governance concept was presented as an alternative to orthodox Weberian government understanding's excessively rigorous and centralized structure. The term governance has evolved to refer to shared government procedures in which all shareholders are involved (Sobacı, 2007: 221-222).

The fundamental features of governance include consistency, transparency, accountability, equitability, adherence to laws and participation (TESEV, 2008: 7-8). Consistency refers to the reliability of decisions made throughout the administration process and promises made by the administrative authorities. If there is any contradiction in the judgments of the administrative authorities, the public's confidence will be warped. There appear to be issues with the administration process in this instance. To avoid such governance issues, the administrators' words and actions must be totally consistent. Transparency refers to the openness of the government process to the public. Any decision-making process, in particular, should be easily monitored. At all phases of governance, the information should be made available to those who seek it. Accountability refers to the responses of the administrative authority to queries about how resources are used throughout the administration process. During whole administrative process, the administrators are accountable for their operations, activities, and actions of any kind. Wherever possible, they should be held accountable for their commitments. Equitability is defined as equally balanced behaviour for all parties concerned, with no bias for any institution or individual in view of decisions taken during the administration process. The principle of equitability should not be placated at any stage of governance, from the distribution of public resources to personnel recruitment. The conformity with the legislations in the administration process is referred to as law adherence. All activities and actions undertaken as part of the administration process must be in accordance with the constitution and laws. Participation refers to the participation of the people, as well as any other establishments (civil societies, associations, foundations, and so on) in the administration process. The broader the

participation, the fewer the difficulties that may arise during the administration process (TESEV, 2008: 9-12; Özer, 2006: 65-73; Kayıkçı, 2014: 106-108).

E-governance evolved from the growth of the governance concept as a result of the digitization process. The interaction among shareholders has substantially improved as a result of advancements in internet and information and communication technology. Individuals, groups, civil societies, foundations, associations, political parties, and other shareholders have come to communicate with one another more easily as a result of improvements in technology, notably the internet. As the internet has been more widely used, online data exchange among shareholders has expanded. Data may be shared more easily via PCs, mobile phones, and tablets at any location where the internet is available. The ease with which people and groups may share information online aided the building of networks. The administration process was impacted by such networks. In lieu of face-to-face meetings, ambiances have been created electronically to hold meetings between people or groups in the venues they attend when developing public policy. In reality, governance is a type of network governance. Shareholders can easily participate in the administration process via networks developed on the internet or other virtual environments. Thus, a transparent, accountable environment is created in which anyone can participate. E-governance should not be regarded as a method for enhancing communication and interaction among shareholders in a virtual setting. E-governance covers a wide range of themes, from public services to policymaking. In identifying the problems observed in the provision of public services, executive, legislative, and judicial operations, citizen satisfaction, political engagement, decision-making, and numerous other subjects, e-governance takes centre stage (Demirel, 2010: 69-71; Doğan & Ustakara, 2013: 6-7; Pandey & Risal, 2020: 94-95).

Blockchain technology is designed to allow for the distribution of authority among shareholders rather than a centralized authority. The shareholders are in charge of the

procedures and operations carried out using blockchain technology. A central authority's inspection and approval are not necessary. This ensures that the procedures and activities are carried out by the shareholders involved rather than a sole centre (Allen & Berg, 2020: 1-6). Blockchain technology may also be regarded as a kind of "network governance." In the absence of a central authority (as a supervisory and approving mechanism), blockchain technology transitions a much more horizontal administration process rather than a traditional state-centred and hierarchical administration paradigm. With the introduction of blockchain technology, the administration structure known as Decentralized Autonomous Organizations (DAO's) was launched. This is the more sophisticated form of the e-governance scheme (Zwitter & Hazenberg, 2020: 4-9; Atzori, 2017: 46-47).

AN OVERVIEW OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY

Contrary to popular belief, Blockchain technology did not originate with Satoshi Nakamoto's paper titled "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System," which provided insight of "Bitcoin" in 2008. The development of this technology is based on many studies that take place at different times.

The historical background of the blockchain technology may be traced back to the distributed recording" technology, also known as the "Distributed Ledger." The first academic study on this subject was published in 1976, with the title "New Directions in Cryptology." Following that, the process proceeded with the introduction of difficult-to-break codes in accordance with advances achieved in the field of cryptology. Stuart Haber and Scott Stornetta's article "How to Time -Stamp on a Digital Document?" published in 1991 analysed the methods for scripting a time code on data. David Chaum developed a new financial payment model in his studies in 1995. The proposed model alluded to concepts such as "Electronic Cash" or "Digital Currency." Such concepts helped to the creation of the blockchain system, which monitored e-cash schemes and detected double spending using protocols. Adam Back

introduced another concept called "hashcash" in 1997, which gave methods for detecting spam e-mails. This cleared the path for the development of the money depositing concept known as b-money, which was developed by Wei Dai based on the matching network after developing Hashcash (Sarmah, 2018: 23-24). All of these improvements culminated in an article written in response to the challenges experienced during the 2008 economic crisis. In 2008, the pseudonym Satoshi Nakamoto released an essay titled "Bitcoin "A Peer-to-Peer Electronic Cash System ". In general, the essay advocated a multi-party, difficult-to-copy money transfer system that does not rely on central authority or confidence (Sarmah, 2018: 23-24; Nakamoto, 2008: 2-4).

In early 2009, an open source program was released to implement Nakamoto's bitcoin scheme. Thus, the first bitcoin network was built. One point should be emphasized here. The blockchain technology was maintained at the same level as bitcoin. In several cases, a comparable misconception occurred. Blockchain is the name of the technology that enables the general applicability of bitcoin. Bitcoin is digital money that was created via the use of blockchain technology. Bitcoin has grown in popularity since it was designed to provide transparent and decentralized money transfer services. The popularity of bitcoin has resulted in the development of electronic wallet software. Users may now transfer bitcoin using any computer, mobile phone or online application thanks to this unique invention. The foundation of the Ethereum platform in 2015 was the key event that prepared the way for the growth of blockchain technology following the bitcoin application and its broad implementation. Ethereum is built on a "smart contract" mechanism that allows parties to execute mutual transactions or contracts. Ethereum has grown in popularity because it provides a significantly safer, faster, and more useable and efficient environment for blockchain technology. As a result, blockchain technology, the roots of which were initially set in 1976 with the concept of

Distributed Ledger, is now extensively employed in a variety of disciplines (Sarmah, 2018: 23-24; Metcalfe, 2020: 78-80).

The innovations put forward by the system cannot be effectively appreciated until the functions or operating logic of the blockchain technology is clearly understood. Therefore, the functions and operating logic of blockchain technology should be discussed briefly. Blockchain is a system formed by combining blocks that are made accessible for data inclusion for an individual with the advent of time. Once uploaded to a blockchain system in the form of a chain, the data block cannot be deleted or amended. Until the block is completely filled with information (that is, data) on which it is scripted, it is added to the other blocks through an algorithmic link. Thus, a data chain (the blockchain) develops. To better understand the system, consider the following example: Deem the blockchain's blocks to be a "book of records." It is the same way that every book of records converts into a new page for new entries, and the blockchain does the same for any block. Transactions and operations performed on the ledger with several participants are recorded in such a way that the serial number (the so-called name of the page that defines the page), date, and signature are included. Any recorded input is inscribed on the block with the time, serial number, and shareholder identification. The resulting block is added to the blockchain, and the data stored on it is saved in the system. This is disclosed not just to shareholders, but also to anyone participating in the blockchain (depending on privacy or transparency) (Avunduk & Aşan, 2018: 371-373; Özaltın & Ersoy, 2020: 750-753).

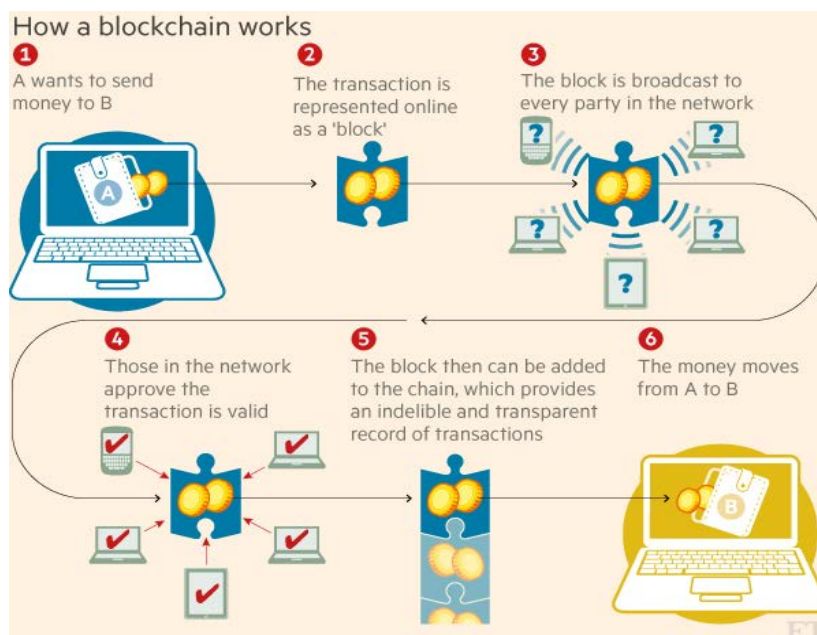

Figure 1. Blockchain Working System

(Joshi, 2016)

Figure 1 illustrates how blockchain technology works. Figure 1 shows a person transferring money to another via blockchain technology. Any block should be defined initially for this reason. Following the definition of the block, it is dispersed to all shareholders in the network. Following such distribution, the operation specified in the block is accepted by the network's shareholders. Following the block's acceptance, it is uploaded to the blockchain. As a result, the money transfer is completed. Several aspects should be stressed after clarifying the concerns expressed in Figure 1. First and foremost, if the operation depicted in Figure 1 is evaluated, there is no power holding the authority in its hands. The permission of all shareholders (inside the network) is required for the purpose of money transfer. Blockchain technology, if paid attention to, represents a transparent, participatory and decentralized process.

USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN ELECTRONIC VOTING SYSTEMS

In the twenty-first century, information and communication technology have permeated all aspects of existence. Technological developments must have been directed at making people's

lives easier. Political engagement and policymaking procedures are both difficult challenges in traditional sense. Because of the rising population, representative democracy is gaining traction in lieu of direct democracy. In a representative democracy, a predefined number of citizens are represented by a representative in the process of political decision-making or the formulation of public policy. Various criticisms have been levelled in this instance. In representative democracy, for example, it is observed that representatives act against the interests of the people they represent. Direct democracy should be re-implemented to avert such issues and others of a similar type. Rapid advancements in information and communication technology (especially the internet) have sparked debate about whether direct democracy is applicable. As a result of such debates, the implementation of e-voting systems has commenced (Durukal & Öztürk, 2021: 42-45).

E-voting was in use in a number of countries and significant experience had been garnered. For example, it has been implemented in India since 2004 to combat fraudulent voting practices and ballot box theft. Similarly, Brazil was one of the first countries in the world to deploy electronic voting systems. Brazil, which designed and deployed a voting system for the first time in 1996, has moved to a safer electronic system after tackling the problems it encountered in 2002 (Akin, 2006: 40-41). Estonia was one of the first countries to use an electronic voting system. Estonia, which deployed an electronic voting system in 2005, is striving to improve the system based on its experience (Clarke & T. Martens, 2016: 130-132; Drechsler & Madise, 2004).

When the electronic voting systems used across the world are scrutinized, various issues are discovered. The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), which performed research on this subject, described the primary issues encountered with electronic voting systems in the following manner (IDEA, 2011: 9):

1. Records kept throughout the voting process that is incomplete or insufficient.

2. Data loss as a result of delinquencies following the elections
3. Ballot officers tampering with the votes
4. Election-related changes brought about by hacking and spyware
5. Storing and stowing the voting results
6. Issues encountered during the re-counting of votes
7. Problems arisen in relation to the maintenance and storage of the tools and instruments used in electronic voting.

The voting systems based on blockchain technology may provide solutions to the challenges mentioned above in electronic voting systems. The most distinguishing aspect of blockchain technology is its ability to thwart hacking by interconnecting blocks together. This is due to the fact that each block is joined together, and the individual seeking to block the system must solve tens of sophisticated algorithms that are tied to each other. Any addition to the block makes it tougher to hacking. The ease of storing is a significant characteristic of blockchain technology. Data may be appropriately stored in a digital environment. Changes to the data inscribed in the blocks are impossible in the system to be established in the blockchain technology without the approval of the shareholders. Based on the type of blockchain to be used, it is almost impossible for non-shareholders to make any changes to the blocks. Furthermore, data loss is nearly impossible in the blockchain system. The benefits provided by the blockchain-based voting system may be augmented.

Various countries throughout the world have implemented blockchain-based electronic voting systems. For example, the Spanish political party Podemos asked its 155.000 members to vote on party-related matters using Agora Voting, an electronic voting system based on blockchain technology, from February 4 to 11, 2017. Agora Voting is a secure, open source, end-to-end verifiable voting system based on blockchain technology. Agora Voting was developed as part of the D-CENTO (Decentralized Citizens Engagement Technologies)

Project, which was funded by the European Commission. This project was implemented in order to enhance democratic participation through the use of a safe, transparent, swift, and efficient voting method. Agora Voting provides a transparent, secure, and flexible election environment that is encoded by the web browser and concealed even from people in charge of the elections (Opendemocracy, 2017; Intelligent Cities, n.d.).

Follomyvote is another application that has developed an electronic voting system based on blockchain technology. Followmyvote is a blockchain-based system that is being adopted in a number of US states. Followmyvote, with the slogan "The truth shall set you free, "seeks to develop effective communication among its members. Followmyvote strives to keep the voting process digitally secure, quick, and efficient. Followmyvote develops a blockchain-based standardized, accurate, fair, trustworthy, and globally acceptable voting system, specifically for use in political elections and referendums throughout the world. Figure 2 shows how the blockchain-based voting method of followmyvote works (Followmyvote, 2021).

Blockchain Voting

THE FOLLOW MY VOTE WAY

Figure 2. Followmyvoteblockchain-Basede-Voting Working System

(Followmyvote, 2021)

Russia is another country that has implemented a blockchain-based voting system. Russia used the blockchain-based voting system developed by the company Waves as a test application in the states of Kurskaya and Yaroslavskaaya. There are various aspects of the Waves Company's blockchain-based voting system: Controllability, Confidentiality, Reliability, Consistency, Verifiability, User-Friendliness, Consistency, and Throughput. Controllability allows pre-defined authorized persons to access the system. Other than the

previously defined individuals, no one else may meddle with the system. Citizens who are eligible to vote are safely registered in the system using smart contracts after going through the relevant formalities. Confidentiality is maintained by using strong encryption during the voting and counting operations. As a result, any external interference in the voting and counting processes is rendered impossible. The smart contracts block unauthorized users from voting. The outcomes of the votes are safeguarded by cryptographic algorithms, and data consistency is maintained by adding blocks to the chain. The shareholders, not the central authority, assure verifiability. Furthermore, smart contracts make it easy to verify data. Furthermore, the system may be described as user-friendly. Because of blockchain technology, the results of the voting are not recorded in a central location. The data is grouped in a decentralized manner, with the stockholders in control of such data. This demonstrates the system's consistency. The Waves Company's blockchain-based voting system is a cutting-edge solution in terms of efficiency and speed. Waves' blockchain-based technology can process about 1000 data points every second (Wavesenterprise, 2021). As can be observed, the "Waves Enterprise Network" developed by Waves Corporation and applicable in Russia is one of the most advanced blockchain-based voting systems. Russia intends to broaden the system's application and utilize it throughout the country.

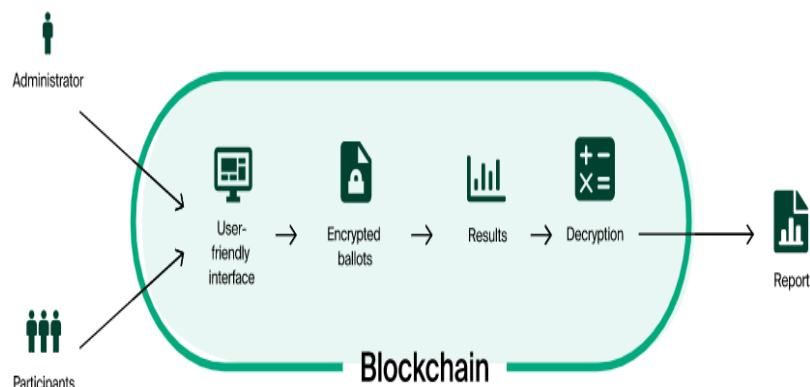

Figure 3. Waves Enterprise Blockchain Based Voting Working System

(Wavesenterprise, 2021)

In the first priority, the blockchain-based electronic voting systems described herein, notably Agora Voting Followmyvote and Waves Enterprise, were utilized in small scale localities with low population density. The pilot applications on these three platforms achieved significant results. Voting systems based on blockchain technology may be better exemplified. Due to the limited number of words available for this study, the three most commonly used and significantly successful platforms were analysed.

DIRECTIONS FOR FUTURE RESEARCHERS

Blockchain technology is still in its early stages. However, literature searches undertaken over the course of the study revealed that blockchain technology has been employed in tens of various areas ranging from education to health, finance to insurance. This suggests that blockchain technology will be used in more industries in the near future. Therefore, a greater knowledge of blockchain technology and its use in areas that may improve people's lives is unavoidable. As a result, countries must investigate methods to use blockchain technology to the delivery of public services. This study proved that blockchain-based voting systems are secure and reliable for promoting democratic participation. By developing pilot applications, Blockchain-based voting systems will most likely be developed into a system that inculcates trust in everyone by developing pilot applications.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The research conducted as part of this study revealed that blockchain-based electronic voting technology was in use and had proven to be successful. The blockchain technology was discovered to be in use in 89 key industries throughout the course of the study (education, medical, finance, insurance, energy, tourism, music, advertising, supply chains, title deeds, identification, border checks), anti-smuggling, human resource management, taxation, and transportation).

It has been observed as a result of the study that blockchain technology will increase the local participation. There are several reasons for this. To begin with, whether or not direct democracy is appropriate in local governments has been a point of contention all across the world. Applying for the general public's opinion in the implementation of local government decisions, in particular, is unavoidable for the development of democratic participation. However, due to the high population density and the amazingly large area of territory on which any particular local government is located, it is impossible to rely on public opinion in all matters. Referencing any subject to the public through a referendum is not only costly, but also time demanding. In this case, despite attempts to establish electronic voting systems, individuals are concerned about the possibility of system hacking and centralized authority control of the system. Three significant breakthroughs for electronic voting are provided by blockchain technology. First of all, blockchain technology has a decentralized working order. That is, the system does not allow for data collection at a single place. All shareholders have access to the data. Data is stored in a distributed manner. As a result, all shareholders now have access to the data. Thus, the central authorities have no opportunity to rig the elections (through changes to votes casted). However, the most important feature of blockchain-based voting systems is that the votes cast are linked with one another via complicated algorithmic encryption in the form of blocks. Blocks chained to each other using complex and lengthy encryptions are unified as long as they are chained. Anyone with the intention to hack the system can do so if the passwords within the chains are all broken. This looks to be an insurmountable task. It is impossible to hack the blocks linked together by hundreds of intricate encryptions in any network where each vote is added to the system in the form of a block. The point here is to underline that the key characteristic of the blockchain-based voting system cannot be hacked in any manner. Finally, blockchain-based voting systems make data storage simple. Such data are stored under the supervision of the shareholders, rather than in a storage

instrument, as in the case of traditional voting systems. This, along with many other characteristics, improves the usability of blockchain-based voting systems. Voting systems based on blockchain technology will be utilized more frequently since they are faster, easier to access, and much safer. Because citizens will be able to participate in elections, questionnaires, and referendums from any place (home, office, park, garden and open space).

In the Japanese city of Tsukuba, a blockchain-based voting system was introduced in 2018 for a social development issue. Residents of the city were first handed cards with 12 digit numbers. Each of these cards was established for people who may then use their voting rights. Each vote cast by citizens by reading the cards was recorded to the blockchain system designed by the company LayerX. The election process was thus completed. Remarkable progress has been made in this election (Berman, 2018). Sierra Leone held elections in March 2018 using a blockchain-based voting system. With the assistance of the Swiss company Agora, 280 polling booths were built in Sierra Leone's densely populated western region. Each vote cast was recorded on the blockchain network developed by the Agora company to ensure the security of the ballots and their accurate counting. As a result, any fraudulent activity was averted. Sierra Leone's National Electoral Commission reported that the system produced consistent outcomes (Perper, 2018). Countries such as Russia, the United States, and Estonia are now striving to develop a blockchain-based voting system.

As a result, voting systems based on blockchain technology are currently being used for general purposes. The pilot applications yielded significant results. The impact of blockchain-based voting systems on increasing political participation cannot be debated. The general public's demands from local governments, in particular, shall be routed to administrative units as soon as possible. Aside from that, whenever an issue concerning public policy is debated, open polls will be established in a timely and secure manner, with the involvement of everyone. Several points, however, should be highlighted. To begin, blockchain technology is presently

in development. Several problems have been identified during pilot applications. These issues must be addressed. The almost negative outcomes reported in the countries where the electronic applications were first introduced resulted in people's dissatisfaction with blockchain-based electronic voting systems. Furthermore, hackers or so-called cyber-terrorists are likely to manipulate election results through deceptive applications such as virus software, bogus websites, ID theft, spyware, Trojan horse programs, and so on. Any vote cast through the use of the blockchain-based voting system cannot be changed once it is uploaded to the blockchain. This implies that any vote cast inadvertently is irrevocable. For example, there is no method to regain a vote if a person is coerced and is subjected to any form of suppression to vote for someone. As a consequence, while the blockchain-based voting method may pose a number of issues, it is already being implemented. As a consequence of this research, it has been discovered that blockchain-based voting systems are continuously being developed, and efforts are being made to resolve any issues that may arise. Blockchain-based voting systems will be much improved in the near future and will be used effectively in political participation processes in local governments.

REFERENCES

- Akın, M. (2011). Elektronik oy verme sistemlerinde güvenlik: deneyimler ve Türkiye için öneriler. *Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal*, 0(3), 32-47.
- Allen, D. & Berg, C. (2020). Blockchain governance: what we can learn from the economics of corporate governance. *SSRN Electronic Journal*, 3(1). 1–10.
- Atzori, M. (2017). Blockchain technology and decentralized governance: Is the state still necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6(1). 45-62.
- Avunduk, H., & Aşan, H. (2018). Blok zinciri (blockchain) teknolojisi ve işletme uygulamaları: genel bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1). 369-384.

- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2). 368-388.
- Berman, A. (2018) Japanese City Tsukuba Trials Blockchain-Based Voting System. Cointelegraph. <https://cointelegraph.com/news/japanese-city-tsukuba-trials-blockchain-based-voting-system>.
- Çam, E. (1995). *Siyaset bilimine giriş*. DER Publication.
- Clarke, D. & Martens, T. (2016). E-voting in Estonia. In *Real-World Electronic Voting: Design, Analysis And Deployment*, Auerbach Publications, 129–141.
- Demirel, D. (2010). Yönetişimde yeni bir boyut: e-yönetişim. *Türk İdare Dergisi*, (466). 65-93.
- Doğan, K. C. & Ustakara, F. (2013). Kamuda bir yapılanma dönüşümü olarak e-devlet ve e-yönetişim ilişkisi üzerine. *Global Journal of Economics And Business Studies*, 2(3). 1-11.
- Drechsler, W. & Madise, Ü. (2004). Electronic voting in Estotnia. In *Electronic Voting and Democracy*. Palgrave Macmillan, 97-108.
- Durukal, O. & Öztürk, N. K. (2021). Elektronik oylamada blokzincir teknolojisi kullanımı, In *Kamu ve Özel Sektörde Blokzincir Teknolojisi* (41-54). Nobel Publication.
- Followmyvote (2021) What the followmyvote is. <https://followmyvote.com/>.
- Göktolga, O. (2015). Demokrasinin demokratikleştirilmesi: yerel doğrudan demokrasi uygulamaları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2). 97-116.
- Intelligent Cities (n.d.). Agora voting: an open source online voting software. Retrieved November 19, 2021, from <https://icos.urenio.org/applications/agora-voting/>.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance-IDEA, (2011). *Introducing electronic voting: essential considerations*. Sweden: International IDEA Publications Office.

- Joshi, N. (2016) *What is blockchain technology and who is using it? Allerin.*
<https://www.allerin.com/blog/what-is-blockchain-technology-and-who-is-using-it>.
- Kayıkçı, S. (2014). Türkiye’de yönetimden yönetişime geçiş: yüksek çevre kurulu örneği. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 105-114.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Metcalf, W. (2020). *Ethereum, smart contracts. In Blockchain and Crypt Currency: Building a High Quality Marketplace*, Springer, 77-93.
- Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system*. 08 29, 2020 retrived from: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>. 1-9
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O., & Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business & Information Systems Engineering*, 59(3), 183-187.
- Opendemocracy (2017). Agora voting/nvotes. <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/agora-votingnvotes/>.
- Özaltın, O. & Ersoy, M. (2020). Kamu yönetiminde blokzincir kullanımı: d5 örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 746-763.
- Özer, M. A. (2006). Yönetişim üzerine notlar. *Sayıştay Dergisi*, (63). 59-89.
- Pandey, D. L. & Risal, N. (2020). E-governance: A study of the concept and implementation in the emerging economy. *Corporate Governance and Sustainability Review*, 4(2), 93-101.
- Perper, R. (2018) Sierra Leone just became the first country in the world to use blockchain during an election. BusinessInsider. <https://www.businessinsider.com/sierra-leone-blockchain-elections-2018-3>.
- Platon (2013). *Devlet*. Bordo Siyah Publication.

- Sarmah, S. S. (2018). Understanding blockchain technology. *Computer Science and Engineering*, 8 (2). 23-29.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1). 219-235.
- TESEV (2008). *İyi yönetim el kitabı*. TESEV Publication.
- Tüfekçe, A., & Karahan, Ç. (2019). Blokzincir teknolojisi ve kamu kurumlarınca verilen hizmetlerde blokzincirin kullanım durumu. *Verimlilik Dergisi*, (4). 157-193.
- Wavesenterprise (2021) *How to work blockchain based e-voting system? blockchain advantages, voting process*. <https://wavesenterprise.com/products-and-services/voting>.
- Zengin, M. A. (2013). Bilgi iletişim teknolojilerinin demokrasi içerisinde kullanımı ve dijital demokrasiye geçiş. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(4), 271-304.
- Zwitter, A. & Hazenberg J. (2020) Decentralized network governance: blockchain technology and the future of regulation. *Frontiers in Blockchain*, 3(12), 1-12.

**STATISTICAL EVALUATION OF EXCHANGE PERFORMANCE OF BANKS
TRADED IN THE SUSTAINABILITY INDEX***

*Sürdürülebilirlik Endeksinde İşlem Gören Bankaların Borsa Performanslarının İstatistiksel
Değerlendirilmesi*

Ayşegül Berrak KÖTEN

Lecturer, Dr., Istanbul Kultur University, Banking and Insurance, a.koten@iku.edu.tr
Istanbul/TURKEY

<https://orcid.org/0000-0002-5680-9920>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1051449>

Köten, A. B. (2022). "Statistical evaluation of exchange performance of banks traded in the sustainability index", *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 148-163.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 30.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 25.01.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

* This study was presented as a research paper at ISBES - International Sustainable Business and Economic Strategies Congress held on 10-11 December 2021.

ÖZ

Global rekabet ortamında varlığını devam ettirmekte olan günümüz işletmelerinin ayakta kalabilmelerinde, tek başına finansal değerlerinin iyi olması yeterli gelmemektedir. İşletmelerin faaliyetlerine devam edebilmeleri adına sürdürülebilirlik ifadesi ön plana çıkmış ve buna bağlı olarak da sosyal, ekonomik ve çevresel yükümlülüklerden kaynaklı kurumsal sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır. Şirketlerin ekonomik, çevresel ve sosyal konularla ilgili sürdürülebilirlik stratejileri uygulamaları ve yatırımcıların bilgilendirilmesi amacıyla Borsa İstanbul çatısı altında Sürdürülebilirlik Endeksi hesaplanmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmanın amacı, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi çerçevesinde işlem görme hakkına sahip olan altı bankanın, endekse dahil olmadıkları dönem 2013 yılı ve dahil oldukları 2020 dönemi için borsa performans göstergelerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediği Paired t testi yardımıyla araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan analiz sonucunda, hisse fiyatı haricinde fiyat/kazanç oranı, piyasa değeri/defter değeri, işlem hacmi ve nakit akış oranı değişkenleri için anlamlı farklılık elde edilmiştir. Dikkat çekici nokta, endekse dahil olduktan sonra bankalar için sadece işlem hacminin artış göstermesidir. Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi yeni bir endeks sayılır ve endeks derinleştikçe bankaların hisse senedi değerlerinde ve diğer performans göstergelerinde yarattığı etkinin zaman içinde olumlu duruma dönüşeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Endeksi, Bankalar, Borsa Performansı, İstatistik Analiz.

ABSTRACT

Good financial values are not sufficient alone for the survival of today's businesses, which sustain their existence in the global competitive environment. For businesses to continue their activities, the expression of sustainability has come to the forefront, and therefore, the concept of corporate sustainability emerged from social, economic, and environmental obligations. The Sustainability Index is calculated under the umbrella of Borsa Istanbul to ensure that businesses

implement their sustainability strategies on economic, environmental, and social issues and inform investors. The purpose of the study was to investigate whether the stock market performance indicators of the six banks which have the right to be traded in the framework of the BIST Sustainability Index for 2013, when they were not included in the index, and for 2020, when they were included, by using the Paired t-test. As a result of the analyses made for this purpose, significant differences were detected for the price/earnings ratio, market value/book value, transaction volume, and cash flow rate variables aside from share price. It was interesting that only the transaction volume increased for banks after they were included in the index. Borsa Istanbul Sustainability Index is considered a new index, and it is considered that the effect of banks on stock values and other performance indicators will turn positive as the index deepens.

Keywords: Sustainability Index, Banks, Stock Market Performance, Statistical Analysis.

INTRODUCTION

In environmental science, sustainability can be explained as the ability of the elements of a system to continue its development and productivity in the future (Jeucken, 2010: 56). When the term “sustainability” is analyzed from an institutional viewpoint, it is stated that social, economic, and environmental factors are integrated after applying them to the decision mechanisms of businesses to make use of the organizations in the long term; however, they are performed in agreement with the corporate governance principles (Carnevale & Mazzuca, 2014: 73). Also, corporate sustainability means the effective management of risks that may arise from such situations (Aras et al., 2010: 231).

In their study conducted on sustainability, Aliyu et al. (2017) argued that sustainability was the process of making some applications to meet the demands and needs of societies and to uncover their existing potentials in a sustainable period by providing continuous flexibility in ecological, sociological, and economic issues. In general, the concept of sustainability is an

element determining the limits of the sustainability of an event or process with an unlimited time phenomenon.

As a result of the implementations of the stock markets in developed countries regarding the concept of sustainability in the global context, Borsa Istanbul laid the foundations for the establishment of the BIST Sustainability Index, which has been traded as of 2014, as an action towards the concept of sustainability, which is improving worldwide. In the abovementioned period, which corresponds to 2011, a questionnaire was conducted for 215 businesses in 11 different sectors trading in the stock exchange by PricewaterhouseCoopers-PwC, Turkish Business and Sustainable Development Association (SKD), and Istanbul Stock Exchange (ISE) at that time. As a result of the questionnaire, it was seen that 62% of the businesses adopt the sustainability policy and have an interest in sustainability (PwC, SKD, and ISE, 2011: 14).

The main target of the BIST Sustainability Index is to create an index to include businesses traded in Borsa Istanbul with high sustainability tendencies and to increase the knowledge, understanding, and operations regarding sustainability in Turkey and especially among BIST businesses. In this context, the practices aimed at adopting the BIST sustainability approach in organizations and on a social basis are gaining momentum.

The purpose of the study was to uncover significant differences for stock market performance indicators of Akbank, Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası, Yapı Kredi Bank, Şekerbank, and TSKB, which are included in the Sustainability Index among the banks, which are the main elements of the finance sector, for 2013, when they were not included in the index, and for 2020 when they were included. In this way, it will be found out how being included in the Sustainability Index had effects on investors and whether it was reflected in the stock market performance indicators as a result. It is considered that the result to be obtained from this analysis will be a guide for investors and decision-makers.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The corporate sustainability concept is an expression widely used in business literature and can be an option for continuous growth and profit maximization, which is accepted as one of the classical goals of organizations adding a modern understanding to organizational goals making a difference in business markets and allowing the traditional competition system to be interpreted from a different perspective (Aras et al., 2018: 602). The Sustainability Index is accepted as the reflection of corporate sustainability in financial markets (Carè, 2018: 95).

The sustainability concept can be explained as the resources used by humanity today, the evaluation of future generations by filtering moral, social, economic, legal, and legal values in a way to allow them to continue their vital actions at the most appropriate level (Raut et al., 2017: 554). The corporate sustainability expression can also be explained as “the effort of a business to maintain the profitability of assets as a living entity, perform activities to enable the protection and development of resources that can be used in the future while meeting current needs by turning to social and environmental activities as well as purely for economic profit to ensure the continuity of the enterprises” (Yip & Bocken, 2018: 154). Corporate sustainability is based on the principles of agency theory, legitimacy theory, and stakeholder theory (Marti et al., 2015: 307).

Banks are institutions with social, economic, and environmental effects with funds provided, financing of investments, and other financial products and services. Based on this viewpoint, the analysis of sustainable banking practices, which is seen as a way of considering banks' financial products and services to support sustainable development, seems to be more important as time progresses (Özmen et al., 2020: 156).

However, it was also seen that social, economic, and environmental factors, which are considered as the main indicators of corporate sustainability, were no longer adequate alone for the sustainability studies of organizations. As well as the above-mentioned indicators, a quality

management system and organizational management studies, and firm financial indicators are the components helping define the concept of corporate sustainability. For this reason, when the concept of sustainability is examined, a multi-faceted corporate sustainability system must be taken as the basis to include “finance” and “corporate management” elements along with social, economic, and environmental factors. It is also important to evaluate the sustainability activities in the banking sector, which has the effect of transforming all sectors with a powerful tool such as financing, in this multidimensional approach (Aras et al., 2020: 3).

The BIST Sustainability Index has been published since November 4, 2014, with the code “XUSRD”, in the form of returns and prices. The initial value of the index is 98.020.09, which was the closing of the Second Session of the BIST 30 price index on 03.11.2014. The weight of a share in the index is limited to 15% (Borsa Istanbul, 2014a: 1).

There is 1 index period per year for the BIST Sustainability Index, from November to October. The businesses included in the BIST 30 Index in 2014 and businesses in the BIST 50 Index in 2015 were included in the evaluations. The list of businesses that were evaluated since 2016 was extended to include voluntary businesses of BIST 100 businesses as well as the businesses in the BIST 50 Index (Borsa Istanbul, 2014b: 3). The “List of Businesses Subject to Evaluation” is updated and announced by Borsa Istanbul in December of each year. When the index is calculated, the current prices recorded are used, and it is mainly calculated by using the coefficient market values of the shares in actual circulation in the index.

LITERATURE

In their study, Skare and Golja (2012) compared 45 businesses in the Sustainability Index in Dow Jones World with businesses that were not in the Sustainability Index in terms of sustainable performance and financials. As a result, they reported that businesses in the scope of the Sustainability Index performed higher than the businesses that were not in the scope of the Sustainability Index between 2006 and 2008.

Oberndorfer et al. (2013) compared the stock performance of German businesses in the Dow Jones Stoxx Sustainability Index and the Dow Jones World Sustainability Index in general. They used the data between 1999 and 2002 and found that German businesses were negatively affected by the sustainability index.

In the study that was conducted by Charlo, Moya, and Muñoz (2015), businesses in the Spanish Stock Exchange were compared by dividing them into 3 groups as those included in the Sustainability Index, those that were not included in it, and mixed. As a result of their study, it was found that the businesses in the Sustainability Index gained more at a similar risk level and adapted more quickly to the changes in the market.

Marti et al. (2015) compared the Stoxx Europe 600 Index and the Stoxx Europe Sustainability Indices. As a result, they reported that businesses in the scope of the Sustainability Index had higher financial performance in the 2007-2010 period.

In their study, Çıtak and Ersoy (2016) compared the financial performances of businesses in the scope of BIST 30 and BIST Sustainability Index between November 2014 and June 2015. They used daily, weekly and monthly earnings rates of each business in the BIST 30 and BIST Sustainability Index, as well as the market capitalization/book value ratios as a case study, and average testing approaches were also used. According to the mean test result of the study, no statistical differences were detected between the mean earnings ratio of businesses in the Sustainability Index and the earnings ratios of BIST 30 businesses. It was also determined that the market value/book value ratio of the businesses in the index was higher than the market value/book value ratio of BIST 30 businesses. Considering the result of the case study, the average excess earnings ratio of the businesses in the index was not different from zero.

In the study that was conducted by Kestane (2016), the relations between the economic corporate sustainability, financial performance, and investor relations of businesses traded in the framework of the BIST Sustainability Index were evaluated for the dates of 2014-2015, and

the data obtained from the financial statements were used using financial ratios (Profitability, Growth, Continuity and Stock Market Performance). A classification was made based on the pre- and post-index periods. It was determined in the study that there was a positive relationship between the financial performances and investor behaviors of the businesses in terms of economic, corporate sustainability practices in businesses outside the banking sector, but such a situation could not be detected in banks. It was also observed that being included in the Sustainability Index has a positive effect on the financial performance of both banks and non-bank businesses.

In their study, Santis, Albuquerque, and Lizarelli (2016) compared the financial performances of businesses included in the Brazilian Stock Exchange Sustainability Index and businesses that were not included in the index based on the 2010-2013 date range. As a result of their study, no significant differences were detected between the financial performances of the businesses in the index and the financial performances of the businesses that were not included in the index.

Altınay et al. (2017) examined the stock values of four banks in the BIST Sustainability Index for 2014 and 2017 before and after the index. As a result of their study, it was found that the stock values of the banks were higher before the index than the values after the index, but there was no statistical difference.

In the study that was conducted by Önder (2017), 91 businesses were selected from among the businesses in the scope of the BIST 100 Index, and the Multiple Linear Regression Analysis was used in the analyses by using the profit data for the pre-tax period in the annual reports of the businesses to measure the effects of their presence in the sustainability index on their profitability. In the analysis, it has been determined that being in the corporate sustainability index does not affect the profitability of the businesses.

In the study conducted by Yıldırım, Kocamış, and Tokur (2018), the purpose was to compare the financial performances of 9 businesses from among the businesses included in the BIST Sustainability Index for the five quarters before they were included in the index and the two quarters after they were included in it. The performance differences of the businesses were determined for the periods with the help of 10 financial ratios (Financial Leverage, Asset Turnover, Return on Equity, Return on Assets, Net Profit Margin, Current Ratio, Operating Profit Margin and Debt) and were measured using the *t*-test statistical method. It was observed in the study that the financial performance increased positively after the inclusion of these businesses in the index, and there were significant differences in financial leverage, asset turnover, and return on equity performance indicators before and after the index.

In his study, Topal (2019) compared the financial performances of 11 businesses, and excluded banks that were continuously traded in the scope of the BIST Sustainability Index between 2014-2018, and 27 businesses excluding banks that were never included in the BIST Sustainability Index but were included in the BIST 100 list between the same dates. In this way, they aimed to compare the financial performances of businesses in the framework of sustainability actions with those that were not in the scope of sustainability actions. The panel data analysis was used in the comparison of the study covering 17 quarters by using ratio analysis. As a result of this analysis, it was found that the actions towards sustainability affect the return on assets of the businesses in a significant and positive way.

METHOD

Type of Study

The study had an applied descriptive study design. In this type of study, data are obtained with quantitative methods and statistical analysis of the obtained data is made. Since descriptive studies aim to define a certain phenomenon, they try to go into the details of the problem/case examined (Böke, 2009: 13).

The Study Problem

The study problem was to uncover whether the stock market performances of the banks included in the Sustainability Index between the period when they were not included in the index and the period they were included. In most of the studies reported in the literature, it is suggested that the public perception and reputation of businesses that are included in the Sustainability Index changed positively, and therefore, their stock market performances also increased. In this study, this will be tested for banks included in the index in Turkey.

The Hypotheses of the Study

The main hypothesis of the study was that the stock market performance indicators differed at significant levels for 2013 when banks are not included in the sustainability index, and for 2020, when they are included. The hypotheses of the study are given in Table 1.

Table 1. The Hypotheses of the Study

Hypotheses	
H₁	Price/Earnings ratio shows a significant difference for the 2013 - 2020 period.
H₂	Market Value/Book Value ratio shows a significant difference for the 2013 - 2020 period.
H₃	Cash Flow ratio shows a significant difference for the 2013 - 2020 period.
H₄	The Transaction Volume ratio shows a significant difference for the 2013 - 2020 period.
H₅	Share Price ratio shows a significant difference for 2013 - 2020 period.

Population and Sampling of the Study

The study population consisted of 8 banks in the BIST Sustainability Index as of 2020. Since ING bank and Development Investment Bank data were not included in the Bloomberg Database, the sampling consisted of 6 banks. These banks were traded as Akbank, Garanti BBVA, Türkiye İş Bankası, Şekerbank, TSKB, and Yapı Kredi Bank. The data were obtained from the Bloomberg Database. The stock market performance ratios used in the study are given in Table 2.

Table 2. Stock Market Performance Indicators Used in the Analysis

Stock Market Performance Indicators	Abbreviation
Price/Earnings	P/E
Market Value/Book Value	MV/BV
Cash Flow Ratio	CFR
Transaction Volume	TV
Share Price	SP

Analysis Method

The Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk Tests were used because the choice of method for the difference analysis to be used in the study was determined according to the normal distribution of the data. The H_0 Hypothesis, which expresses the normal distribution, was taken since $p > 0.05$ for the data. In this case, the “Paired t -test”, also known as the conjugate t -test, was applied for the period before and after the sustainability index.

Findings and Discussion

The Paired t -test was used to test whether there were significant differences in stock market performances for the period 2013 when the bank group was not included in the BIST Sustainability Index and for the period 2020 when it was included.

Table 3. Paired t -Test Results

		Mean	n	Std. Dev.	p
Price/Earnings	2013	8.642	24	1.394	0.000*
	2020	6.585	24	3.847	
Market Value/Book Value	2013	1.272	24	.256	0.000*
	2020	.570	24	.171	
Cash Flow Ratio	2013	7.986	24	6.758	0.000*
	2020	3.427	24	4.011	
Transaction Volume	2013	1759121060.79	24	1292170927.24	0.000*
	2020	8733350180.20	24	7321777937.02	
Share Price	2013	4.329	24	2.873	0.152
	2020	4.163	24	2.874	

*Significant at 0.05

As a result of the analyses, it was found that other performance indicators, except for the share price, were different at significant levels. It was interesting was that only the trading

volume increased after it was included in the index. The P/E, MV/BV, and CFR variables had higher values before the index.

According to these findings, Santis et al. (2016), Altınay et al. (2017) did not report any differences in performance rates in their study, and results that did not overlap with this study were reported. The studies of Charlo et al. (2015), Marti et al. (2015), Çıtak and Ersoy (2016), Kestane (2016) reported significant differences after adding to the index for some performance ratios. In this study, the only positive development was recorded for the transaction volume. Yildirim et al. (2018) and Topal (2019) studies stated that being included in the index showed a significant difference in performance rates, and was positive. In the present study, significant differences were obtained, but it was also found that there were more appropriate results in the period not included in the index.

The reason for these different results in the literature might be because of the selected variables, period evaluated, and the methods used. On the other hand, with the more positive pre-index values, it is considered that the sustainability index has only just begun to be recognized and the negative conditions seen in the world and our country during the period considered in the framework of the study had a negative effect on the index.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

In the present study, the effects of the Sustainability Index, which started to be calculated in Borsa Istanbul in 2014, on the stock market performance was examined for banks. In the scope of the study, statistically significant differences were detected between the mean values of the stock market performance variables before and after the Sustainability Index of 6 banks in the banking sector, whose data were obtained, for the Price/Earnings, Market Value/Book Value, and Cash Flow Ratio variables, except for the share price. The sustainability index is new. As the index deepens, it is considered that the effects of banks on stock values and other performance indicators will turn into positive attitudes towards the index.

Although Eccles et al. (2014) reported that the demands and expectations of investors on corporate sustainability increased and argued that institutional investors considered the ESG performance of businesses in their investment decisions, and the information sharing of enterprises on matters such as governance and sustainability was insufficient in terms of both quality and quantity.

The increased number of businesses included in the BIST Sustainability Index was considered important in terms of the studies to be conducted. It is considered that a more accurate result will be achieved with more samplings and diversified sectors. The fact that sustainability reports are accepted by more businesses as time progresses and they become a necessity as the demands of the businesses' stakeholders are shaped in the framework of sustainability shows the requirement to measure social and environmental performances as well as financial performances in the measurement of such studies. Considering the abovementioned situations in future studies will contribute to the literature. Since the index is new, when its changing and increasing content over time is evaluated, it is considered important to repeat similar studies over time and to examine whether different responses emerge. It is recommended to expand the comparative analyses with different variables and different methods for future studies.

Generally, corporate sustainability valuation and measurement must be emphasized and studied carefully in the world and Turkey. Especially in Turkey, businesses need to understand the necessity and importance of managing the social and environmental risks of the company well, along with financial performances in all business processes. In conclusion, the fact that they started to care more about sustainability studies also supports the acquisition of quality data in terms of academic studies. This will contribute to the realization of more comprehensive and qualified studies in this field in the future. However, the necessity of providing and processing qualified data on the measurement of sustainability performance, and the

requirement for a qualified methodological method for the valuation and measurement to be conducted will make any original work on this subject become even more important.

REFERENCES

- Aliyu, S., Hassan, M. K., Yusof, R. M. & Naiimi, N. (2017). Islamic banking sustainability: a review of literature and directions for future study. *Emerging Markets Finance and Trade*, (53). 440-470.
- Altınay, A., Kaki, B., Kestane, A., Soba, M., Dinçer, Ö. & Şık, E. (2017). Sürdürülebilirlik endeksinin bankacılık sektörü hisse senedi değerlerine etkileri, BIST sürdürülebilirlik endeksi üzerine bir çalışma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(34). 264-284.
- Aras, G., Aybars, A., & Kutlu, O. (2010). Managing corporate performance: Investigating the relationship between corporate social responsibility and financial performance in emerging markets. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 59(3). 229-254.
- Aras, G., Tezcan, N. & Furtuna, O. K. (2018). Multidimensional comprehensive corporate sustainability performance evaluation model: Evidence from an emerging market banking sector. *Journal of Cleaner Production*, 185(1). 600-609.
- Aras, G., Tezcan, N., Kutlu Furtuna, Ö. & Hacıoğlu Kazak, E. (2020). *Sürdürülebilirlik değerlemesinde yeni yaklaşım: Çok boyutlu kurumsal sürdürülebilirlik modeli – bankacılık sektörü değerlemesi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Finans Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik Merkezi (CFGS) Yayınları.
- Borsa İstanbul. (2014a). *Şirketler için sürdürülebilirlik rehberi*. <http://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.09.2021).

- Borsa İstanbul. (2014b). *Borsa İstanbul sürdürülebilirlik bülteni*.
<http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/yayinlar/borsa-istanbul-2014-surdurulebilirlik-bulteni.pdf?sfvrsn=4>, (Erişim Tarihi: 11.09.2021).
- Böke, K. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*, Alfa Yayıncılık.
- Carnevale, C. & Mazzuca, M. (2014). Sustainability report and bank valuation: Evidence from european stock markets. *Business Ethics*, 23(1). 69-90.
- Carè, R. (2018). *Sustainability in banks: Emerging trends. In sustainable banking*; Carè, R. (Ed.), Pallgrave Macmillan: Cham. 93-130.
- Charlo, M. J., Moya, I. & Munoz, A. (2015). M. Sustainable development and corporate financial performance: A study based on the FTSE4Good IBEX Index. *Business Strategy And The Environment*, 24(4). 277-288.
- Çıtak, L. & Ersoy, E. (2016). Firmaların BIST sürdürülebilirlik endeksine alınmasına yatırımcı tepkisi: Olay çalışması ve ortalama testleri ile bir analiz, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1). 43-57.
- Eccles, R., Ioannou, I. & Serafeim, G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Management Science*, 60(11). 2835-2857.
- Jeucken, M. (2010). *Sustainable finance and banking: The financial sector and the future of the planet*, Routledge Pbc.
- Kestane, A. (2016). *Kurumsal sürdürülebilirlik perspektifinde işletmelerin finansal performansının analizi ve yatırımcı davranışları üzerine bir araştırma: BİST sürdürülebilirlik endeksinde bir uygulama*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi].
- Marti, C. P., Rovira-Val, M. R. & Drescher, L. G., (2015). Are Firms That Contribute to Sustainable Development Better Financially? *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 22(5). 305-319.

- Oberndorfer, U., Schmidt, P., Wagner, M. & Ziegler, A. (2013). Does the stock market value the inclusion in a sustainability stock index? An event study analysis for German firms. *Journal of Environmental Economics and Management*, 66(1). 497-509.
- Önder, Ş. (2017). İşletme karlılığına kurumsal sürdürülebilirliğin etkisi: BİST’te bir uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(4). 937-956.
- Özmen, A., Karakoç, M., Yeşildağ, E. (2020). Sürdürülebilirlik raporlaması: BIST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan şirketler üzerine bir uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 63(1). 153-174.
- Raut, R., Cheikhrouhou, N. & Kharat, M. (2017). Sustainability in the banking industry: A strategic multi-criterion analysis. *Business Strategy and the Environment Journal*, 26(4). 550-568.
- Santis, P., Albuquerque A. & Lizarelli, F. (2016). Do sustainable businesses have a better financial performance? A study on Brazilian public businesses . *Journal of Cleaner Production*, 133(2). 735-745.
- Skare, M. & Golja, T. (2012). Corporate social responsibility and corporate financial performance is there a link?, *Economic Study*, 25 (1). 215-242.
- Topal, G. (2019). *Sürdürülebilirlik çalışmalarının işletmelerin finansal performansına etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi].
- Yıldırım, G., Kocamış, T. U. & Tokur, Ö. T. (2018). Sürdürülebilirlik ve firma performansı: BİST sürdürülebilirlik endeksi şirketleri üzerine bir çalışma. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15). 90-96.
- Yip, A. W. H. & Bocken, N. M. P. (2018). Sustainable business model archetypes for the banking industry. *Journal of Cleaner Production*, 74. 150-69

RUSYA’NIN YAKIN ÇEVRESİNİ KORUMA POLİTİKASI VE SOĞUK SAVAŞ İZLENİMLERİ (2008 RUSYA-GÜRCİSTAN SAVAŞI VE 2014 UKRAYNA KRİZİ)

Russia’s Policy to Protect It’s Near Abroad and Cold War Impressions (2008 Russia – Georgia War and 2014 Ukraine Crisis)

Gökhan ALPTEKİN

Doktora Öğreincisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı, gokhanalptekin@yahoo.com İstanbul / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0002-8501-8407>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1034978>

Alptekin, G. (2022). “Rusya’nın yakın çevresini koruma politikası ve soğuk savaş izlenimleri (2008 Rusya-Gürcistan savaşı ve 2014 Ukrayna krizi)”, *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 5(1). 164-204.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 10.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 28.01.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 31.01.2022

ÖZ

Kafkasya ve Karadeniz doğudan batıya uzanan enerji hatları açısından önemli bölgelerdir. Gürcistan ve Ukrayna ise bu bölgelerin hem NATO'nun hem de AB'nin güvenlik politikalarında kritik bir konuma sahip ülkelerindedir. Söz konusu ülkeler gerek Batının enerji güvenliğini sağlamak gerekse Asya'nın batıya açılımını kontrol etmek için kilit noktalardan biridir. Bu noktalar aynı zamanda Rusya'nın yakın çevresinde yer almaktadır. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi, Rusya'nın Kafkasya, Karadeniz ve Doğu Avrupa gibi bölgelerde Sovyetler'in dağılmasından sonra meydana gelen güç boşluğunun kendisi dışında bir aktör tarafından doldurulmasına müsaade etmeyeceğini göstermiştir. Her ne kadar ABD ve AB günümüze kadar yumuşak güç kullanarak bölgede varlık göstermeye çalışmışsa da Rusya bunun karşılığında sert güç kullanmaktan çekinmemiştir. Bu izlenim dünyada Rusya ile ABD arasında yeni bir soğuk savaşın başladığını düşündürmüştür. Bu araştırma, somut veriler ışığında Rusya ile ABD arasında yaşananların mevcut uluslararası statükoyu bozma ve yeni bir soğuk savaşa yol açma potansiyelini incelemeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda Rusya'nın süper güç statüsüne yükselme ihtimali ve AB'nin muhtemel tepkileri de araştırılan konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Ukrayna Krizi, Soğuk Savaş, Büyük Güç Statüsü, Yakın Çevre Politikası

ABSTRACT

The Caucasus and Black Sea are important regions in terms of energy lines extending from east to west. Georgia and Ukraine have a critical position in the security policies of both NATO and the EU in these regions. These countries are key points to ensure the energy security of the West and to control Asia's opening to the west. These points are also located in the near abroad of Russia. The 2008 Russia-Georgia War and the 2014 Ukraine Crisis showed that Russia will not allow any actor other than itself to fill the power vacuum that emerged after the collapse of the

Soviet Union in regions such as the Caucasus, Black Sea and Eastern Europe. Although the USA and the EU have tried to show a presence in the region by using soft power until today, Russia did not hesitate to use hard power in return. This impression reminded the world that a new cold war would begin between Russia and the USA. This research aims to examine the potential of what happened between Russia and the USA to disrupt the current international status quo and lead to a new Cold War in the light of concrete data. In this context, the possibility of Russia's rise to superpower status and the possible reactions of the EU are also among the subjects researched.

Keywords: 2008 Russia - Georgia War, 2014 Ukraine Crisis, Cold War, Great Power Status, Near Abroad Policy.

GİRİŞ

Büyük güçlerin henüz İkinci Dünya Savaşı bitmeden savaş sonrası uluslararası düzenin temelleri üzerinde çalışmaya başladığı ve kurulan düzenin başlangıçta kendi içinde bir denge yaratmış olduğu söylenebilir. Ancak zamanla iki süper güç olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünyada iki kutuplu bir sisteme yol açan bir siyaset izlemeye başlamıştır. İzlenen bu siyasetin de etkisiyle yirminci yüzyılın ikinci yarısını bazı devletler kutuplardan birine doğrudan katılarak ya da katılmak zorunda bırakılarak, bazı devletler gücünün koruma alanına kendi isteğiyle girerek, bazı devletler ise bağlantısız kalarak geçirmiştir. Pek de etkili bir hareket olarak sürdürülemeyen Bağlantısızlar Hareketi sayılmazsa soğuk savaş politikalarının çoğunlukla iki süper güç tarafından belirlendiğini söylemek mümkündür. İzlenen siyasette her iki kutup da kendine özgü yöntemler uygulamıştır. İki kutuplu sistemde Doğu Bloğunun öncüsü olan SSCB’nin, üyelerini kimi zaman sert güçle kimi zaman siyasi baskı ile bir arada tutmaya çalıştığı söylenebilir.

1990’ların başında SSCB’nin dağılması hem soğuk savaşın sona ermesine hem de Orta Asya, Kafkasya ve Karadeniz çevresinde önemli bir güç boşluğu doğmasına neden olmuştur.

Bu gelişme üzerine eski Sovyet Cumhuriyetleri sırayla tam bağımsızlık yolunda adımlar atmaya çalışmıştır. Tam bağımsızlaşma sürecinde ufak çaplı veya bölgesel birçok hareket ve karşı tepki ortaya çıkmış olsa da bu sürecin önemli bir çatışmayla sonlandığı ilk olayın 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı olduğu ifade edilebilir. Bu savaştan kısa bir süre sonra Ukrayna ile Rusya arasında yüksek gerilimli bir kriz ortaya çıkmış ve Ukrayna, ülkesinin azımsanmayacak bir kısmı üzerinde egemenliğini kaybetmiştir. Ortaya çıkan krizde Rusya, tıpkı 2008 Savaşı'nda olduğu gibi bölgedeki vatandaşlarını koruma gerekçesiyle sert güç kullanmaktan çekinmemiştir. ABD ve Avrupa Birliği (AB) gibi Batılı büyük güçler ise Ukrayna'nın arkasında olduklarını sıkça ifade etmelerine rağmen doğrudan askeri destek vermekten kaçınmışlardır.

Uluslararası sistemin değişen yapısının da etkisiyle büyük güçler arasında meydana gelen bu gerginliklerin yeni bir soğuk savaş tartışması başlattığı ifade edilebilir. Özellikle Ukrayna'da sert güç uygulaması sonrasında Rusya'nın dünya siyasetindeki rolü yeni soğuk savaş tartışmasında önemli bir yer edinmiştir. Son zamanlarda, yeni soğuk savaş [veya soğuk savaş 2.0 (Freedman, 2018:25)] terimi, genel olarak çağdaş dünya siyasetinin ve büyük güç ilişkilerinin bir tanımı olarak medya ve akademi arasında popüler hale gelmiştir (Thapiporn vd.,2021:903-905). Rusya ile Batılı güçler arasındaki güç ilişkileri yeni bir soğuk savaşa işaret etse bile bunun eski soğuk savaştan farklı olduğunu söylemek mümkündür. Yeni soğuk savaşın da tıpkı eskisi gibi bir denge üzerine kurulu olduğundan bahsedilebilir ancak bu, nükleer silahlarla değil enerji gibi yumuşak güçlerle yaratılan bir dengedir (Yapıcı, 2007: 185-186). Bununla birlikte 1980'lerde ABD ve Rusya'nın aralarındaki ilişkinin yumuşaması sonucunda imzalanan Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Sözleşmesinin kaldırılmasının bu aktörler arasında yeniden silahlanma yarışına yol açabileceği göz ardı edilmemelidir (Oğuz ve Erol, 2021:1). Kısacası Sovyetler'in 1991'de dağılması beklenmedik bir anda olmuştur ancak onun ardılı Rusya'nın günümüzdeki meydan okuması oldukça beklendik ve açık bir şekilde

gerçekleşmektedir (Zubok, 2021:594). Bu meydan okuma süreci de geçmişte tecrübe edilen uluslararası düzen dönüşümlerinde olduğu gibi sancılı olacağı benzetilmektedir.

Götz’e göre uluslararası ilişkiler alanında 2000’lerin başından itibaren Rusya’nın yakın çevre politikası ile ilgili yazılan makale, tez ve raporların sayısında dikkat çekici bir artış vardır. Bu eserlerin odaklandığı dört görüş Rusya’nın neden yeni bir soğuk savaş tetikleyebilecek şekilde yakın çevre politikası izlediği konusunda fikir vermektedir. Bunların ilki Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in KGB geçmişinden kaynaklanan soğuk savaş zihniyetidir. İkincisi kamuoyunun dikkatini iç meselelerden uzaklaştırmaktır. Üçüncüsü Rusya’nın Avrasya’da yaratacağı etki alanını büyük güç statüsü ile sürdürme isteğidir. Dördüncüsü ise daha çok jeopolitik nedenlere dayanmaktadır. Bu görüşe göre Rusya, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nün (North Atlantic Treaty Organization - NATO) genişlemesine karşı ileri emniyet hattı yaratmaya çalışmaktadır (Götz, 2017:229).

Bu makale, iki örnek olayın karşılaştırmalı olarak incelenmesi suretiyle Rusya’nın çok kutupluluk söylemleri üzerinden yeniden süper güç olma gayretlerini ve yeni bir soğuk savaşın doğma ihtimalini değerlendirmek maksadıyla altı bölüm halinde yazılmıştır. İlk bölümde Gürcistan ve Ukrayna’nın Rusya açısından önemine atıfta bulunulmuştur. İkinci bölüm 2008 Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi’nin benzer ve farklı yönlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde Gürcistan Savaşı ve Ukrayna Krizi üzerinden Rusya – ABD, AB ilişkileri incelenmiştir. Dördüncü bölümde Rusya’nın yakın çevre¹ politikasına değinilmiş, beşinci bölümde Rusya’nın “Süper Güç Statüsü”nü tekrar kazanma ihtimali ele alınmıştır. Son bölümde ise bu sürecin yeni bir soğuk savaş olup olmadığı irdelenmiştir. Bu makale yazılırken nitel araştırma yöntemlerinden kaynak tarama metodu kullanılmıştır.

¹ “Yakın Çevre” politikası (near abroad policy) Rusya’nın yeni bir politikası değildir. Soğuk savaş bittikten hemen sonra ilan edilen bu politikayla Rusya, eski etki alanını başta güvenlik olmak üzere birçok açıdan önemli bir çıkar bölgesi olarak tanımlamıştır. Ayrıntı için Bkz. (Tellal, 2010:206).

RUSYA İÇİN GÜRCİSTAN VE UKRAYNA'NIN ÖNEMİ

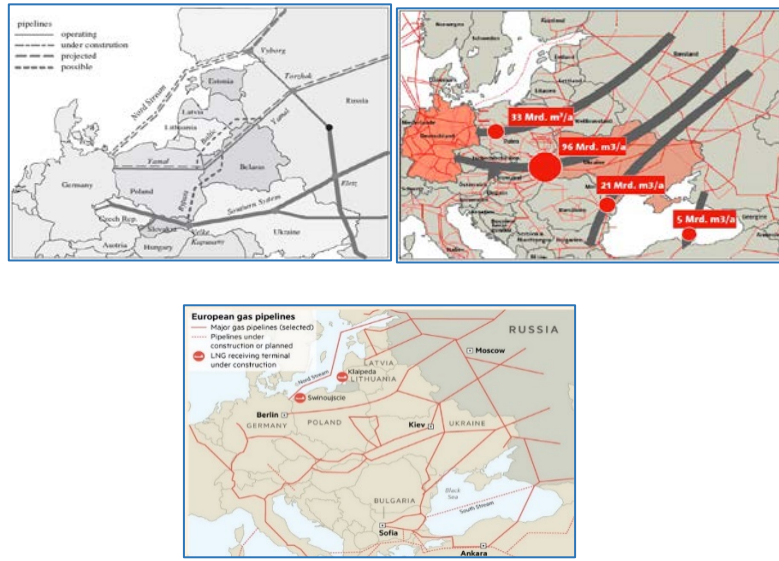
Gürcistan

Soğuk savaş yıllarında iki blok arasında yaşanan krizlerin dünyanın tek bir bölgesinde yoğunlaştığını söylemek pek de mümkün değildir. Fakat iki kutbun birbirine temas ettiği veya etki alanına dahil etmeye çalıştığı bölgelerde bazen sıcak çatışmaya varan krizler meydana gelmiştir. Öte yandan Güney Kafkasya, süper güçlerce etki altına alınması istenen alanlardan biri olmasına rağmen soğuk savaş yıllarında SSCB'nin mutlak hakimiyeti nedeniyle büyük krizlere sahne olmamıştır. Güney Kafkasya, tarih, kültür, ekonomi gibi birçok açıdan önemli bir bölgedir. Bu bölge aynı zamanda geçmişi çok eskiye dayanan bir geçiş güzergâhı olarak günümüze kadar önemini korumuştur. (Paul, 2014). SSCB'nin dağılması ile söz konusu özelliklerinden dolayı Gürcistan da diğer iki Güney Kafkasya ülkesi olan Azerbaycan ve Ermenistan gibi Rusya'nın etki alanında tutmak istediği ülkelerden biri olmuştur. Gürcistan, 1991'de bağımsızlığını kazanması sayesinde zamanla daha müstakil politikalar izleyebilmiş, Batıyla doğrudan ilişkiler geliştirebilmiş ve Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden batıya ulaştırılmasında kilit rol oynamaya başlamıştır. Aynı zamanda Karadeniz'e kıyısının olması ve Kuzey Kafkasya'ya geçiş imkânları sunması Gürcistan'ı büyük güçler açısından daha önemli hale getirmektedir.

Ukrayna

Ukrayna, diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin aksine Rusya için daha farklı bir anlam taşımaktadır. Rusya ile Ukrayna arasında diğer eski Sovyet devletleriyle kıyaslandığında daha derin tarihsel ve dilsel bağlar bulunduğu ifade edilebilir. Hatta Rusya'nın tarihinde önemli bir yeri olan Kiev-Rus ortaklığı, bu yakınlığın sadece kültür alanında değil aynı zamanda siyasi alanda da etkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte yüzyıllardır Rusya ile birlikte aynı bütünün parçası olması açısından Ukrayna, Rusya tarihinde jeopolitik açıdan önemli bir yer işgal etmektedir. Rusya'nın güney yaklaşma istikameti olan Karadeniz'den gelebilecek

tehditlere karşı bulundurduğu donanma Sivastopol’da konuşludur ve Rusya tarihinde önemli bir yer işgal eden Poltava Savaşı 1709’da Ukrayna’da gerçekleşmiştir (Kissinger, 2014). Bu kadar derin tarihsel bağlara rağmen soğuk savaş sonrasında Rusya’nın bölgede etkinliğini yitirmesinin yaratacağı etkilerin kısa süreli olmayacağı değerlendirilmiştir. Öte yandan gerek Rusya’nın Karadeniz’e çıkış yolunu elinde tutması gerekse Avrupa’ya uzanan enerji hatlarının doğal geçiş güzergahı olmasından dolayı Ukrayna’nın kritik bir konum işgal ettiği ifade edilebilir. (Harita 1)

Harita 1. Ukrayna’dan geçen ana doğal gaz hatları²

Harita 1’de Ukrayna’nın hem denizden hem de karadan enerji kaynaklarının ulaştırılması için son derece uygun bir konumda olduğu görülmektedir. Rusya’dan AB’ye olan doğal gaz ihracatının ciddi bir kısmı Ukrayna üzerinden sağlanmaktadır. (E. ON Ruhrgas AG kaynağından aktaran Klepac, 2010:46). Ukrayna, Rusya’dan Avrupa ülkelerine iletilen petrol ve doğal gaz için önemli bir transit geçiş ülkesidir (U. S. Energy Information Administration, 2014). Güç ilişkilerine realist açıdan bakılacak olursa Rusya’nın eski Sovyet uydu devletleri

² Soldaki harita için Bkz. (Hubert & Ikonnikova, 2011:90). Ortadaki harita için Bkz. (E.ON Ruhrgas AG kaynağından aktaran Klepac, 2010:46). Sağdaki harita için Bkz. European Gas Pipelines, Exectech – Europe’s Dependence on Russian Gas, <https://executivetechnology.wordpress.com/2014/11/09/europes-dependence-on-russian-gas-part-2/>, Erişim Tarihi: 26.01.2022.

üzerindeki her kazanımı AB'nin kaybı anlamına gelir. Aynı zamanda bunun tersi de geçerlidir (Leal-Arcas vd., 2015:282). AB bir yandan Rusya'dan gelecek doğal gazı bağımlıyken bir yandan da Ukrayna meselesine karşı sessiz kalamayarak politika üretmekte zorlanmaktadır.

2008 GÜRCİSTAN SAVAŞI VE 2014 UKRAYNA KRİZİ'NİN BENZER VE FARKLI YÖNLERİ

Uzun süredir belli bir sükûnet içerisinde olan Güney Kafkasya zamanla Rusya ve ABD gibi büyük güçlerin mücadelesine sahne olmaya başlamıştır. Bu durumun 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın çıkmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Savaştan önceki döneme bakılacak olursa Gürcistan'ın, Batı tarafından desteklenen Gül Devrimi ile iktidara gelen Saakaşvili'nin de etkisiyle iç ve dış politikasını farklı denklemler üzerinde inşa etmeye başladığı söylenebilir. Genel olarak renkli devrimler şeklinde ifade edilen bu girişimlerde Batılı devletlerin desteklediği sivil toplum kuruluşlarının etkisi yadsınamaz. Saakaşvili de şekillendirilen bu ortamda birtakım reformlar yaparak özellikle yolsuzluk ve ekonomi alanında gerçekleştirdiği iyileştirmeler ile kamuoyu desteğini artırmıştır. Bu süreçte Gürcistan iç desteğin yanı sıra AB'nin ve NATO'nun verdiği dış destekle bağımsız politikalar izlemeye çalışmıştır. Attığı bu adımlarla adeta bir yörünge değişimine giren bu Kafkas ülkesinin kuzey komşusu olan Rusya ile ilişkilerini tamamen göz ardı ettiğini söylemek mümkündür. Daha sonraki dönemlerde benzer açılımlar yapmaya çalışan Ukrayna ve Ermenistan'ın da benzer tepkiler ile karşılaştığı görülmüştür.

Gürcistan her ne kadar savaşın ortaya çıkması için gerekli şartların sağlanmasında etkili olduğu konusunda itham edilse de Rusya, kullandığı sert güç ve maksadını aşmak olarak tabir edilebilecek ilerlemeleri nedeniyle ciddi şekilde eleştirilmiştir. Rusya müdahalede bulunma gerekçesini Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırması olarak açıklamıştır (Allison, 2013). Sadece beş gün süren savaşın ardından Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını ilan etmesi ve Rusya tarafından hızlı bir şekilde tanınması çarpıcı bir siyasi sonuç olarak ortaya

çıkıştır. Gürcistan söz konusu bölgelerde hakimiyetini tamamen kaybetmiş ve bu statüko bugün hala devam etmektedir. ABD’li yetkili bir ismin ifadesine göre Rusya, Batıyla fazla yakınlaşan Gürcistan’ı cezalandırmak ve bölgedeki diğer devletleri uyarmak için sert güç kullanmıştır (Myers, 2008: 6). Bununla birlikte bazı açılardan Gürcistan’ın Batı himayesinde Rusya’ya karşı kışkırtıldığı da yapılabilecek tespitler arasındadır. Renkli devrim olarak adlandırılan bir süreç sayesinde yönetime gelen Saakaşvili’nin söylem ve eylemleri, hayata geçirilmesi planlanan bazı enerji hatları ve Gürcistan’ın NATO ülkelerinden aldığı askeri yardımlar Rusya’yı rahatsız eden başlıca etkenler olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ABD öncülüğünde Irak, İran, Kuzey Kore ve Suriye gibi ülkelere yönelik müdahale ve yaptırımlar ile yakın çevresinde olan gelişmeler Rusya’nın NATO’ya karşı tutumunun değişmesine sebep olmuştur (Jafarov, 2007:231).

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Ukrayna Krizi’nin, ortaya çıkış nedenleri arasında benzerlik olsa da gelişmeleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Her iki ülkeden de Stalin ve Kruşçev gibi Rusya tarihi açısından etkili devlet adamları yetişmiştir. Bu anlamda kültürel bir bağdan söz etmek mümkündür. Söz konusu devlet adamlarının Sovyet döneminde Rusya ile Gürcistan ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin artmasında etkili oldukları söylenebilir. Ayrıca Kırım, Abhazya ve Güney Osetya gibi bölgeler Rusya’nın Ukrayna ve Gürcistan’a fazla önem verme nedenleri arasındadır. Ancak hem güvenlik bağlamında hem de kültürel ve tarihsel bağlar açısından Kırım’a özel bir önem verilmiştir. Kırım’ın Ukrayna’nın kontrolüne girmesi hakkında farklı iddialar vardır. Bazı kaynaklarda Kırım’ın Ukrayna’ya, Kruşçev’in bir hediyesi olarak 1954 yılında verildiği ileri sürülmüştür. (Kissinger, 2014; Mackenbach, 2014:848-850) Bazı kaynaklarda ise Kırım’ın Ukrayna’ya bağlanması kararının dönemin ekonomi ve tarım politikalarına bağlı olduğu iddia edilmiştir (Nesnera, 2014). Gerek tarihsel ve kişisel bağları gerekse jeopolitik konumları nedeniyle Ukrayna ve Gürcistan’ın Batı yanlısı politikalar

izlemesi Rusya'nın benzer tepkiler vermesine sebep olmuştur. Çünkü her iki devlet de Rusya'nın yakın çevresindeki güvenlik kuşağının önemli aktörleridir.

Ukrayna Krizi'nin, Rusya'nın 2014 yılı Mart ayında Kırım'ı ilhakı ile başladığı ve daha sonra Nisan ayında Donetsk ve Luhansk'ta meydana gelen olaylar ile büyüdüğü ifade edilebilir. Krizin tırmanma sürecinde siyasi ve ekonomik çalkantılar yaşayan Ukrayna bu süreçten olumsuz olarak etkilenmiştir. Örneğin yapılan referandumlar sonucunda Kırım'da %95, Sivastopol'da %96 oranında bağımsızlık kararı çıkması ve Donetsk ile Luhansk gibi şehirlerin muhaliflerin eline geçmesi Ukrayna için sarsıcı etkiler yaratmıştır. Olayların doğu ve güneyde yoğunlaşması, bu bölgede yaşayan Rus azınlığın aslında etkili bir sayı ve güce ulaşmış olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin Yulya Timoşenko, BYuT bloğu ile 2012 seçimlerinde doğu bölgelerinden %18, güney bölgelerinden %10 oy alırken batı ve kuzey bölgelerinden sırasıyla %40, %32 oy oranı almış ve devleti yönettiği dönemlerde kutuplaştırıcı politikalar izlediği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Mierzejewski ve Melanie, 2014:91-95). Bu anlamda Ukrayna'daki Timoşenko dönemi Gürcistan'daki Saakaşvili dönemine çarpıcı şekilde benzemektedir.

2013 yılında bölgesel nitelikte olan Ukrayna Krizi, ertesi yıl Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile birlikte uluslararası sorun haline gelmiştir. Krizin tırmandırılmasında gerek Rusya'nın gerekse ABD ve AB'nin karşı tarafı kışkırtıcı söylemleri önemli bir pay sahibidir. Ukrayna ise büyük güçler arasında denge siyaseti izleyememiş ve adeta Batılı devletlerin vekil gücü haline gelmiş, ancak gücünün sınırlarının üzerine çıkmış olmanın da etkisiyle gittikçe artan sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu süreçte Rusya, ABD ve AB'yi 1994 Budapeşte Bildirisi'ne göre üzerlerine düşeni yapmadıkları konusunda eleştirmiş, ABD ise aynı bildiriye dayanarak Ukrayna'ya yardım edilebileceği tezini gündeme getirmiştir. Rusya, Ukrayna'da olanları kendi

vatandaşlarına saldırı ve ülke genelinde bir taşkınlık olarak tanımlarken ABD, olanları renkli devrim³ olarak görmüştür.

Gürcistan’da meydana gelen Gül Devrimi ve Ukrayna’da meydana gelen Turuncu Devrim’den sonra bu iki ülkenin Batı yanlısı bağımsız politikalar izlemesi Rusya için önemli bir güvenlik meselesi olmuştur. Renkli devrimlerin söz konusu ülkelerin iç politikalarında yarattığı değişimler Rusya ile Batılı güçler arasında uluslararası rekabet yaratmıştır (Matsaberidze, 2015:77). Bölgede yaşananların yeni bir soğuk savaş olarak algılanmasının nedenlerinden biri de bu rekabettir. Tek kutuplu sistemin başat güç olan ABD’ye tanıdığı inisiyatifin daha fazla kullanılamayacağını Rusya’nın yakın çevre politikaları göstermiştir. Öte yandan yaşanan kriz, Ukrayna’da henüz özgürlüklerin ve bağımsız devlet geleneğinin yerleşmiş olduğunu göstermiştir. Hem 2003 yılında Gürcistan’da Gül Devrimi ile iktidara gelen UNM’nin hem de Ukrayna’da 2004 yılında Portakal Devrimi ile iktidara gelen Fatherland’ın büyük beklentilere rağmen kurumsallaşma ve demokratikleşme konusunda pek başarılı oldukları söylenemez. Her ikisi de siyasi güce demokrasi adına sözler vererek gelmişlerdir ancak zayıf ideolojik altyapıları ve ABD ile AB’nin dışında dayanaktan yoksun oluşları kriz sürecinde belirleyici olmuştur. Belirsiz bir ideolojik taban, bazen kişisel yönlendirilen siyasi gündemler, kurumsallaşamama ve somut adımlar atamama gibi sebeplerle bu iki devlet kendilerinden bekleneni tam olarak verememişlerdir (Mierzejewski ve Melanie, 2014:87).

Ukrayna’nın Donbas bölgesinde bulunan AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) Özel Gözlem Misyonu’nun gözlemleri neticesinde çarpıcı bir sonuç elde edilmiştir. Bir yıpratma savaşı şeklinde başlayan Ukrayna’daki mücadele, giderek kendisini bir mevzi

³ Renkli devrimler, SSCB’nin dağılmasından sonra özellikle Rusya’nın yakın çevresindeki ülkelerde ortaya çıkan toplumsal hareketlerdir. Bu hareketlerin ortak noktası, eski döneme ait politika ve politikacıların şiddet içermeyen bir şekilde protesto edilmesi ve özgürlük taleplerin ön planda olmasıdır Bkz. Bozkurt, 2006:118.

savaşına dönüştürmüş ve şimdi Transdinyester, Abhazya ve Güney Osetya'daki duruma benzer bir şekilde gittikçe donmuş bir çatışmaya benzemeye başlamıştır (Oberson, 2021:71). Dikkat çeken diğer bir nokta da Batılı devletlerin dünyanın diğer bölgelerindeki meseleleri kendi bakış açısına göre yorumlaması ve sorunların çözümünde kendi değerlerini ön plana çıkarmaya çalışması çatışmaların çözümsüzlüğünü körüklemesidir. Bu bağlamda Doğu Avrupa ve Kafkaslardaki en temel politika prensiplerini ABD'nin kavraması zor olabilir çünkü bu bölge, ABD'nin kendi ulus inşasında faydalanmaya çalıştığı kültürlerin tek potada eritilmesi kavramına uzaktır ve bu bölgedeki milliyetçilik vatandaşlık ile aynı şey değildir. Doğu Avrupa ve Kafkaslarda nereye bir çizgi çizmeye kalkılsa kendisini çizginin yanlış tarafında bulan azınlıklar görmek mümkündür (Daniels, 2008:9). Rusya'nın yakın çevresindeki sınırlar ve uluslar ile ilgili kendi çıkarlarını uygulamaya çalışan ABD, söz konusu bölgelerdeki yönetim kademelerinin şekillendirilmesinde etkisini göstermiştir. 2014 yılı sonlarında kurulmaya çalışılan Ukrayna hükümetinin içerisinde ithal bakanlar ve bürokratlar bulunması, bunların içerisinde daha önce Gürcistan'da kurulan hükümetlerde yer alan bazı etkili kişiler olması sürecin hangi başat güçler tarafından yönetildiğini ve Ukrayna'nın farklı kutuplar arasında seyir izlemeye çalışırken bağımsız politikalar yürütme konusunda yaşadığı sorunları göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Benzerlikler

Sovyet sonrası dönemde Rus dış politikasının yakın çevresindeki yansımalarına bakıldığında Gürcistan Savaşı ile Ukrayna Krizi'nin birbirine benzediği söylenebilir. (Matsaberidze, 2015:85) Daha çok ABD ve AB ülkeleri ile ilişkiler çerçevesinde şekillenen gelişmelere bakıldığında 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi'nin birbirine bazı konularda oldukça benzer olduğu söylenebilir. Yapılan karşılaştırmada birbirine benzeyen yönler şu şekilde tespit edilmiştir:

- Her ikisi de Batı destekli renkli devrimlerden sonra gerçekleşmiştir.

• İki de NATO ve AB’ye katılmak için fazla gayret gösteren ülkelerdir. (Ancak 02-04 Nisan 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen Bükreş Zirvesi’nde Gürcistan ve Ukrayna’ya yeşil ışık yakılmamıştır.)

• Rusya, her iki olayda Rus vatandaşlarını koruma gerekçesi ile harekete geçmiştir.

• Ukrayna ve Gürcistan’ın bütçelerinden silahlanmaya ayırdıkları oran benzer şekilde artmıştır. (Gürcistan, savaş öncesinde Güney Kafkasya ülkelerine göre; Ukrayna ise kriz öncesinde AB ülkelerinin ortalamalarına göre silahlanmaya daha fazla pay ayırmıştır. Bu iki ülkenin de silahlanma sebepleri aynıdır.)

- Her ikisi de NATO’ya askeri operasyonlar için destek vermiştir.
- Her ikisinin de toprak bütünlüğü bozulmuştur. (Kırım, Abhazya, Güney Osetya)
- Her iki ülke de ABD ve AB’den bekledikleri oranda yardım alamamıştır.
- Her iki olay da Rusya’nın yakın çevresinde gerçekleşmiştir.
- İki ülke de enerji hatları açısından kritik öneme sahiptir.
- Büyük güçler krizlerin ilk aşamasında müdahil olmamışlardır.

Farklılıklar

Yapılan karşılaştırmada birbirinden farklı olduğu değerlendirilen konular ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Gürcistan’da yaşanan savaş, Ukrayna’da yaşanan kriz olarak literatüre geçmiştir.
- Gürcistan Ortodoks nüfusa, Ukrayna ise Ortodoks, ve Katolik karışımı bir nüfusa sahiptir. Bu dağılımın krizin seyrini farklı etkilediği söylenebilir.
- Ukrayna tarihsel ve dilsel olarak Rusya kültürüne daha yakındır. Ancak buna rağmen bu yakınlığın herhangi bir hafifletici etkisi olmamıştır.
- Ukrayna enerji hatlarının Rusya’dan AB istikametine geçişi, Gürcistan ise Azerbaycan’dan Türkiye istikametine geçişini sağlayan güzergahtadır. Rusya’nın enerji

kaynaklarının hedef ülkelere aktarılmasında Ukrayna'nın Gürcistan'dan daha fazla oranda Rusya'ya bağımlı olduğu söylenebilir.

GÜRCİSTAN SAVAŞI VE UKRAYNA KRİZİ ÜZERİNDEN BÜYÜK GÜÇLERİN İLİŞKİLERİNİN YORUMLANMASI

Rusya – ABD İlişkileri ve ABD'nin Tutumu

ABD ile Rusya arasındaki ilişkilerin 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'na dek iyi bir şekilde sürdürüldüğü söylenebilir. Hatta savaştan sonra da nispeten çatışmasız geçmiştir. Afganistan'a yapılacak operasyonda ABD, Afganistan'da olan askeri birliklerinin kritik lojistik hattını Rusya üzerinden kurmuş hatta Rusya'dan bu konuda destek dahi almıştır. İkili, bu süreçte ortak kararlar nükleer silahları azaltma anlaşması imzalamışlardır. Ancak Ukrayna Krizi'nden sonra karşılıklı ilişkiler gittikçe gerilmeye başlamıştır. Suriye Krizi ile birlikte iki büyük güç arasındaki güç mücadelesi sıcak bir çatışma bölgesi olan Ortadoğu'ya taşınmıştır. ABD ve müttefikleri diğer Batılı devletler Akdeniz'in kontrolünü ele almak, İran'ı siyasi olarak çevrelemek, Rusya ve Çin'in Ortadoğu'daki etkisini kırmak için Suriye'deki karışıklıkları desteklemiştir (Bandeira, 2017:240). Rusya ise Suriye'yi destekleme kararıyla dünya kamuoyunun dikkatini yakın çevresindeki müdahalelerden uzaklaştırmayı hedeflemiş olabilir. Bu sayede güç mücadelesi, ABD çıkarları için daha hayati bir bölge olan Ortadoğu'ya kaymıştır. Kriz ve çatışmaların, kendi ağırlık merkezinden uzakta seyretmesi Rusya'nın güvenlik stratejisine daha uygun bir politikadır. 2011'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Libya'nın ABD destekli bir operasyonda bombalanmasını engelleyen kararı veto etmiştir (Smith, 2013: 8). Bu gelişme, iki büyük güç arasındaki ilişkilerin normalleştiği bir dönemden sonra gerilimler yaşanacağını habercilerinden biri olmuştur. Füze kalkanı, NATO'nun Libya'daki operasyonu, Suriye'deki iç karışıklıklar ve Rusya'nın kendi vatandaşlarına müdahalesi gibi konular ilişkilerin daha da gerilmesine sebep olmuştur (Legvold, 2014:74).

SSCB dağıldıktan sonra ABD, dünyada tek kutupluluğu ilan ederek tek hâkim güç olmanın avantajıyla askeri ve siyasi gücünü eski Sovyet alanlarına doğru genişletmeye başlamıştır. Bir zamanlar tek rakibi olan Rusya’nın savaş sebebi sayılabileceği alana yani Afganistan’a NATO ile birlikte girilmesine Rusya, zayıflığından dolayı ses çıkarmamış olsa da bu durumu tedbir alınması gereken önemli bir tehdit olarak algılamıştır. Ayrıca renkli devrimlerin (2003-Gürcistan Gül Devrimi, 2004-Ukrayna Portakal Devrimi) başta ABD olmak üzere Batılı devletlerce finanse edildiği ve desteklendiği düşüncesi de Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerin bozulmasının nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte ABD başta olmak üzere Batılı devletler, Rusya’yı Ukrayna’yı işgal etmekle suçlamıştır. Öte yandan ABD, Rusya’ya genel maksatlı teknoloji transferini durdurmuş, sivil nükleer enerji projelerini askıya almış, NASA’nın Rus dengi ile irtibatını kesmiş ve Rus uzmanların ABD’deki Enerji Bakanlığına bağlı laboratuvarlara araştırma maksatlı girişini engellemiştir (Legvold, 2014:77). Soğuk savaş dönemini andıran bu veya buna benzer karşılıklı gerilim ve yaptırımlar 2020’li yıllarda da ikili arasında halen görülmektedir.

Süper güç yaklaşımının ABD’nin Rusya’ya yönelik politikasını soğuk savaşın bitişinden sonraki süreçte yönlendirmeye devam etmiş olduğu ifade edilebilir. Mümkün olan her fırsatta politik ve askeri adımlar atmaktan çekinmeyen ABD, Baltık ülkeleri ile Karadeniz arasını kendi etki alanı içinde görmeye başlamıştır (Daniels, 2008:11). Rusya ise kendinden daha emin hissederek dünyada daha belirleyici bir rol almaya çalışmakta ve bu süreçte eski Sovyet Cumhuriyetlerinin de ABD ve NATO ile yakın ilişkiler içerisine girmesini istememektedir (Myers, 2008:6). Ukrayna’nın varlığını sürdürmesi halinde Rusya ve ABD’nin her ikisinin de ileri karakolu olması ve onları birbirine bağlaması gerektiği (Kissinger, 2014) konusunda görüşler ileri sürülse de ikilinin öncelikle öz çıkarlarını bir kenara bırakması ve büyük güç sorumluluğu olarak uluslararası toplumda barış üretmesinin daha önemli olduğu düşünülmektedir. Belki de Kissinger gibi düşünen diplomat ve yazarlar Rusya ve ABD’nin

yükselen Çin'e karşı bazı bölgelerde ittifak geliştirmesinin gerektiğini değerlendirmiştir. Ancak bu tür bir yakınlaşmanın Rusya'nın yakın çevresi söz konusu olduğunda pek de mümkün olmadığı söylenebilir. Büyük güçler arasındaki bu rekabet ve gerilimlerin içinde bulunduğumuz yüzyılın içinde yeni bir soğuk savaş yaratma potansiyeli göz ardı edilmemelidir.

Soğuk savaşın bitişinden yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra ABD'nin rakiplerinin sadece askeri alanda değil ekonomi alanında da yükselişte olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Yükselişe geçen devletlerin de dahil olmasıyla ortaya çıkan güç paylaşımı sorunlarının küresel ekonomik krizleri de beraberinde getirebileceği ve bunun da gelecekte daha fazla çatışmaya sebep olacağı değerlendirilmektedir (Elhefnawy, 2011:7). Bu görüş açısından ele alındığında Gürcistan ve Ukrayna, büyük güçlerin enerji politikalarını etkileyen konumlarından dolayı güç mücadelesine sahne olmuştur. Bütün bu gelişmeler üzerine şayet Rusya, ABD için nükleer bir tehdit olmasaydı belki de çoktan müdahale edilmiş bir devlet olacaktı. Gerçi soğuk savaş döneminde nükleer silahlara servet yatırmak, bu silahları ne SSCB ne de ABD'nin kullanmak istememesinden dolayı gereksizdi (Forge, 2018:175). Ancak her iki süper güç de bu silahların caydırıcı etkisinden sonuna kadar faydalanmıştır.

Yirmi birinci yüzyılda büyük güçler arasında yaşananlara yeni soğuk savaş olarak bakılabilesinin bir diğer nedeni de nükleer güçlerin daha önce kurulan dehşet dengesi dönemindekine benzer adımları tekrar atmalarıdır. Yani karşılıklı caydırıcılık yeniden silahların gölgesinde etkili olabilecektir. Bu bağlamda faili belirsiz siber veya biyolojik saldırıların nükleer silahların yarattığından çok daha büyük bir korku yaratabileceği ve kaosu besleyebileceği de akıldan çıkarılmamalıdır. Eğer büyük güçler arasında yaşananlar yeni soğuk savaş olarak tanımlanacak olursa, bu düzenin nükleer silahların değil siber ve biyolojik silahların yaratacağı dehşet dengesiyle şekilleneceği değerlendirilmiştir. Bunun yanında büyük güçlerin hem ekonomik hem de jeopolitik ve jeostratejik açıdan çok büyük avantajlar sağlayacak olan Kuzey Kutbu hakimiyeti konusunda şimdiden rekabete başlamaları çatışma

bölgelerinin artabileceğine işaret etmektedir. Çok uzun süredir el değmemiş bir alanın paylaşılma çabası da statükoyu değiştirici etkenlerden biridir. Bu açıdan küresel ısınma ile birlikte buzulların eriyeceği hesap edilmektedir ve sonucunda zengin yer altı kaynaklarına sahip olduğu değerlendirilen Kuzey Kutbu üzerinde ortaya çıkabilecek güç rekabeti de taraflar arasında büyük bir çatışma nedeni olabilir.

Rusya – AB İlişkileri ve AB’nin Tutumu

2008 Rusya – Gürcistan Savaşı, AB ile Rusya arasında yaşanan erken kriz olarak da görülebilir. AB öncelikle Ukrayna ve Gürcistan’ı üyeliğe kabul etme konusunda Türkiye’ye benzer şekilde yeşil ışık yakmıştır. Özellikle Gürcistan medyasında AB ile ilgili sürekli olarak ümit verici yayınlar görmek mümkün hale gelmiştir. Gürcistan’ın arkasında hissettiği bu destekle attığı adımlardan bir tanesi silahlanmaya ayırdığı bütçe payını artırmasıdır. Oysa ki 2008 yılındaki ekonomik kriz, AB’nin savunmaya gittikçe daha az pay ayırmasına yol açmıştır (Elhefnawy, 2011:7). Bu nedenle AB’nin kendi sınırları içinde uyguladığı ve halkına sunduğu refah politikaları ile komşuluk ilişkileri açısından desteklediği ülkelerdeki güvenlik politikalarının doğru orantılı olduğu ifade edilebilir. Ancak bu durumda yaşanan tezettan dolayı ne kadar AB üyesi olmak istenirse o kadar güvenlik politikası izlemek gerektiği ortaya çıkmaktadır. Sonuçta refah ve özgürlük konusunda atılamayan adımlardan dolayı yine AB eleştirilerine maruz kalınmaktadır. Bu anlamda Gürcistan ve Ukrayna, üyelik için belirsiz bir sürece girmekte ve aynı zamanda karar mekanizmasında yer almadığı AB’nin aldığı kararlara uymak zorunda kalmaktadır. Bu durumda söz konusu devletler AB ile Rusya’nın bölgedeki çıkarlarının arasında kalmaktadır. Öte yandan AB’nin ekonomik gücünü sürdürülebilmesi ciddi oranda Rusya’dan temin ettiği enerji kaynaklarına bağlıdır. AB, enerjide Rusya’ya fazla bağımlı olmasının zararlarını daha önce de görmüş bir aktör olarak bağımlılığını azaltacak projelerin gerçekleşmesini beklemeye başlamıştır. Önümüzdeki dönemde yenilenebilir enerjiye

dayalı elektrik üretme politikalarının ihtiyacı karşılması durumunda AB'nin Rusya'ya olan enerji kaynağı bağımlılığı ciddi şekilde düşmesi muhtemeldir.

AB, kendi ortak güvenlik gücünü oluşturmak yerine kolektif savunma örgütü olan NATO'nun güvenlik şemsiyesinden faydalanmaya devam etmektedir. Bu tercih AB'nin ABD'den bağımsız güvenlik politikaları izlemesine engel teşkil etmektedir. Öte yandan ABD'nin de etkisiyle AB, etki alanını Rusya'nın yakın çevresine doğru genişletmeye çalışmaktadır. AB'nin Komşuluk Politikası ve Doğu Ortaklığı'na (EU Eastern Partnership) Rusya'nın yakın çevresindeki ve enerji hatları üzerindeki ülkelerden bazılarını alması önemli bir adım olarak kayıtlara geçmiştir. Ukrayna Krizi, soğuk savaş ve 1990'ların sonlarında yaşanan Kosova Krizi'nden⁴ sonra Avrupa'nın yaşadığı en büyük krizlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bazı ara dönemlerde doğal gaz sıkıntısı çeken AB'nin ümitle beklediği Doğu Akdeniz gazının gelmesine kadar geçecek zamanın uzaması bazı politikaları zora sokmuştur. Bu sorun yenilenebilir kaynaklara geçişin uzun vadeye yayılması ile birleşince AB'nin Rusya ile ilişkilerini daha da gerginleştirmek istemeyeceği düşünülebilir. Bu süreçte AB'nin Rusya ile iyi geçinmek zorunda kalma ihtimali yüksektir. Ukrayna Krizi'nden daha çok etkilenenin AB olmasına rağmen ABD kadar yaptırım uygulamamasının nedeninin bu durum olabileceği tespit edilmiştir.

AB içerisinde dönemin şahin kanadını temsil eden Polonya ve Baltık ülkeleri (Oliver, 2015) ile İtalya ve Fransa gibi ülkelerin arasında Rusya'ya yaptırım konusunda görüş ayrılıklarına dönem dönem rastlanmaktadır. Fakat bu durumun son gelişmeler ile artması AB içindeki fikir ayrılıklarını körüklemektedir. Örneğin AB içindeki üretim devi Almanya, üretim kapasitesini etkileyeceği düşüncesiyle yaptırımlara uzun süre sıcak bakmamıştır. Almanya ekonomi ve enerji bakanı 04 Ocak 2015'te, Rusya'ya ekonomik yaptırımların daha da artırılmasının

⁴ Kosova Krizi Rusya için büyük güç kimliği kadar aynı zamanda kimlik bunalımı da yaratmıştır (Samokhvalov, 2017:169).

Avrupa’yı ve tüm dünyayı ekonomik anlamda daha tehlikeli durumlara sokabileceği konusunda uyarmıştır (RT, 2015). Bu tür uyarılar genellikle AB üyeleri içerisinde enerjiye en çok ihtiyaç duyan Almanya tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda Rusya ile ilişkiler söz konusu olduğunda AB içerisinde her zaman tek ses duymak çok da kolay olmamaktadır. Öte yandan gerek ABD’nin gerekse AB’nin yaptırımlarının aşırı hale gelmesi Rus vatanseverliğini ve milliyetçiliğini körükleyebilir ve Avrupa’nın karanlık tarih sayfalarının tekrar açılmasına neden olabilir. Rus kamuoyunda ise bu durum etkili şekilde kullanılabilir ve AB’nin doğu komşusu tarafından istikrarsızlıklara sürüklenmesinin önü açılabilir⁵ (Daniels, 2008:11).

YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI

Rusya, yakın çevre politikasını ilan ettikten sonra bu bölgenin onun için ne kadar önemli olduğunu gösteren adımlar atmaktan geri kalmamıştır. Yakın çevresi Rusya için hayati önemde stratejik bir bölgedir (Mihalcea, 2021,167). Bu bölgede Rusya politikalarının politik, ekonomik ve kültürel üç temel üzerinde inşa edildiğini söylemek mümkündür. SSCB’nin dağılmasından sonra eski üyelerin güvenlik ve yönetsel kaygılarına çözüm arayışı ve Rusya’nın jeopolitik çıkarlarının birleştirilmesi hedefi yakın çevre politikasının politik temelini teşkil etmektedir. Ekonomik temel, uzun süre aynı makro ekonomik düzenin parçaları olan ülkelerin arasındaki etkileşimin devam ettirilmesi ile ilgilidir. Kültürel temel ise Rusça konuşan halkların kültür politikaları ile bir arada tutulmaya çalışılmasına dayanmaktadır (Hamzaoğlu, 2020:292).

Gürcistan ve Ukrayna, Rusya’nın yakın çevre politikasının her üç temeli için de önemli ülkeler olarak görülmüştür. Rusya’nın kültürel temeli inşa etmek için Rusça konuşanların yanı sıra Rus kökenli olanları da yumuşak güç unsuru olarak kullanmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Rusya, her iki ülkede yaşayan Rus kökenlilere çifte vatandaşlık imkânı sunmuştur. Bu politikanın Rusya tarafından bilinçli olarak uygulandığı algısı güvenlik ikilemini artırıcı bir etki yapmıştır. Rusya’nın her iki ülkeye de müdahale gerekçelerinden birinin vatandaşlarını

⁵ Ukrayna’nın nötr kalması, Rusya lehine veya aleyhine hareket etmemesi olarak da yorumlanabilir.

korumak oluşu onun yakın çevresinde büyük bir diaspora yaratma çabası olarak da görülebilir. Eski Sovyet ülkelerinde azınlık olarak yaşayan diasporanın kullanılması dil ve kültür vurgusu eşliğinde Rusya'nın yakın çevresindeki ağırlığını artırmaya yönelik bir politikaya dönüşmektedir. (Yanthan ve Nath, 2019:40) Rusya 2014 yılında ilan ettiği yeni askeri doktrininde tıpkı 2010'daki gibi NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini en büyük tehdit olarak belirtmiştir.⁶ Bu bağlamda Ukrayna Krizi, Rusya'nın önceden teorik anlamda tehdit olarak algıladığı bir durumun pratiğe dökülmesine engel olmak için sert güç kullanmaktan kaçınmayacağını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Keskin, 2016:111). AB ve NATO'nun soğuk savaş sonrasında Doğu Avrupa'yı da içine alacak bir genişleme politikası izlemesi Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ülkeler üzerindeki çıkarlarını daha fazla gözetmesine yol açan etkenlerden biri olmuştur. (Saraçlı, 2015:85)

Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ülkelerin başına Batı yanlısı yönetimlerin gelmesinden rahatsız olduğu açıktır. Ukrayna'da Yanukoviç'in anayasaya aykırı şekilde görevden uzaklaştırılması Rusya için kırmızı çizgilerden birinin aşılması anlamına geliyordu. Eş zamanlı olarak NATO'nun hamlelerini devamlı surette Rusya'nın yakın çevre olarak adlandırdığı ülkeler üzerine yapması sürecin nasıl şekilleneceği konusunda bazı sinyaller vermiştir. Aynı zamanda Rusya için hem Kafkasya hem de Karadeniz'in vazgeçilmez, devredilmez ve paylaşılmaz alanlar olarak görülmesi de ABD ve AB için bir o kadar tedirgin edicidir. Öte yandan Dugin'e göre Rusya'nın çıkarları Ukrayna'nın tamamını kontrol etmekten geçmektedir. 2008 yılında Gürcistan'daki Rus harekâtından sonra bir Ukraynalı olan Tanya Mydruk "Sıra bizde" demesi aslında o dönem birçok Ukraynalının kaygılarını dile getirmesi açısından çarpıcıdır (Myers, 2008:6). Kendini tehdit altında hisseden diğer ülkelerin Romanya, Polonya ve üç Baltık ülkesi olduğu söylenebilir (Brzezinski, 2014). Ancak Rusya'nın AB üyesi olan

⁶ Rusya'nın batıyla uyumlu ilişkiler geliştirmeye çalışmasına rağmen umduğunu bulamaması nedeniyle Avrasya'ya yönelmesinin sebepleri üzerine yapılan bir araştırma için Bkz. (Özden Cankara ve Cankara, 2007:255).

ülkelere yönelik temkinli tutumu sebebiyle üye olmayan ülkelerin tedirginlik seviyesinin biraz daha yüksek olduğu değerlendirilmiştir.

Andrey Makarychev’e göre Rusya’nın yakın çevresindeki ülkelerden; Batı yanlısı tutum izlememeleri, tarafsız kalmaları veya tamamen Rusya’ya bağlı hareket etmeleri seçeneklerinden tam olarak hangisini beklediği henüz açıklığa kavuşturulmuş değildir. Belirsizlik içeren bir diğer konu da Rusya’nın, AB’nin Doğu Ortaklığı (EaP) ülkeleri olan Ukrayna, Moldova, Belarus, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan’a yönelik politikalarının neler olabileceğidir. Aynı zamanda bu bölgelere yönelik Rusya politikalarının rasyonel, saldırgan veya savunmacı çizgilerden hangisini izleyeceği konuları da merak edilmektedir (Makarychev, 2014:182). Bununla birlikte Rusya’nın yakın çevresindeki ülkelerde bulunan Rus azınlıkları kullanarak ve uluslararası hukuktaki bazı boşluklardan faydalanarak sadece kendisinin tanıdığı bölgeleri ilhak etmek suretiyle sorunları çözümsüz hale getirme ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Hem Gürcistan’da hem de Ukrayna’da meydana gelen olaylarda dikkat çeken bir nokta da savaştan veya çatışmacı olarak görülen askeri kıyafetli grupların etkin rol oynamasıdır. Hibrit ortamda savaşın ilk örneklerinden biri olarak değerlendirilen bu kriz ortamında tarafların belirsiz olduğu bulanık bir çatışma ortamının birçok bölgeye sıçramasının önü açılmıştır. Çatışmanın tarafları olan Rusya ve Ukrayna, askeri kıyafetli ancak düzenli ordunun parçası olmayan bu tür grupların kendi askeri birlikleri olmadığını açıklamıştır. Öte yandan haber kaynaklarında bu silahlı gruplar küçük yeşil adamlar (little green men) olarak adlandırılmıştır. Faaliyetleri Rusya lehine görünen ve daha sonraki çatışma bölgelerinde sıklıkla karşılaşılabilecek olan bu tür oluşumların kullanılması ise dünyada vekâlet tipi yeni bir paralı askerlik konseptinin doğuşuna neden olabilecektir. Tüm belirsizliklere karşın sadece Rusya, ABD ve AB’nin birlikte samimi olarak Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumayı istemesi durumunda Ukrayna Krizi’nin çözümünün çok basit olacağı değerlendirilmiştir (Serwer, 2019:115).

RUSYA'NIN SÜPER GÜÇ STATÜSÜNÜ TEKRAR KAZANMA İHTİMALİ

2000'den itibaren Putin ve ekibi ekonomi, askeri ve siyasi olmak üzere üç alanda iyileştirme ve geliştirmenin öncüsü olmuştur. Yıllar boyunca Putin'in söylemlerinden anlaşılan ülkesini yeniden süper güç yapmak istemesidir (Iulian, 2016:41-44). Diğer yandan 2000 Dış Siyaset Belgesi ve 2000 Ulusal Güvenlik Konsepti'ni yayınlaması, Rusya'nın tek kutupluluğa ve NATO'ya karşı kendisini koruma maksatlı refleksi olarak algılanabilir (Roberts, 2010:964). Rusya'nın böyle bir yol izleyerek ABD'nin demokratik olmayan ülkelere uyguladığı hareket tarzının aynısını ama daha az uluslararası destek ile olanını gerçekleştirdiği ifade edilebilir. Gürcistan ve Ukrayna, Rusya'nın ifadesiyle demokratik olmayan iki ülkedir ve tehdit altındaki vatandaşlarını korumaya çalışan bir Rusya kendi teziyle müdahalede bulunma hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir. Aslına bakılırsa Gürcistan ve Ukrayna'nın demokratik unsurları tam olarak barındırmadığı için hala bulunduğu konum ile Batı normları arasında kaldığı görülmektedir (Carothers, 2002:6 ve Mierzejewski & Melanie, 2014:87). 2022 yılına kadar geçen sürede ise ilerlemeler görülmüş olmasına rağmen şu anda AB'nin her iki ülkeyi de demokratik reformlar anlamında yeterli görmediği ve çalışmalarını sürdürmeleri yönünde teşvik etmeye çalıştığı değerlendirilmiştir.

2000 Avrasya Ekonomi Topluluğu, 2001 Şangay İş birliği Örgütü ve 2002 Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü gibi önemli örgütlerin gelişmesi için yoğun çaba sarf etmekte olan Rusya'nın söz konusu örgütlerin her birinde başat aktör olarak hareket etmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak bu konuda Çin ile doğrudan karşı karşıya gelmemek için hassas bir denge izlemeye çalıştığı da dikkatlerden kaçmamaktadır. Küresel politikalarını yönlendiren çıkarları bir yana Rusya'nın kendi egemenlik anlayışının; birlik, merkezîyetçilik, hiyerarşi hem kendi ülkesi içinde hem de uluslararası aktörler arasında yüksek otorite özerkliği, toprak hevesleri, coğrafi genişleme ve sınırlarının tahkimi, kontrol ve gözetim için zorlayıcı ve cezalandırıcı tedbirler ve siyasi gerekçelerin hukuki gerekçelerin önüne geçmesi gibi birtakım faraziyelere

dayandığı iddia edilebilir. Öte yandan Rusya’nın tamamen realist paradigmalara göre çıkarıcı hareket tarzını benimsediğini düşünenlerin yanında daha idealist ve insancıl bir bakış açısıyla Rusya dış politikasını açıklamaya çalışanlar da bulunmaktadır. Bu görüşe göre Rusya’nın politikalarının dayandığı gerekçeler; güvenlik sağlamak, normatif, materyalist gerekçeler, yakın çevre ülkelerindeki milyonlarca Rus asıllı vatandaşların ekonomik önemi ve yasal düzenlemeler (Örnek: Ukrayna ile 1997 Stratejik İş birliği Anlaşması) olabilir (Makarychev, 2014:183-189).

Rusya Devlet Başkanı Putin, tek kutuplu dünyayı uluslararası seviyede kontrolsüz bir güç kullanım alanı olarak nitelendirmiştir. Ayrıca tek kutupluluğun dünyayı sürekli çatışmaların içine çektiğini ve bir devletin ulusal sınırları hep aşmaya çalıştığını ifade etmiştir. Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev ise dünyanın tek bir merkezden yönetilemeyeceğini ve bunu inkâr edenlerin de dünyada sorun yaratmak isteyenler olduğunu açıklamıştır (Dadak, 2010:89). 18 Mart 2014’te Rusya Başbakan Yardımcısı Dmitri Rogozin tek kutuplu dünyanın sonunun geldiğini, Rusların en büyük bölünmüş millet olduğunu ve %17,5’inin Rusya sınırları dışında yaşadığını söylemiştir (Interfax, 2014). Resmi ağızlardan yapılan tüm açıklamalar, Rusya’nın soğuk savaş sonrasında kurulan uluslararası düzenin değişmesini talep ettiğini ima etmektedir. Mevcut statükoya bir meydan okuma olan bu açıklamaların Rusya’nın eskisi gibi süper güç olmak istemesinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

1990’ların başlarında ekonomi analistlerinin tahminlerine göre 21. yüzyıl üç ekonomik güç arasındaki rekabete şahitlik yapacaktır. Bunlar ABD, Japonya ve Almanya öncülüğünde AB’dir (Elhefnawy, 2011:10). Ancak yaşanan gelişmeler analistlerin bu tahminlerinin pek de geçerli olmayabileceğini göstermiştir. Çünkü söz edilen üç devletin dışında birçok güç, daha şimdiden dünyada ekonomi alanında söz hakkı sahibi olmaya başlamıştır. Çin, Güney Kore ve Hindistan gibi Asya güçlerinin yükselişi bu duruma iyi bir örnektir. Çok kutupluluğun temellerinin atıldığı böyle bir süreçte Rusya’nın etkisini, mali gücünü ve enerji kaynaklarını kullanarak dünyanın

muhtelif yerlerinde ABD çıkarları ile ters düşebilecek politikalarından kaçınmayacağını öngörmek mümkündür (Myers, 2008: 6). Önceki dönemde Rus dış politikasının genel bir stratejisinin olmadığı düşünülmeyle birlikte (Roberts, 2010:957) son yıllarda bu fikir değişmeye başlamıştır. Rusya'nın özellikle uzun süreli Putin dönemlerinde yeniden süper güç olma yolunda adımlar attığı ifade edilebilir. Ancak Rusya'nın süper güç olmasının ve ikinci kutbu yeniden yaratmasının önünde ciddi engeller vardır.⁷ Her ne kadar engellerle karşılaşsa da Gürcistan Savaşı'nda izlediği politika, Rusya'nın süper güç statüsünü tekrar elde etmek için yakın çevresindeki ulusal çıkarlarını, gücünü, rekabet isteğini ve prestij kazanma çabasını göstermesi açısından dikkat çekicidir (Özkan, 2012:44).

Rusya'nın tekrar süper güç statüsü elde etmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan statükonun ve tek kutuplu düzenin değişmesi demektir. Aynı zamanda Rusya'nın bölgesel güvenlik denklemleri içinde etkin bir düzen kurucu olarak rol alması da bu algıyı güçlendirecek mahiyettedir. Bu nedenle 2008 Rusya - Gürcistan Savaşı, Rusya'nın bir büyük güç gibi hareket etmeye başladığı göstermesi açısından dikkat çekicidir (Abushov, 2009: 200). Öte yandan bu savaş Rusya'nın, yakın çevresi üzerinde etki alanları (Deudney, 2021) oluşturmak için hala çok güçlü tutkuları olduğunu göstermiştir (Makarychev, 2014:184). Benzer şekilde Ukrayna Krizi'nde de Rusya bölgeye hâkim güç olmaya çalışmıştır çünkü Rusya için ulusal çıkar demek Rusya devleti için iyi olan her şey demektir (Roberts, 2010:960). Ukrayna'ya müdahale sebeplerine bakacak olursak Rusya, çıkarları gereği birçok önemli konuyu gerekçe göstererek harekete geçebilmiştir:

- Turuncu devrim
- Ukrayna'da yaşayan Rusların insan hakları gerekçeleri
- Kırım ve Karadeniz askeri varlığına tehdit

⁷ Tek kutupluluktan çok kutupluluğa uluslararası sistemin dönüşümü ve gelecekteki muhtemel etkileri üzerine yapılan değerlendirmeler için Bkz. (Voskressenski, 2017)

- Ukrayna mülteci sorunu
- Kırım ve Doğu Ukrayna halkının Rusya’yı yardıma çağırması
- Kırım’ın self determinasyon hakkını kullanmış olması
- Baltık-Hazar arasındaki hatta tampon bölgeyi ve inisiyatifini kaybetmemek
- Avrasya Birliği’ni korumak
- Yakın çevre politikasını sürdürmek
- Enerji güvenliğini ve tekelliğini sürdürmek (Allison, 2014)

Rusya yeniden süper güç statüsünü kazanmak için cesur adımlar atmaktadır. 2010 yılında Medvedev, Rusya’nın kutuplardaki mineral kaynakları üzerindeki çıkarlarını diğer güçlerden koruyacaklarını ve 2020 tarihinde en stratejik kaynak havzasının kutuplar olacağını belirtmiştir (Roberts, 2010: 966). Günümüzde Rusya kadar ABD ve Çin’in de Kuzey Kutbu’nda hak iddia ettiğini ve bölgede etkin bir rol almaya çalıştığını söylemek mümkündür. Dünya jeopolitiğinin yeniden tanımlanacağı açılımlar getirebilecek bir bölge olan kutuplar küresel ısınmanın da etkisiyle dünya siyasetinin yeni çatışma alanı olmaya adaydır. Ancak Rusya’nın modern ve ileri teknoloji içerecek bir savaşa hazır olmadığı ayrıca yolsuzluğun da ordu içinde olumsuz bir etki yarattığı görüşleri de kayda değerdir. Sivil otoritenin ordu üzerindeki hakimiyeti konusunda herhangi bir kuşku yoktur ancak sivillerin ne kadar etkili olduğu konusunda soru işaretleri vardır (Douglas, 2017:323-331). Otoriter bir siyasi sistem, yaygın yolsuzluklar, özel mülkiyetin korunmasında sınırlamalar ve ekonomik gelişimin yavaşlaması ile Rusya’nın dünyanın yeni bir kutup yaratmasının mümkün olup olamayacağı şu an belirsizliğini korumaktadır.⁸ ABD bütçesinin Rusya bütçesinden sekiz kat, savunma harcamalarının ise yedi kat daha fazla oluşu Rusya’nın Çin’e nazaran ikinci bir süper güç olarak sivrilmelerini zorlaştırmaktadır. Her ne kadar ekonomi ve nüfus kapasitesi olarak Çin’den geride olsa da çok kutupluluk mücadelesinde

⁸ Genç nüfusun toplam iş gücü içindeki oranı ile siyasi istikrarın bozulması arasında ters bir orantı olduğu tespit edilmiştir (Farzanegan, 2016:288). Rusya’da düşen doğum oranları ve genç nüfusun oranının düşmesi bu anlamda olumsuz etkiler yaratabilecek bir sorun olarak düşünülebilir.

Rusya'nın özellikle Batı'dan gelen her türlü yaptırıma boyun eğmesi ve geri adım atması, zayıf bir liderlik göstermesi veya tezlerinden vazgeçmesi pek de muhtemel görünmemektedir. Bununla birlikte Rusya'nın süper güç olmasına engel olan sebepler; demokratik sorunlar (ifade hakları, mülkiyet), sağlık sorunları (kalp krizi, doğum oranı azlığı), nüfusun azlığı ve gittikçe azalması, etnik grupları kaynaştıramaması, ekonomik sorunlar ve ideolojik eksiklik olarak sayılabilir (Dadak, 2010:93-103). Ancak ABD'nin tek kutuplu dünyanın hâkimi olmak istemesine karşılık, Çin ve Rusya uluslararası örgütleri de kullanarak iş birliği içerisinde çok kutupluluğa geçişi temin etmiş gibi görünmektedirler (Özsağlam, 2019:75 ve Lavric, 2021:192)

YENİ BİR SOĞUK SAVAŞ MI?

Güvenlik üzerine çalışan analistlerin çoğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uzun süre soğuk savaş dönemi ile kıyaslanabilecek kadar önemli bir çatışma ortamının oluşmayacağından söz etmişlerdir (Elhefnawy, 2011:7). Söz konusu analistlerin öngörülerinin ne kadar doğru olduğu bir yana yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde yeni soğuk savaş ve hatta üçüncü dünya savaşı senaryoları konuşulmaya başlanmıştır. Aslında günümüzde Rusya ile ABD öncülüğündeki blok arasında yaşanan gelişmelerin yeni bir soğuk savaş olarak mı yoksa birinci soğuk savaşın devamı olarak mı adlandırılacağı sorusu üzerinde durulması önemlidir. Kimi yazarlar veya düşünürler yaşananları soğuk savaş, kimisi ise çatışma veya karışıklık olarak tanımlamaktadır. Bu süreci soğuk savaş olarak tanımlamayanlar Rusya'nın tekrar ABD süper gücüne rakip olacak güçte olmadığını vurgulamak istiyor olabilirler veya sözde liberal, barışçıl söylemlerle yeterince gergin olan uluslararası ortamı daha fazla kaotik göstermekten kaçınıyor da olabilirler. Oysa ki günümüzde uluslararası ilişkilerin ve küresel düzenin bir kargaşa ve düzensizlik içinde olduğunu ifade etmek mümkündür ve bu ortamda artık ABD'nin sert gücü ve uluslararası meseleleri yönetme ve kontrol etme kabiliyeti düşüşe geçmiştir (Simons ve Kukartseva, 2019:77).

Gürcistan Savaşı’nda ve Ukrayna Krizi’nde Rusya’nın sadece kendisini korumak istemiş olması, ABD ile AB’nin demokrasi mücadelesi vermiş olması veya her iki tarafın da kendi realist çıkarları uğruna küçük devletlerin haklarını gözetmemiş olması ihtimaller arasındadır. Ancak bunlardan hangisi ya da hangileri doğru olursa olsun bu dönem, tek kutupluluktan iki veya çok kutupluluğa geçişte uluslararası toplumun tecrübe edeceği sancılı dönemlere benzemektedir. Uluslararası ekonominin gittikçe daha küresel olacağı neredeyse kesindir ancak uluslararası toplumun çelişkili gelişmeler, anarşi ve düzen, küreselleşme ve parçalanma, karmaşa ve karşılıklı bağımlılık gibi zıtlıkları bünyesinde barındıran bir döneme girdiği söylenebilir (Horga, 2019:15). Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası ile kıyaslandığında özellikle üretim alanında Çin’e nazaran ciddi bir düşüş yaşasa da ABD, hala siyasi ve ekonomik anlamda bir süper güç olarak görülebilir, bu faktörün de etkisiyle çok kutupluluğa geçişin pek de hızlı gerçekleşmeyeceğini düşünmek mümkün görünmektedir (Gençkaya, 2021:255-261). Hem iki kutupluluğun hem de çok kutupluluğun başat adaylarından biri olan Çin de uluslararası siyasetin etkin aktörlerinden biri olmuştur. Ancak Avrupa’daki gelişmeler üzerine ABD, son yıllarda terörle mücadele ve Çin’in çevresindeki denizlerde güvenlik eksenli politikalar izlerken, ilgisini Asya Pasifik’ten Avrupa’ya doğru kaydırmak zorunda kalmıştır (Legvold, 2014:79). Aslında Rusya’nın ABD’yi, Ukrayna üzerinden askeri ve siyasi olarak Doğu Avrupa’ya angaje etmesi Çin’in Asya Pasifik bölgesinde rahatlaması anlamına gelmektedir. Bunun tam tersi de geçerli olarak görülebilir, yani Çin’in yakın çevresindeki her ileri hamlesi ABD’nin bölgeye ilgisinin kaymasına neden olurken Rusya’nın Suriye ve Libya gibi alanlarda rahatlamasına neden olmaktadır. Anlaşılacağı üzere ABD bu süreçte birden fazla cephede rakipleriyle karşılaşmak durumunda kalmaktadır. ABD tarafından bu tür mücadeleler soğuk savaş döneminde tecrübe edilmiştir. Ancak karşıda bulunan birden fazla büyük güç ile farklı enstrümanlarla aynı anda çok cepheli mücadele belki de küresel anlamda ilk kez tecrübe edilecektir.

Rusya'nın soğuk savaş sonrası dış politikasına yön veren esasların başında gelen Primakov Doktrini'ne göre Rusya dış politikasının üç önceliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Rusya'nın Çin gibi büyük güçler ile birlikte ABD'nin yarattığı tek kutupluluğu yıkması ve hegemonyaya meydan okumasıdır.⁹ İkincisi Rusya'nın eski Sovyet toprakları üzerinde çıkarlarının sürdürecektir politikaları bırakmamak ve yeniden bütünleşmektir. Üçüncüsü ise NATO'nun genişlemesinin durdurulmasıdır (Rumer,2019:1). Rusya'nın bu esaslarla hareket ettiğinin ilk göstergesi olan 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'ndan kısa süre sonra kaleme alınan bir kaynakta bu savaş üzerinden soğuk savaş belirtileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada ortaya koyulan özgürlüklerin bastırılması, Gürcistan'a olan saldırgan tutum, doğal gazın stratejik kullanımı, Kremlin'in enerji sektörüne doğrudan manipülasyonu, Rus ekonomisinin otoriter yönetimi, Batıya şüpheli yaklaşma ve Batıya karşı daha sert bir dil kullanımı gibi tespitler dikkat çekicidir (Roberts, 2010:958). Kimi yazarlar ise soğuk savaştan sonra, savaş çıkabilecek veya uluslararası düzene tehdit olabilecek bölgeleri değerlendirirken dünyaya tam olarak entegre olamayan (dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri) Karayipler çevresi, Güney Amerika'nın And Dağları çevresi, yaklaşık tüm Afrika, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu, Güneydoğu Asya'nın büyük kısmı üzerinde durmuştur (Elhefnawy, 2011:7). Bu iki veri birleştirildiği takdirde önemli çatışma alanları arasında kalan Rusya'nın soğuk savaş dönemindekine benzer taktikler izleyebileceği öngörülebilir. Bu da geleceğin dünyasının daha sıcak bir uluslararası ortama ev sahipliği yapacağına işaret etmektedir. Aslında uluslararası ortamın hangi büyük gücün etkisinde şekilleneceğinden çok sonuçlarının ne olacağı önemlidir. Çünkü herhangi bir düzenin kurulmasından sonra onun doğru olup olmadığının önemli bir ölçüsü, sağladığı fayda veya mahsurları olacaktır (Topor, 2018:223).

⁹ Çin'in Asya Pasifik bölgesinde etkinliğini artırması ve batıya doğru uzanan kuşak yol projesi ile birlikte muhtemel bir Soğuk Savaş'ın Rusya ile Batı arasında değil daha çok Doğu ile Batı arasında geçeceği yorumları yapılmaktadır. (Yeşiltaş, 2018).

Öte yandan Ukrayna Krizi’ne bakılacak olursa ortaya Gürcistan Savaşı’nın sonucundan çok da farklı bir yorum yapacak argüman çıkmadığı görülmektedir. Ukrayna Krizi’nin ertesinde Rusya ile Küba’nın görüşme sıklığının artmasının ardından ABD tüm dünyaya duyurmak istemesine Küba ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Oysa ki Rusya ile Küba; borç silinmesi, teknoloji transferi, ilaç sanayi kurulması, yolcu uçağı satışı gibi önemli konularda anlaşma imzalamışlar ve geçmişteki yakın temasları sürdürmüşlerdir. Putin’in söz konusu dönemde Havana ziyareti ve Lourdes Üssü’nün tahsisi gibi gelişmeler soğuk savaş dönemini anımsatan karelere benzemektedir. Karşılığında ise ABD’nin Gürcistan’a yerleştirmeye çalıştığı NATO varlığı ve Gürcistan’ın Irak harekâtına asker göndermesi iki tarafın birbirinin yakın çevresine yönelik adımları olarak okunabilir. Dönemin ABD Başkanı Obama “Bazen Ruslar soğuk savaş düşünce tarzına ve zihniyetine dönüyorlar. Putin’e devamlı olarak söylediğim şey onların geçmişte kaldığı ve bizim geleceğı düşünmemiz gerektiğidir.” demiştir (Smith, 2013:8). Dönemin Gürcistan Başkanı Saakaşvili ise Wall Street Journal gazetesinde Rusya’nın o dönemki lideri önderliğinde eskiden Moskova’ya bağı olan devletler üzerinde yeni bir sömürge düzeni kurulması planlanıyor şeklinde bir açıklama yapmıştır (Myers, 2008:6). Her iki devletin de birbirlerine karşı doğrudan sert ifadeler kullanmak yerine dolaylı yollardan anlatmayı veya vekil güçler eliyle mesaj yollamayı tercih ettiğı söylenebilir. Bu da soğuk savaş izlenimi edinilmesinin diğere bir nedeni olarak sayılabilir.

Ruslar İkinci Dünya Savaşı’nda Avrupa merkezli olarak yayılan büyük bir tehdidin bertaraf edilmesinde büyük bedel ödemiştir ve çok büyük kayıplarına rağmen sonrasında kurulan iki kutuplu dünyanın ikinci kutbu olmuşlardır. ABD ile dünya liderliğı konusunda yaşanan rekabet sürecinde oldukça yıpranan Rusya’da soğuk savaş sonrasında ciddi bir ekonomik kriz baş göstermiştir. Ancak yaşanan siyasi ve ekonomik kayıplara rağmen bu süreçten Rusya’nın güçlenerek çıktığını ifade etmek mümkündür. Uzun süreli ekonomik ve siyasi sorunlarla başa çıkması sonucunda Rusya, yaptırımların altından kalkarak daha güçlü bir şekilde uluslararası

toplumu yönlendiren süper güçlerden biri olabilir. Ancak bu da yeni bir soğuk savaşın ortaya çıkmasını tetikleyebilir.

Her türlü girişimine rağmen küresel ekonomideki konumuna bakıldığında Rusya'nın süper güç olması henüz uzak görünse de yakın çevresini himayesinde tutabilecek seviyede bölgesel hegemon olması imkân dahilindedir (Tüysüzöğlü, 2017:185). Rusya, yakın çevresinde yapılabilecek müteakip hamleler karşısında Ukrayna üzerindeki hâkimiyetini genişletmeye çalışabilir. Ancak bunun konvansiyonel harp yöntemlerinden çok hibrit tekniklerle olacağı değerlendirilmiştir. Bu sayede Karadeniz kıyılarındaki kontrolü sağlayarak Avrupa'ya doğru giden enerji hatları üzerindeki hâkimiyetini artırmak isteyebilir. Ukrayna'nın NATO'ya terk edilmesi Rusya'nın Karadeniz'den tamamen dışlanması demek olacaktır. Bunun yanında Karadeniz sadece bölge istikrarının sağlanması açısından değil aynı zamanda başka bölgelere krizi yayma potansiyeli açısından da kritik bir fay hattıdır. Gerek ABD gerekse İngiltere muhtemel bir kriz senaryosunda güvenli konumlarını koruyabilecekleri açıktır. Ancak Avrupa'nın yakın komşularında meydana gelebilecek siyasi krizlerden ve enerji kaynağında yaşanabilecek arz istikrarsızlıklarından birinci derecede etkilenebileceği değerlendirilmiştir (Kasım, 2008:180). Eldeki verilere bakıldığında Rusya'nın attığı adımların soğuk savaş hamleleri olarak görülmesi zayıf ihtimaldir ancak yakın çevresini korumak için sert güç kullanmak dahil her türlü girişimde bulunabileceğini tahmin etmek güç değildir.

Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında Rusya'nın yakın çevresinde ortaya çıkan çatışmaların ve krizlerin soğuk savaş habercisi olarak algınamayacağı konusunda pek çok görüş ileri sürenler olmuştur. Bunlardan biri olan Yeşiltaş'a göre yaşananlar sistemik bir soğuk savaş değildir. Ancak uzun sayılabilecek bir süredir görevde olan Rusya Devlet Başkanı liderliğindeki Rusya'nın hayatta kalma mücadelesinin parçası olan bir stratejidir (Yeşiltaş, 2018). Kotkin'e göre Rusya uluslararası düzeni alt üst etmeye çalışan devrimci bir güç değildir. Moskova uluslararası ilişkilerdeki büyük güç okulunun bir parçasıdır ve çatışmanın

kaçınılmazlığına karşı tedbirler, sert gücün üstünlüğü ve diğer aktörlerin hareketlerine karşı kuşkucu bakış geliştirme gibi konularda büyük güç tepkileri vermektedir. Rusya, günümüzde geçmişte SSCB’nin Batı Bloğuna karşı yarattığı tehdidi yaratmaktan çok uzaktır. Bu nedenlerden ötürü yaşanan gelişmeleri yeni bir soğuk savaş olarak tanımlamak yanlış olacaktır (Kotkin, 2016: 2-9). Engle’ye göre geçmişte yaşanan soğuk savaşın köklerine ve SSCB’nin dağılışına bakıldığında Rusya’nın meydan okumasının nedeni ve mevcut haliyle Rusya’nın neden “SSCB 2.0” olmadığı anlaşılabilir (Engle, 2014:100).¹⁰ Gromyko’ya göre soğuk savaş birçok açıdan olası değildir. Çünkü soğuk savaş döneminde iki kutuplu bir dünya vardı. Günümüzde ise çok kutupluluktan söz edilebilir. Bu tür sistemlerin yapısının soğuk savaşa iki kutuplu sistem kadar elverişli olmadığı söylenebilir (Gromyko, 2015:142).

Bu süreçte yaşanan gelişmelerin soğuk savaş izlenimi olarak adlandırılabilmesi için ilkinden birtakım farklılıklar içermesi muhtemeldir. İki kutbun birbirine ideolojiler üzerinden yüklenme olanağı olmayacağından dolayı düşünsel temeli zayıf bir karşıtlık doğacak ve bu durum da ikincisini daha zarar verici hale sokacaktır. Neticede Avrupa’nın merkezinde büyük bir güvenlik krizinin yaşanması kuvvetli bir ihtimal olacaktır. Bunun yanında yine Berlin Krizi, Küba Füze Krizi gibi krizler olması, iki tarafın da birbirinden yakınlaşma adımları beklememesi ve farklı yollarla birbirlerini cezalandırmaya çalışacak olmaları gibi benzerlikler ile karşılaşılabilecektir (Legvold, 2014:75-76). Freedman’a göre yeni bir soğuk savaşın izleri vardır ancak buna eski anlamda kullanıldığı gibi soğuk savaş demek mümkün değildir. İki dönem kıyaslandığında her ne kadar nükleer silah vurgusu benzer olsa da soğuk savaş 1.0 küresel bir mesele iken soğuk savaş 2.0 geniş bir alanı kapsayan bölgesel bir mesele görünümündedir. SSCB dünyanın en büyük ikinci ekonomisiydi ancak Rusya 13’üncü büyük

¹⁰ Engle, Batı ile Rusya arasındaki gerilimli ilişkilerin aslında Soğuk Savaş değil bir Soğuk Barış olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü ticaret açısından Rusya’nın Batı ile bağları hiç olmadığı kadar sıktır. Ayrıca yaşanan krizlerin nedeni sadece enerji değildir. Karşılıklı yatırımlar artmaktadır ancak karşılıklı ekonomik ilişkilerden dolayı Ukrayna Krizi ve peşinden uygulanan yaptırımlar Rusya ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Süreç içerisinde yaşananların bir Soğuk Savaş değil aslında Soğuk Barış olduğu ileri sürülmüştür (Engle, 2014:97-174).

ekonomidir. Ekonomik olarak aynı güce sahip değillerdir. Bununla birlikte ilkinde ekonomi küresel değildi fakat ikincisinde dış etkilere daha açık küresel bir ekonomiden bahsetmek mümkündür. Son olarak soğuk savaş 1.0'da iki kutup arasında çok net bir ideolojik ayrım varken soğuk savaş 2.0'da ideolojik liderlikten bahsetmek güçtür (Freedman, 2018:25).

Rusya'nın askeri varlığı bölgede olduğu müddetçe Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ile Avrupa-Atlantik bütünleşmesi yakın zamanda mümkün görünmemektedir (Mihalcea, 2021,169-170). Öte yandan Rusya, sadece Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'da değil aynı zamanda Orta Asya'da da yakın çevre politikasını sürdürecektir adımlar atmaktadır. Bu maksatla kendi NATO'sunu ve Barış Gücü'nü oluşturma yolunda ilerlemeye çalışmaktadır. Bunun için 2022'nin başlarında Kazakistan'da meydana gelen karışıklıkları müdahale için bir fırsat olarak gördüğü değerlendirilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi sonrasında Rusya ile ABD'nin Kafkasya, Karadeniz ve Doğu Avrupa politikalarının birbirinden ne kadar farklı olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. ABD ve AB, etki alanını bazı eski Sovyet ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletmek, Rusya ise yakın çevresini korumak istemektedir. Rusya, soğuk savaş dönemindeki gibi büyük bir kutup oluşturacak kadar güçlü değildir ancak yakın çevresini koruyamayacak kadar da zayıf olmadığını göstermiştir. Her ne kadar Batı bloğu içinde yer alsada AB'nin bu çekişmelerden en çok etkilenen güçlerden biri olduğu söylenebilir. Çünkü günümüz Rusya - Avrupa ilişkilerine bakıldığında tıpkı Viyana Kongresi'nde ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi Rusya olmadan Avrupa Ahengi'nin sağlanması zordur.

Sovyetlerin dağılmasından sonra meydana gelen gelişmeler incelendiğinde; ancak Kafkasya, Karadeniz ve Doğu Avrupa'nın hibrit veya konvansiyonel anlamda tamamen savaşa sürüklenmesi halinde Rusya'ya yakın çevresindeki devletleri Rusya'nın etki alanından bütünüyle çıkarıp ABD-AB-NATO yörüngesine sokmanın mümkün olduğu ifade edilebilir.

Böyle bir durumdan ABD, İngiltere ve NATO’nun pek de olumsuz etkilenmeyeceği ve alan dışında meydana gelen bir gelişmeye bölge ülkeleri açısından değil sadece çıkarları açısından bakacağı değerlendirilebilir. AB ise çatışma bölgelerine yakınlığı ve Rusya ile doğrudan komşu olması nedeniyle muhtemel çatışmalardan fazlasıyla etkilenecektir. Diğer bir deyişle muhtemel soğuk savaştan en çok etkilenenler yine Rusya, Avrupa ve yakın çevre ülkeleri olacaktır.

AB, siyaset ve güvenlik anlamında ABD-NATO ittifakına bağlıdır. Bununla birlikte siyaset ve enerji bağlamında ABD’nin, güvenlik bağlamında ise NATO’nun AB’ye yeterince fayda sağlayacak açılımlar sunmakta zorlandığı gözlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’nin ve NATO’nun vadettikleri ve uygulayabildikleri ile günümüzdeki imkân ve kabiliyetleri arasındaki farkın açılması beklentilerin karşılanamaması demek olacaktır. AB’nin en nihayetinde uzun süredir cevabını ertelediği Avrupa güvenliğinin AB’nin kendi mimarisi içerisinde mi yoksa ABD’nin etkisinde mi şekillenmeli sorusuyla yüzleşmek durumunda kalma ihtimali yüksektir. Bu soru aynı zamanda Rusya’yı da yakından ilgilendirmektedir. Çünkü AB’nin konumu aynı zamanda muhtemel bir soğuk savaşın seyrini doğrudan etkileyecektir. Rusya ile iyi ilişkiler geliştirilmesi durumunda yeni krizlerin azalacağı aksi durumda ise sıcak çatışma ihtimalinin artacağı değerlendirilmiştir.

Rusya ile ABD arasında gelişen olaylara sadece soğuk savaş penceresinden bakılması, söz konusu devletler tarafından üretilen her politikanın sadece çıkar çatışması olarak görülmesine ve aslında böyle olmayan olayların da söylemlerle yönlendirilmesine yol açabilir. Bu sürecin tam bir güvenlik ikilemine sürüklenmesi sonucunda silahlanma yarışının ve hibrit ortamın temellerinin atılması büyük güçler tarafından fırsat olarak görülebilir. Uluslararası hukukun çizdiği çerçevenin etrafından dolaşmak için elverişli bir ortamın yaratılmış olması ve hiçbir resmi aktörün olayların faili ya da tetikleyicisi olarak sorumlu tutulamaması gibi nedenlerden ötürü bu hareket tarzı büyük güçler için gittikçe daha fazla tercih edilir bir yönetime dönüşebilir. Bu nedenle yaratılan algının, olayları yönlendirmesine izin verilmemesi önem arz etmektedir.

Öte yandan Rusya'nın Suriye ve Libya müdahaleleri ile Dağlık Karabağ'daki örtülü desteği gibi ileri hamlelerinin habercisi Gürcistan Savaşı ve Ukrayna Krizi olmuştur. Her iki tarafın uyguladığı bazı politikalar soğuk savaş dönemini hatırlatsa da şu anda bir soğuk savaş dönemi yaşanmadığı değerlendirilmektedir. Çünkü henüz tek kutuplu düzenden tam olarak çıkıldığı söylenemez. İki kutuplu veya çok kutuplu olmayan bir uluslararası düzende ise soğuk savaşın şartlarının yeterince olgunlaşmamış olduğu ifade edilebilir.

Son olarak, yapılan çalışmalarda çoğunlukla Rusya'nın bölge politikalarının incelendiği dikkati çekmektedir. Araştırmacılar, çıkabilecek muhtemel bir soğuk savaş hakkında genellikle Rusya merkezli analizler yapmışlardır. Bu çalışmalar literatüre faydalı sonuçlar kazandırmışlardır. Ancak analizlerin tek boyutlu yapılması konunun kapsamlı bir şekilde ele alınmasına engel olabilecektir. Bunu önlemek için ABD, AB ve NATO'nun Karadeniz, Güney Kafkasya ve Doğu Avrupa politikalarının muhtemel soğuk savaşın ortaya çıkması üzerindeki etkileri konusunda bilimsel çalışmalar artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abushov, K. (2009). Policing the near abroad: Russian foreign policy in the south caucasus, *Australian Journal of International Affairs*, 63(2). 187–212.
- Akarşlan, M. (1991). *Değişen dünya dengeleri Rusya Federasyonu yakın çevre politikası ve Türk Cumhuriyetleri*. Ezgi Kitabevi.
- Allison, R. (2014). Russian 'deniable intervention' in Ukraine: How and why Russia broke the rules. *International Affairs*, 90 (6). 1255-1297.
- Allison, R. (2013). "Russian intervention in Georgia 2008", Allison, R. (Ed.), *Russia, the west, and military intervention*, Oxford Scholarship Online, p:150-169.
- Bandeira, L.A.M. (2017). *The second cold war geopolitics and the strategic dimensions of the USA*, Springer International Publishing AG.

- BBC İnternet Sayfası, Ex-USSR *leader Gorbachev: World on brink of new cold war*,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-29966852>, (Erişim Tarihi: 29.09.2021).
- Bozkurt, S.G. (2006). Bağımsız Devletler Topluluğu'nda renkli devrimler – Kırgızistan örneği.
Akademik İnceleme Dergisi, 1(1). 118-138.
- Brzezinski, Z. (2014). After Putin's aggression in Ukraine, the west must be ready to respond,
- Carothers, T. (2002). The end of the transition paradigm, *Journal of Democracy*, 13 (1). 5–21.
- Dadak, C. (2010). A New "Cold War"?, *The Independent Review*, 15(1). 89-107.
- Daniels, R.V. (2008). *How to avoid a new cold war, the new leader* (Online), pp. 9-11,
<http://search.proquest.com/docview/229081761?accountid=41560>, (Erişim Tarihi:
13.10.2021).
- Deudney, D.H. *Sphere of influence, encyclopedia britannica*,
<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/287778/sphere-of-influence>, (Erişim
Tarihi: 20.10.2021).
- Douglas, N. (2017). *Public Control of Armed Forces in the Russian Federation*, Palgrave
Macmillan.
- Elhefnawy, N. (2011). Twenty years after the cold war: A strategic survey, *Parameters*, 41(1):
6-17.
- Engle, E. (2014). A new cold war - cold Peace Russia, Ukraine, and NATO. *Saint Louis
University Law Journal*, 59(1). 97–174.
- European Gas Pipelines, Exectech – Europe's Dependence on Russian Gas,
[https://executivetechnology.wordpress.com/2014/11/09/europes-dependence-on-
russian-gas-part-2/](https://executivetechnology.wordpress.com/2014/11/09/europes-dependence-on-russian-gas-part-2/), Erişim Tarihi: 26.01.2022.
- Farzanegan, M.R. (2016). Demographic Transition, Oil, and Institutions: Lessons from the
Global Experience for Iran, Erdoğan, M. M. & Christiansen, B. (Eds.), *Comparative
Political and Economic Perspectives on the MENA Region*. IGI Global, 261-291.

- Forge, J. (2018). “Weapons Design in Peacetime”, In the morality of weapons design and development: emerging research and opportunities. Chicago: IGI Global, 171-181.
- Freedman, L. (2018). Putin’s new cold war. (cover story). *New Statesman*, 147(5410). 24–27.
- Gençkaya, F. (2021). 2009-2017 arası küresel sistemin güvenlik dönüşümü: Tek kutupluluk çok kutupluluğa karşı. *Security Strategies Journal*, 17(38). 255–287.
- Gideon, R. (2014). *Russia is in no position to fight a new cold war*. Financial Times, <http://search.proquest.com/docview/1512125275?accountid=41560>, (Erişim Tarihi: 14.10.2021).
- Götz, E. (2017). “Putin, the state, and war: The causes of Russia’s near abroad assertion revisited”, *International Studies Review*, 19(2). 228–253.
- Gromyko, A. (2015). Russia–EU relations at a crossroads: preventing a new cold war in a polycentric World. *Southeast European and Black Sea Studies*, 15(2). 141–149.
- Hamzaoğlu, H. (2020). Rus dış politikasında realist yaklaşım: Primakov doktrini ve yakın çevre kavramı, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24). 281-299.
- Horga, I. (2019). The perception of the traditional international relations schools representatives on the evolution of world order after the post-cold war. *Annals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies*, 11. 7–28.
- Houman, S.A. & Burns, N.L. (2010) The Georgia crisis: A new cold war on the horizon?, *Caucasian Review Of International Affairs*, 4(2). 126-144.
- <http://www.foreignaffairs.com/articles/142366/alexander-j-motyl/the-sources-of-russian-conduct>, (Erişim Tarihi: 17.10.2021).
- Hubert, F. & Ikonnikova S. (2011). Investment options and bargaining power: The Eurasian supply Chain for natural gas. *The Journal of Industrial Economics*, 59(1). 85–116.
- Interfax İnternet Sayfası, (2014). *Unipolar world is over - Rogozin*, <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=489620>, (Erişim Tarihi: 20.01.015).

- Jafarov, S. (2007). *Dünden bugüne Rusya - NATO ilişkileri*, Vol. 1. bs. Ezgi Kitabevi.
- Iulian, R. (2016). The great powers after the end of the cold war. Russia in the first decade of the XXIst CENTURY. *Annals of the Ovidius University of Constanta Political Science Series*, 5, 41-
- Kasım, K. (2008). Türkiye'nin Karadeniz politikası: Temel parametreler ve stratejiler, *Orta Asya ve Kafkas Araştırmaları*, 5. 146-153.
- Keskin, M. (2016). Yakın çevre doktrini bağlamında Rus dış politikası: Ukrayna müdahalesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3 (2). 45-62.
- Kissinger, H. (2014). *How the Ukraine crisis ends*, The Washington Post, http://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html, (Erişim Tarihi: 30.09.2021).
- Klepáč, J. (2010). Security of natural gas supply in central Europe. Case study: Slovakia. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 19(1), 45–60.
- Kotkin, S. (2016). Russia's perpetual geopolitics. *Foreign Affairs*, 95(3), 2–9.
- Lavric, A. (2021). The impact of the Russia-US relations upon Eastern Europe: Consequences for the security of the Republic of Moldova. *International Journal of Communication Research*, 11(3). 184–194.
- Leal-Arcas, R., Alemany Ríos, J., & Grasso, C. (2015). The European Union and its energy security challenges: engagement through and with networks. *Contemporary Politics*, 21(3). 273–293.
- Legvold, R. (2014) Managing the new cold war, *Foreign Affairs*, 93(4). 74-84.
- Mackenbach, J. P., Murphy A. & Mckee M. (2014). Ukraine: Not only a matter of geopolitics, *The Lancet*, 383(9920). 848-50.

- Makarychev, A. (2014). Russia, Ukraine and the eastern partnership: From common neighborhood to spheres of influence?, *Insight Turkey*, 16(3). 181-199.
- Matsaberidze, D. (2015). Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine, *Connections*, 14(2). 77–86.
- Mierzejewski, V. & Melanie, G. (2014). Party politics after the colour revolutions: Party institutionalisation and democratisation in Ukraine and Georgia, *East European politics*, 30(1). 86-104.
- Mihalcea, P. (2021). The role of frozen conflicts in Russia’s policy toward the “Near Abroad” Region” *The 16th International Scientific Conference on Defense Resources Management in the 21st Century*, October 28th-29th 2021, 167–171, Braşov.
- Myers, S.L. (2008). *A new cold war?*, New York Times Upfront, <http://search.proquest.com/docview/207579974?accountid=41560>, (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Nesnera, A. (2014). *Krusçev’in oğlundan Kırım değerlendirmesi*, VOA Amerika’nın Sesi, 07.03.2014, <http://www.amerikaninsesi.com/content/kru%C5%9F%C3%A7evin-o%C4%9Flundan-k%C4%B1r%C4%B1m-de%C4%9Ferlendirmesi/1866172.html>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021).
- Oberson, F. (2021). OSCE special monitoring in Ukraine, Mihr, A. (Ed.). *Between peace and conflict in the east and the west studies on transformation and development in the osce region*. Switzerland: Springer, 47-75.
- Oğuz, Ş., & Erol, M. S. (2021). End of the INF treaty: Are we entering a new cold war era? *Journal of Gazi Academic View*, 14(28). 1–20.
- Oliver, C. (2015). *EU foreign ministers attack call to soften Russia stance*, Financial Times, 19.01.2015, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03fdda9c-9ff2-11e4-aa89-00144feab7de.html#axzz3PNANwB3H>, (Erişim Tarihi: 20.09.2021).

- Özden Cankara, P. ve Cankara Y. (2007). Vladimir Putin döneminde rus dış politikasında yapılan değişiklikler, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15. 193-212.
- Özkan, G. (2012). “Spoils of a war: Impact of Georgia-Russia war on Russian foreign and security policies in the ‘near abroad’”, *Gazi Akademik Bakış*, 6(11). 35-64.
- Özsağlam, M.T. (2019). Sınırlı stratejik ortaklık: Rusya-Çin ilişkileri. *Journal of Social Sciences*, 10(1). 70–90.
- Paul, A. *The EU and the south caucasus: How far, how deep?*, Academia.edu, http://www.academia.edu/4752274/The_EU_and_The_South_Caucasus_How_far_how_deep, (Erişim Tarihi: 17.10.2021).
- Roberts, K. (2010). Jets, flags, and a new cold war?: Demystifying Russia's arctic intentions, *International Journal*, 65(4). 957-976.
- Rumer, E. (2019), *The Primakov (not Gerasimov) doctrine in action*, The Return of Global Russia, Paper, Carnegie Endowment for International Peace.
- RT İnternet Sayfası, (2015). More Russia sanctions to provoke ‘Dangerous situation’ in Europe-German vice-chancellor, 04.01.2015, <http://rt.com/news/219771-sanctions-russia-dangerous-germany/>, (Erişim Tarih: 20.09.2021).
- Samokhvalov, V. (2017). *Russian-European relations in the balkans and Black Sea region*, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu’nun Yakın Çevre Politikası’nda Dış Rusların yeri ve Kırım meselesi, *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45): 69–88.
- Serwer, D. (2019). what should the middle east and Ukraine learn from the Balkans?”, Serwer, D. (Ed.). *From war to peace in the Balkans, the Middle East and Ukraine*. Switzerland: Palgrave Macmillan, 115-134.

- Simons, G., & Kukartseva, M. A. (2019). New cold war and the crisis of the liberal global order. *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law*, 12(3). 77–93.
- Smith, P. (2013). *A New Cold War?*, New York Times Upfront, 28 October 2013, <http://search.proquest.com/docview/1448788982?accountid=41560>, (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun dış politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65: 189-206.
- Thaiporn, S; Poowin, B; Pattanarat, F; Natthanont, S. (2021). "The cold war, old and new: A preliminary comparative study of polarity, polarisation, and elements of (in)stability". *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 29(2). 903–922.
- The Moscow Times İnternet Sayfası, (2014). *Germany's Economy Minister Rejects Tougher Sanctions Against Russia*, 19.11.2014, <http://www.themoscowtimes.com/article/germanys-economy-minister-rejects-tougher-sanctions-against-russia/511225.html>, (Erişim Tarihi: 11.09.2021).
- Topor, F. S. (2018). Standardizing ethics east and west: The need to conform to a one world standard", Topor, F.S. (Ed.). *Ethical Standards and Practice in International Relations*. Japan: Keio University, 212-240.
- Tüysüzoğlu, G. (2017). Rusya Dış Politikası'nın etkin silahı: donmuş çatışma bölgeleri. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(26). 185–219.
- U.S. Energy Information Administration, (2014). *%16 of Natural gas consumed in Europe flows through Ukraine*, <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411>, (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Voskressenski, A.D. (2017). *Non-western theories of international relations conceptualizing world regional studies*, Palgrave Macmillan.

- Yanthan, C. & Nath, G. (2019). Russia’s engagement with its Diaspora in Kazakhstan: Soft power at play?”, *International Journal of Russian Studies*, 8(1). 40–52.
- Yapıcı, U. (2007). *Yeni soğuk savaş: Putin, Rusya ve Avrasya*. Başlık Yayın Grubu..
- Yeşiltaş, M. (2018). *Yeniden soğuk savaş mı?*, SETA, <https://www.setav.org/yeniden-soguk-savas-mi/>, (Erişim Tarihi: 26.01.2022).
- Zubok, V., Cox, M., Pechatnov, V.O., Braithwaite, R., Spohr, K., Radchenko, S., Zhuravlev, S., Scarborough, I., Savranskaya, S. & Sarotte, M.E. (2021). A cold war endgame or an opportunity missed? Analysing the Soviet collapse 30 years later, *Cold War History*, 21(4):541-599.
- Washington Post 03.03.2014 sayısı, http://www.washingtonpost.com/opinions/zbigniew-brzezinski-after-putins-aggression-in-ukraine-the-west-must-be-ready-to-respond/2014/03/03/25b3f928-a2f5-11e3-84d4-e59b1709222c_story.html, (Erişim Tarihi: 11.11.2021).